

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

№1(273) 2024

<https://10.15407/bv2024.01>

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор
Любов Андріївна ДУБРОВІНА

Редакційна колегія

К. Лобузїна (заступник головного редактора)

О. Клименко (відповідальний секретар)

Т. Антонюк

В. Бабік (Польща)

О. Вакульчук

О. Василенко

О. Григоревська

С. Гарагуля

Т. Гранчак

Т. Добко

В. Добровольська

Г. Елбешгаузен (Данія)

О. Завалїна (США)

Т. Коваль

Л. Ковальська

Г. Ковальчук

Н. Кушнарєнко

Г. Липак

Е. Мацевічюте (Швеція)

Ж. Мина

О. Онищенко

А. Ржеуський

Заснований у червні 1993 року.

Ідентифікатор медіа R30-01100

Виходить 4 номери на рік

Адреса редакції:

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського,

проспект Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvisnyk@nbuv.gov.ua

Передплатний індекс 74049

Електронна версія журналу:

<http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>

Вебсайт журналу: <http://bv.nbuv.gov.ua/uk/>

Видання індексується наукометричними базами

даних Google Scholar, Index Copernicus;

включено до міжнародного каталогу журналів

DOAJ, загальнодержавної бази даних

«Наукова періодика України», загальнодержавної

реферативної бази даних «Україніка наукова»

Журнал включено до Переліку наукових фахових

видань України у галузях

історичні науки (наказ МОН України

№ 1188 від 24 вересня 2020 р.)

та соціальні комунікації (наказ МОН України

№ 1188 від 24 вересня 2020 р.)

(Категорія «Б»)

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

Editor-in-Chief
L. DUBROVINA

Editorial Board

K. Lobuzina (Deputy Editors-in-Chief)

O. Klymenko (Executive Secretary)

T. Antoniuk

W. Babik (Poland)

O. Vakulchuk

O. Vasylenko

O. Hryhorevska

S. Harahulia

T. Hranchak

T. Dobko

V. Dobrovolska

H. Elbeshausen (Denmark)

O. Zavalina (USA)

T. Koval

L. Kovalska

H. Kovalchuk

N. Kushnarenko

H. Lypak

E. Maceviciute (Sweden)

Zh. Myna

O. Onyshchenko

A. Rzheuskyi

Founded in 1993.

Media ID R30-01100

Journal is published quarterly

Editorial office address:

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskiy avenue, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvisnyk@nbuv.gov.ua

Subscription Index 74049

Digital copies of the journal:

<http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>

Journal website: <http://bv.nbuv.gov.ua/en/>

The journal is indexed in the bibliometric databases

Google Scholar, Index Copernicus

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 7871 від 28.06.2023 р.

Затверджено до друку вченою радою

Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського

© Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського НАН України, 2024

Зміст

БІБЛІОТЕКИ І АРХИВИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

- Самохіна Н., Пелюховська І. Академічні наукові
видання у централізованій інфраструктурі
відкритих публікацій 3
- Самохіна Ж. Використання інструментарію
цифрового маркетингу в діяльності бібліотек. 12
- Кузнєцова А. Концептуалізація дослідження
аудіовізуальних документів в архівах України 23

НАУКА ТА БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

- Дубровіна Л., Ковтаниук Ю. Гуманітарна допомога
європейських партнерів під час воєнного стану
і перспективи розвитку цифровізації колекцій
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського. 34
- Штолько М. Науково-інформаційний відділ
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка
НАН України у перший рік
повномасштабного вторгнення
Росії в Україну. 45

БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ І ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ

- Зубко Н. Репрезентація художньої літератури
кінця XIX – початку XX ст. у виданнях
Наукового товариства імені Шевченка
(за матеріалами цифрової колекції
Львівської національної наукової бібліотеки
України імені В. Стефаніка). 54

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ І БІБЛІОТЕК

- Попик В., Любовець Н., Яценко О. Проблеми
української біографіки у новітніх напрацюваннях
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського. 64
- Дем'янюк Л., Філімончук Л. Система
депозитарних бібліотек ООН:
особливості формування та розвитку. 83

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ. МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ

- Дем'янюк Л., Лобузін К., Соціальна стійкість
та міцні професійні мережі
як передумова миру 94
- Сокур О. Практична наукометрія у діяльності
українських наукових бібліотек. 99
- Капустянська Н. Збереження фондів
як пріоритетний напрям у діяльності бібліотек
в умовах воєнного стану 102
- Клименко О. «Бібліотечна практика,
освіта та наука в умовах
соціальних трансформацій». 106
- Науменко С. XXI Міжнародна науково-практична
конференція медичних бібліотек України 116

Contents

LIBRARIES AND ARCHIVES IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

- Samokhina N., Pelukhovska I. Academic scientific
editions in the centralized infrastructure
of open publications 3
- Samokhina Z. Use of digital marketing tools
in library activities 12
- Kuznietsova A. Conceptualization of the study
of audiovisual documents in the archives of Ukraine ... 23

LIBRARY AFFAIR AND SCIENCE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

- Dubrovina L., Kovtaniuk Y. Humanitarian assistance
of European European partners
and Prospects for the development of digitalization
of the V. I. Vernadskyi National Library
of Ukraine collections. 34
- Sholko M. Scientific and Information Department
of the T. G. Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine
in the first year of the full-scale invasion
of Russia to Ukraine. 45

LIBRARY FONDS AND USER SERVICES

- Zubko N. Representation of Fiction
of the Late 19th – Early 20th Centuries
in the Publications of Shevchenko Scientific Society
(Based on the Digital Collection
of Vasyl Stefanyk National Scientific Library
of Ukraine in Lviv). 54

HISTORY OF THE LIBRARY AFFAIR AND LIBRARIES

- Popyk V., Liubovets N., Yatsenko O. Problems
of Ukrainian biography in the latest researches
of Institute of Biographical Research
of the V. I. Vernadskyi National Library
of Ukraine. 64
- Demianiuk L., Filimonchuk L. The UN
depository libraries system:
features of formation and development 83

CRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS. INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES

- Demianiuk L., Lobuzina K., Social stability
and strong professional networks
as a prerequisite for peace 94
- Sokur O. Practical scientometrics in the activities
of Ukrainian scientific libraries 99
- Kapustianska N. Preservation of funds
as a priority direction in the activities of libraries
in the conditions of martial law 102
- Klymenko O. «Library practice,
education and science in conditions
of social transformations» 106
- Naumenko S. XXI International Scientific and Practical
Conference of Medical Libraries of Ukraine 116

БІБЛІОТЕКИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.003>
УДК 001.89: 004.9

Наталія Самохіна,

<https://orcid.org/0000-0002-6985-0973>,
кандидатка технічних наук, старша наукова співробітниця,
завідувачка відділу наукової організації електронних інформаційних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

Інна Пелюховська,

<https://orcid.org/0000-0002-5721-7038>,
молодша наукова співробітниця,
відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

Академічні наукові видання у централізованій інфраструктурі відкритих публікацій

Мета статті – аналіз стану інтеграції наукових періодичних видань Національної академії наук України у світовий наукометричний простір, розгляд основних міжнародних баз даних, доступних українським науковим виданням, зокрема, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Реферативної бази даних «Україніка наукова», виокремлення принципів сучасних тенденцій розвитку науки. **Методи дослідження.** Застосовувалася низка наукових підходів та методів – теоретичний, системний, структурний підходи; методи порівняльного та логічного аналізу, класифікаційний метод, джерелознавчий аналіз, аналіз веб-сайтів. **Наукова новизна** полягає в розкритті готовності входження наукових видань Національної академії наук України у міжнародний наукометричний простір – наявність ISSN, міжнародного цифрового ідентифікатора DOI (Digital Object Identifier), веб-сайту видання, які є необхідними умовами для включення журналу до міжнародних наукометричних баз та пошукових систем; у висвітленні індексування академічної наукової періодики у найбільших у світі реферативно-бібліографічних та наукометричних базах даних Scopus та Web of Science, участі наукових журналів Національної академії наук України у системі Open Journal Systems (OJS). **Висновки.** Важливим інструментом оприлюднення та розповсюдження результатів наукових досліджень є їх розміщення у журнальних виданнях, зокрема у наукових періодичних виданнях Національної академії України як найбільш динамічній складовій інформаційного простору. Саме тому журнальні статті стають пріоритетним джерелом отримання інформації та об'єднання знань з усіх галузей науки, посідають важливе місце в системі наукових комунікацій.

К л ю ч о в і с л о в а: науковий інформаційний простір, відкритий доступ, індексація наукових матеріалів, реферативно-бібліографічна та наукометрична бази, міжнародний цифровий ідентифікатор, наукові періодичні видання Національної академії наук України.

Актуальність теми дослідження. Зміни, що відбуваються у сучасному світі, підштовхують наукові бібліотеки до переоцінки своєї ролі у суспільстві, до розуміння того, що вони стають невід'ємною частиною не лише інформаційної діяльності, а й системи наукової міжнародної комунікації. Бібліотеки виступають важливим посередником у процесі поширення наукового знання. Сучасні науковці публікуються у міжнародних виданнях, беруть участь у міжнародних програмах, презентують результати своїх досліджень на міжнародних науково-практичних конференціях та інших заходах, здійснюють дослідження за кордоном.

Сучасні тенденції розвитку науки ґрунтуються на таких принципах: єдність міжнародного наукового інформаційного простору як комунікаційного середовища, що реалізується шляхом інтеграції наукових видань у міжнародні наукометричні бази даних; відкритий доступ, інтеграція наукових періодичних видань у централізовану інфраструктуру відкритих публікацій; наукове співробітництво у різних вимірах. Тому актуальності набувають питання впровадження сучасних інформаційних технологій, використання можливостей віртуальних інформаційних ресурсів, організація електронних видань, представлення в електронному вигляді паперової видавничої продукції. Друковані чи електронні періодичні видання є необхідним елементом розвитку науки, технологій, засобом здійснення комунікації між ученими. Індексация у відповідних наукометричних базах даних виступає показником статусу журналу, відповідності міжнародним стандартам якості. Наукові журнали проходять строгий відбір за критеріями, які відображають редакційну політику, вимоги до подання наукового матеріалу та представлення журналу в мережі. Наукометричний показник є одним із параметрів оцінювання того чи іншого наукового видання. [2; 9].

В Україні зроблено суттєві кроки щодо інтеграції національної науки у світовий дослідницький та наукометричний простори. Саме тому розвиток теми, пов'язаної з входженням наукових видань до міжнародних баз даних реферування та індексування є надзвичайно актуальним, адже це дає можливість нашій країні розкривати свій науковий потенціал на рівні передових країн світу.

Мета статті – аналіз стану інтеграції наукових періодичних видань видань Національної академії наук України (далі НАН України) у світовий наукометричний простір, розгляд основних міжнародних баз даних, доступних українським науковим виданням, зокрема, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Реферативної бази даних «Україніка наукова», виокремлення принципів сучасних тенденцій розвитку науки.

Аналіз досліджень та публікацій. У наш час значно зростає увага українських вчених до проведення загальних та галузевих наукометричних досліджень. Адаптації науки до міжнародного інформаційного простору та ролі бібліотеки у вирішенні цього питання присвячено чимало робіт. Сучасна українська інформаційна галузь охоплює значний пласт наукових досліджень теоретичних, прикладних аспектів розвитку наукової періодики в системі наукової комунікації, зокрема узагальнення наукометричних, бібліометричних досліджень, серед

яких слід виокремити публікації А. Білошицького, Р. Влоха, В. Бикова, І. Бурової, Л. Костенка, К. Лобузної, А. Петрушки, О. Спіріна, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко, Я. Яцківа та багатьох інших українських учених. Окремі аспекти даної проблематики розглядають О. Бруй, С. Головаха, О. Матвєєва, І. Соколова. В проблемному полі виявлення закономірностей критеріїв оцінювання міжнародних наукометричних баз заслуговують на увагу наукові дослідження зарубіжних учених: Д. Бернала, Ю. Гарфілда, Р. Прайса, Дж. Каура та ін. Однак, сьогодні особливого значення для осмислення важливості інформаційно-аналітичного моніторингу та бібліометричного аналізу документальних комунікацій набувають питання відображення наукових публікацій у структурі сучасних інформаційних комунікацій, зокрема, дослідження інтеграції наукових періодичних видань НАН України у світовий наукометричний простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після оприлюднення наказу МОН України від 15.01.2018 р. № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України», який визначив вимоги до фахових журналів загальноприйнятї у світовій практиці, українська наукова спільнота активізувала діяльність щодо входження в міжнародний науковий простір. Передусім прискорилося включення до профільних міжнародних наукометричних баз даних, створення веб-сайтів видань з українським і англійським інтерфейсами, присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI, розміщення на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) НАН України тощо. Проте, процес української наукової інтеграції характеризується певною неоднорідністю, що значною мірою визначається специфікою різних галузей знань [2; 9].

На сьогодні установами НАН України здійснюється випуск 318 назв періодичних видань – журналів, збірників наукових праць, альманахів, часописів тощо. Всі вони представлені в інформаційному ресурсі НБУВ «Наукова періодика України». Із цих видань, понад 90 журналів та 45 збірників наукових праць започатковані за участі НАН України як юридичної особи. Входження НАН України до складу співзасновників надає виданню право вважатись академічним виданням, брати участь у Програмі підтримки журналів НАН України, виконавцем якої є Видавничий дім "Академперіодика" НАН України, бути виданим під грифом НАН України. Решта видань (понад 160) – це періодичні видання установ НАН України [9].

Нами було проаналізовано стан включення академічних наукових видань у централізовану інфраструктуру відкритих публікацій, а саме:

- наявність ISSN (міжнародного стандартного номеру періодичного видання), який є необхідним елементом вихідних даних періодичних видань та засобом ідентифікації. ISSN є обов'язковим для кожного наукового періодичного видання, а також обов'язковим для включення видання до будь-яких міжнародних баз даних або електронних бібліотек;
- наявність міжнародного цифрового ідентифікатора DOI наукового видання. Цифровий ідентифікатор об'єкта – це сучасний стандарт позначення інформації

в мережі Інтернет, який використовується усіма найбільшими міжнародними науковими організаціями та видавництвами. На даний час ідентифікатор DOI є найбільш надійним і всесвітньо визнаним засобом ідентифікації та пошуку наукових даних, розміщених у мережі Інтернет. Наявність DOI – необхідна умова для включення журналу до міжнародних наукометричних баз (зокрема, Scopus, Web of Science) та пошукових систем;

- наявність вебсайту наукового журналу, на якому представлено всю необхідну інформацію про видання. Вебсайт є обов'язковим атрибутом будь-якого наукового журналу, який претендує на включення до міжнародних інформаційно-аналітичних баз та пошукових систем. На сайті видання повинна бути зазначена приналежність українського наукового журналу до відповідної категорії («А», «Б» або «В» (нефахові)), перелік міжнародних баз даних реферування та індексування, до яких входить наукове періодичне видання, сайт журналу повинен існувати окремо англійською та основною мовою видання тощо [3; 5];

- участь у системі OJS, що є надзвичайно гнучкою редакторською системою управління та публікації журналів, яку можна безкоштовно завантажити і встановити на локальному веб-сервері. OJS забезпечує якісну індексацію опублікованих наукових матеріалів у мережі Інтернет, автоматизованих наукометричних каталогах (наприклад, Google Scholar), дає змогу відслідковувати статистику завантажень статей, переглядів, цитувань тощо [6; 7].

У процесі аналізу стану інтеграції академічних наукових журналів у світовий наукометричний простір та внесення гіперпосилань до міжнародних інформаційно-аналітичних баз, пошукових систем було встановлено, що з 318 наукових видань НАН України: 55 журналів включені до БД Scopus; 29 видань включені до БД Web of Science; 66 журналів беруть участь у системі OJS; 52 журнали належать до категорії «А»; 137 наукових видань – до категорії «Б»; 68 журналів – до категорії «В» (нефахові). Лише 26 академічних видань НАН України одночасно індексується в Scopus та Web of Science. Природничий журнал «Chemistry & Chemical Technology», що випускається Інститутом хімії та хімічних технологій НАН України, тримає пальму першості вже багато років.

Водночас із 318 наукових періодичних видань НАН України: 16 журналів не мають ISSN; 127 видань не отримали унікальний код DOI; 36 журналів не організували свого вебсайту; в 45 наукових видань відсутня (або частково відсутня) інформація про журнал, а у 8 виданнях відсутні електронні архіви номерів в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України» НБУВ [6].

Було також проаналізовано стан включення академічних наукових видань до міжнародних наукометричних баз даних Index Copernicus, DOAJ та Реферативної бази даних «Україніка наукова».

Міжнародна онлайн наукометрична платформа Index Copernicus (Польща) (IC) здійснює традиційне індексування, ранжування, реферування наукових публікацій, оцінювання наукової якості журналів, а також є платформою для наукового співробітництва, реалізації спільних наукових проєктів. Створена у 1999 р. з метою просування досягнень науки та підтримки національного, міжнародного

співробітництва між науковцями, видавцями наукових журналів і науковими організаціями. Щорічно у співробітництві з відповідальними секретарями усіх серій видання заповнюється анкета, запропонована наукометричною базою. Також щорічно отримуються результати оцінювання, які ретельно аналізуються та використовуються для покращення якості видання. Вступ до Index Copernicus (IC) дає змогу ознайомити з науковими дослідженнями зарубіжну наукову спільноту [1].

База даних має кілька інструментів оцінки продуктивності, які уможливають відстеження впливу наукових публікацій, окремих вчених або науково-дослідних установ. Зокрема:

IC Journals Master List – на обліку перебуває більше 5000 наукових журналів з усього світу, у т. ч. близько 30 українських журналів.

IC Publishers Panel – для редакторів, що використовують панель для відбору, придбання, редагування статей у журналах; інструмент забезпечує модерування сайту журналу для управління базою статей, авторів, рецензентів і підписників.

IC Scientists – для дослідників з різних країн, котрі надають свої портфоліо з можливістю поділитися своїми досягненнями та оцінити здобутки інших вчених, а також подати заявку на участь у науково-дослідному проєкті. Індивідуальний профіль автора показує його науковий потенціал, а також гарантує відстеження актуальної наукової інформації, допомагає в пошуку іноземних співавторів у дослідженнях.

IC Institutions – для наукових установ, науково-дослідних інститутів, університетів та інших організацій, що здійснюють науково-дослідну роботу. Система дає змогу архівувати і багатовимірно аналізувати досягнення вчених від імені установи, забезпечує доступ до зовнішніх баз даних і додаткових інструментів для наукової співпраці [1].

Щоб потрапити до бази даних Index Copernicus, журнали реєструються у науковій базі IC Journals Master List, проходять строгу та багатопараметричну оцінку.

Для зазначеної бази даних міжнародні експерти розробили модель ICI Publishing Stars. Вона допомагає вибирати ключові параметри, яким повинні відповідати наукові журнали. В комплексі ці параметри визначають:

якість наукового журналу визначається на підставі рівня виконання критеріїв у конкретних функціональних галузях наукового журналу;

вплив наукового журналу визначається на основі рівня цитованості журналу і відображає ступінь авторитету журналу в науковому світі та динаміку його впливу [1].

Index Copernicus складає власний імпаکت-фактор: щорічно проводить детальну експертизу журналів, включених до власної бази даних. Представляє тільки метадані статей журналу (назва, анотація, автори, ключові слова, список літератури), при бажанні видавництво може публікувати посилання на повні тексти статей свого журналу. Кожен журнал у базі отримує свій показник ICV (Index Copernicus Value). Index Copernicus можна назвати однією з найбільш «демократичних платформ». Реєстрація у ній безкоштовна. Близько 90% наукових журналів України (при дотриманні всіх правил подання заявок) з успіхом проходять

процедуру оцінки якості і потрапляють до бази. До Index Copernicus входять 170 з 318 журналів НАН України.

DOAJ – це міжнародний мультидисциплінарний каталог журналів відкритого доступу, який індексує і забезпечує вільний доступ до повних текстів рецензованих наукових та академічних журналів з різних галузей знань. Цей каталог прагне охопити усі відкриті наукові журнали, котрі дотримуються загальних принципів якості наукових видань, що сприяє їх поширенню, використанню та популяризації руху відкритого доступу [4]. Для деяких журналів надана можливість пошуку за статтями. Як пошукові критерії можна використовувати: назву журналу, заголовок статті, ISSN, ім'я автора, ключові слова або слова з анотації. Також можливий одночасний пошук за всіма перерахованими критеріями або пошук за логічним поєднанням двох пошукових термінів. Засновником DOAJ є Університет Лунда (Швеція). До DOAJ входять 54 журнали НАН України.

Реферативна база даних (далі РБД) «Україніка наукова» – національний інформаційний ресурс, єдина у країні універсальна база даних, що містить бібліографічні описи та реферативну інформацію про українські наукові публікації з усіх галузей знань (природничі, технічні, суспільні, економічні, гуманітарні, медичні науки). Мови: українська, російська, англійська. Глибина ретроспективи: від 1997 р. і по сьогоднішній день. Доступ: вільний (через Інтернет). Започаткована у 1998 р. НБУВ та Інститутом проблем реєстрації інформації (далі ІПРІ) НАН України у рамках корпоративного проєкту зі створення національної системи реферування наукової літератури. РБД «Україніка наукова» призначена для: висвітлення та доведення до світової спільноти результатів наукової діяльності українських учених; пропагування доробку українських дослідників з новітніх напрямів наукового знання; розкриття теоретичного надбання та досвіду у сфері наукових розробок сучасних колективів, науково-дослідних та освітніх інституцій. Ресурси РБД слугують також для ґрунтовного аналізу сучасного стану наукових досліджень в Україні й цільового прогнозування тенденцій розвитку наукового знання [8].

Серед інших українських наукових реферативних баз РБД «Україніка наукова» вирізняється універсальним тематичним наповненням (охоплює всі галузі знання); різноманітністю об'єктів реферування (періодичні та продовжувані видання, монографії, збірники наукових праць, автореферати дисертацій, препринти тощо); загальнодоступністю та варіативністю каналів розповсюдження (вільний доступ в Інтернеті, видання на її основі чотирьох галузевих серій Українського реферативного журналу «Джерело» та його щорічного кумулятивного випуску на CD- та DVD-ROM) [8].

РБД «Україніка наукова» формується на засадах партнерської взаємодії НБУВ і ІПРІ НАН України з бібліотечними, інформаційними, науково-дослідними, освітніми й іншими установами. Кумуляція та централізована підтримка результатів розподіленого реферування документів-першоджерел виконується за єдиною методикою. Нові записи в РБД виставляються щомісяця, що дає змогу оперативно інформувати користувачів у мережі Інтернет. Лінгвіс-

тичне забезпечення РБД ґрунтується на Рубрикуаторі НБУВ, який враховує структуру науки, її понятійний апарат та відображає всі галузі сучасного знання. Використання Рубрикуатора дає змогу реалізовувати зручні пошукові функції РБД, особливо під час предметного пошуку [8]. Система пошуку РБД «Україніка на-Цукова» уможливує використання будь-якого з-посеред низки її пошукових елементів: прізвище автора (співавторів, редакторів, укладачів та інших осіб); назву публікації; ключові слова (будь-яке слово з бібліографічного опису або тексту реферату); галузь знання; назву періодичного видання; індекс Рубрикуатора НБУВ; рік та вид видання. На наступному етапі пошуку користувач може перейти за наявними посиланнями до інших електронних ресурсів НБУВ (каталогів, а також до повних текстів публікацій, які є в інформаційному ресурсі «Наукова електронна бібліотека НБУВ», зокрема авторефератів дисертацій за 1998–2011 рр., та до електронної бібліотеки «Наукова періодика України»). Так само, наявність у реферативному записі шифру зберігання книги або журналу в основному книгосховищі НБУВ спрощує замовлення літератури для віддалених користувачів. Пошукові можливості, реалізовані в РБД «Україніка наукова», періодично удосконалюються й корегуються [8].

На основі РБД провадяться бібліометричні дослідження, спрямовані на вивчення динаміки надходження, видового розподілу, тематичного наповнення документів, публікаційної активності окремих учених і наукових установ, визначення пріоритетних напрямів у різних галузях наукового знання. Особливого значення набуває можливість використання РБД «Україніка наукова» у наукометричних дослідженнях, зокрема, щодо рейтингування наукових фахових видань України за ступенем їх інтегрованості в систему наукових комунікацій тощо. РБД «Україніка наукова» представлена у вільному доступі на порталі НБУВ, адмініструється фахівцями Інституту інформаційних технологій НБУВ та підтримується з використанням ПЗ ІРБІС-64. Мова інтерфейсу – українська [8]. У РБД «Україніка наукова» індексуються 150 журналів НАН України.

Висновки. Таким чином, в умовах інформаційного суспільства інтеграція академічних видань України у міжнародний науковий інформаційний простір є пріоритетним напрямом розвитку наукової періодики. Основною запорукою інтеграції академічних наукових періодичних видань у централізовану інфраструктуру відкритих публікацій є якісна редакційна політика, наявність кваліфікованих авторів, універсальність мови представлення. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського активно працює над пошуком подальших шляхів інтеграції наукових видань бібліотеки у світове наукове співтовариство.

Список бібліографічних посилань

1. Бібліотека ім. Л. Каніщенка західноукраїнського національного університету : вебсайт. URL: <http://library.wunu.edu.ua/index.php/uk/component/content/article/3309-index-copernicus>
2. Бутова І. В. Інтеграція університетських наукових видань до світового наукового простору. *Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету*. Матеріали IV наук.-метод. семінару (25 лют. 2016 р.). Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2016. С. 18–23.

В0%D1%97%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%C2%BB [In Ukrainian].

9. Yatskiv, Ya. S. (2013). Suchasnyi stan ta problemy ukrainскоi akademichnoi naukovoї periodyky [Current state and problems of Ukrainian academic scientific periodicals]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori*, 8, 5-14. [In Ukrainian].

Nataliia Samokhina,

<https://orcid.org/0000-0002-6985-0973>,

Candidate in Technical Sciences, Senior Researcher,

Head of Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Інститут інформаційних технологій

Inna Pelukhovska,

<https://orcid.org/0000-0002-5721-7038>,

Junior Researcher,

Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ACADEMIC SCIENTIFIC EDITIONS IN THE CENTRALIZED INFRASTRUCTURE OF OPEN PUBLICATIONS

The purpose of the article is to analyze the state of integration of the electronic archive of scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine into the global scientometric space, to consider the main international databases available to Ukrainian scientific publications, in particular Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, the Reference Database "Ukraine scientific", setting out the principles of modern trends in the development of science. **Research methods.** A number of scientific approaches and methods were applied – theoretical, systemic, structural approaches; methods of comparative and logical analysis, classification method, source analysis, and website analysis. **The scientific novelty** consists in analyzing the readiness of scientific editions of the National Academy of Sciences of Ukraine to enter the international scientometric space – the presence of an ISSN, an international digital identifier DOI, a website of the publication, which are necessary conditions for including the journal in international scientometric databases and search engines; in the coverage of the indexing of academic scientific periodicals in the world's largest abstract-bibliographic and scientometric databases Scopus and Web of Science, participation of scientific journals of the National Academy of Sciences of Ukraine in the Open Journal Systems. **Conclusions.** An important tool for publicizing and disseminating the results of scientific research is their placement in journal publications, in particular in scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine as the most dynamic component of the information space. That is why journal articles become a priority source of obtaining information and combining knowledge from all branches of science and occupy an important place in the system of scientific communications.

Keywords: scientific information space, open access, indexing of scientific materials, reference-bibliographic and scientometric databases, international digital identifier, scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3, Holosiivskyi Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 21.12.2023 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.012>
УДК 339.138:00

Жанна Самохіна,

<https://orcid.org/0000-0003-4694-3840>,

молодша наукова співробітниця,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: samokhinaj@nbuv.gov.ua

Використання інструментарію цифрового маркетингу в діяльності бібліотек

Мета статті – дослідження сутності та інструментів цифрового маркетингу, визначенні відмінностей цифрового маркетингу від інтернет-маркетингу, обґрунтуванні теоретичних та практичних положень використання цифрового маркетингу в бібліотечній діяльності, зокрема, у дослідженні особливостей цифрового маркетингу як сучасного інструменту управління комунікаціями зі споживачем бібліотечних послуг. **Методи дослідження.** У роботі використано комплекс загальнонаукових методів дослідження: системний, порівняльний, класифікаційний, джерелознавчий аналіз, які дають можливість розкрити сутність трансформації запитів користувачів бібліотеки в сучасних умовах. **Наукова новизна** полягає у визначенні сутності понять інтернет-маркетингу та цифрового маркетингу; розкритті технологій цифрового маркетингу та його інструментів; представленні сучасних тенденцій розвитку технологій цифрового маркетингу стосовно специфіки бібліотечної діяльності. **Висновки.** Тенденції у сфері цифрового маркетингу в найближчі роки спрямовуватимуться на створення нових видів взаємодії з читачем. Для підвищення ефективності маркетингових підходів у бібліотечній сфері важливо задіяти нові цифрові канали спілкування з користувачами. Динамічний розвиток цифрових технологій, Інтернету, використання інструментарію цифрового маркетингу в бібліотечній діяльності для підвищення якості та оперативності обслуговування читачів дають змогу істотно розширити спектр бібліотечно-інформаційних сервісів, зробити їх ще більш оперативними: удосконалення бібліотечних вебсайтів та їхніх мобільних версій, електронне доставляння документів, довідково-бібліографічне обслуговування в онлайн-режимі, блог-маркетингова діяльність, використання елементів email маркетингу тощо.

К л ю ч о в і с л о в а: вебресурс, інтегровані маркетингові комунікації, інтернет-маркетинг, цифровий маркетинг, інфографіка, соціальні мережі.

Актуальність теми дослідження. Основу сучасного суспільства становить швидко зростаюча мережа електронних знань та інструментів, що охоплює всі сфери його розвитку. Це інтернет-портали, електронні магазини, корпоративні інформаційні системи, електронні фінансові послуги, онлайн-навчання, електронна пошта, можливості мобільного зв'язку, електронні ЗМІ тощо. Постійно змінюється і маркетинг, переходячи з однієї форми в іншу. Сьогодні на перший план виходить цифровий маркетинг – використання усіх можливих форм цифрових каналів для просування продукції та послуг. Його інструментами є Інтернет, телебачення, радіо, соціальні медіа, мобільні технології. Як і будь-який інший вид маркетингу, цифровий маркетинг допомагає досягати максимального результату оптимальним способом.

Сучасний користувач бібліотечних послуг весь час має під рукою Інтернет, він добре поінформований щодо бібліотечної продукції і сервісу, вимагає персонального підходу до спілкування. Нині вплив традиційних інструментів реклами знижується, а маркетинг стає дедалі більш інтерактивним, візуально орієнтованим, зростає вплив чат-додатків. Сучасні медіа передбачають участь споживача та вірусне поширення інформації, тому виникає потреба у нових маркетингових інструментах, зокрема у цифровому маркетингу (*англ.* digital marketing).

Аналіз досліджень та публікацій. Питання розвитку маркетингових технологій у віртуальному середовищі, маркетингових комунікацій в Інтернеті та загалом інтернет-маркетингу, цифрового маркетингу висвітлюються у наукових працях таких зарубіжних учених, як О. Кент Вертайм, І. Манн, Я. Фенвік, Дж. Райт, Р. Реддік, М. Хейг та ін. Серед українських учених відповідними дослідженнями займаються: С. І. Гриценко, О. В. Гуменна, С. М. Ілляшенко, О. О. Карпіщенко, О. О. Марчук, М. А. Окландер, В. П. Пилипчук, В. Л. Плєскач, І. Л. Решетнікова, О. О. Романенко, В. В. Рубан, І. В. Успенський, Д. В. Яцюк та багато інших науковців.

Аналіз наявних публікацій засвідчує, що, незважаючи на велику кількість наукових та практичних здобутків у теорії та практиці віртуальних маркетингових комунікацій, усвідомлення, наукове обґрунтування місця цифрового маркетингу в умовах інформатизації суспільства все ще залишається предметом наукових дискусій. Різноманітність поглядів дослідників на цю проблему зумовлена безліччю інструментів цифрового маркетингу, ототожненням цифрового й інтернет-маркетингу. Така ситуація активізує необхідність поглибленого вивчення особливостей використання інструментарію цифрового маркетингу, зокрема, у бібліотечній діяльності.

Мета статті – дослідження сутності та інструментів цифрового маркетингу в системі інтегрованих маркетингових комунікацій, визначенні відмінностей цифрового маркетингу від інтернет-маркетингу, обґрунтуванні теоретичних і практичних положень використання цифрового маркетингу в бібліотечній діяльності, зокрема, у дослідженні особливостей цифрового маркетингу як сучасного інструменту управління комунікаціями зі споживачем бібліотечних послуг.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні визначальними характеристиками цифрової економіки є мобільні технології, хмарні технології, соціальні медіа та мережі. Мобільні технології дають змогу проводити різноманітні дії з інформацією дистанційно. Смартфони є персоніфікованими багатофункціональними мережевими пристроями, які мають широкий спектр додатків, відеокамери, фотокамери. Вони дозволяють з'єднуватися з усіма приладами в Інтернеті, з іншими людьми. Хмарні технології уможливають оброблення великих масивів інформації, її систематизацію. На думку О. В. Гуменної, М. А. Окландера, О. О. Романенко, провідне місце маркетингової діяльності в соціальних мережах зумовлено популярністю соціальних мереж та високим рівнем довіри до рекомендацій знайомих і друзів. Звичайно, окрім соціальних мереж, є інші різновиди соціальних медіа, які також мають вплив на позицію споживачів: інтернет-форуми, блоги, фото- та відео- хостинги, віртуальні світи, спільноти з виробництва спільного

контенту, спільні проєкти, соціальні агрегатори тощо. Додатковим інструментом для соціальних мереж є вірусний маркетинг (ролики, тексти, фотографії) [1; 9].

Очевидно, що у сучасному цифровому світі відбувається трансформація маркетингових функцій. Сьогодні маркетинг, зберігаючи свої функціональні інструменти, змінюється, маркетингові системи орієнтуються на розуміння процесу формування рішень споживачів [1]. У сучасній маркетинговій діяльності домінує концепція інтегрованих маркетингових комунікацій, що ґрунтується на необхідності оцінки стратегічної ролі кожного з її елементів (реклами, стимулювання збуту, PR, виставок, прямого маркетингу тощо). В умовах цифрової економіки класичні теоретичні положення маркетингу набувають специфічних форм. Нові цифрові методи оброблення та використання інформації стають основним джерелом підвищення ефективності маркетингу. Інтернет та інші цифрові канали змінюють форми і методи маркетингової діяльності, стають поштовхом для появи її нових форм, зокрема цифрового маркетингу.

Оскільки маркетинг в умовах інформатизації суспільства постійно змінюється, переходить з одного стану в інший, фахівці виокремлюють дві фази розвитку маркетингу:

- *перша* – інтернет-маркетинг (1995–2003), який розповсюджувався через стаціонарні комп'ютери, ноутбуки, функціонував у віртуальному середовищі, а цільовою аудиторією були лише власники комп'ютерів і ноутбуків з доступом до Інтернету. Інтернет-маркетинг – це сукупність заходів, спрямованих на підвищення рейтингу інтернет-ресурсу в мережі, збільшення відвідуваності і, як наслідок, залучення нових користувачів. Мета інтернет-маркетингу – підвищення ефективності сайту як інструменту сучасного цифрового середовища.

- *друга* – цифровий маркетинг (з 2003 р. і до теперішнього часу), який розповсюджується через всі мобільні та інші пристрої, що мають доступ до Інтернету, сфера функціонування розширюється за рахунок переходу у реальне середовище, а цільова аудиторія – за рахунок власників мобільних пристроїв [9]. Невід'ємною частиною сучасного комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій є цифровий (Digital Marketing, диджитал маркетинг) маркетинг та його інструменти [1; 9].

У зв'язку з одночасним активним розвитком інструментів маркетингу і цифрових технологій цифровий маркетинг стає сучасною формою маркетингу. Цифровий маркетинг – це сучасний інструмент просування продукту, торгової марки чи бренду за допомогою всіх цифрових каналів (інструментів цифрового маркетингу), як от: телебачення, Інтернет, радіо, соціальні медіа, мобільні телефони тощо. Цифровий маркетинг тісно пов'язаний з інтернет-маркетингом, але в ньому вже розроблено низку технік, які дають змогу досягати цільової аудиторії навіть в офлайн-середовищі (використання додатків у телефонах, sms/mms, рекламні дисплеї на вулицях тощо). Також ним ефективно використовується мобільний маркетинг, рекламні дисплеї, POS-термінали, виставкові LCD стенди з презентаціями, QR-коди в рекламних плакатах і журналах тощо [1; 9].

Таким чином, цифровий маркетинг, як справедливо вважає В. В. Рубан, – це сучасний засіб комунікації підприємства з ринком за допомогою цифрових

каналів просування продукції для ефективної взаємодії з потенційними або реальними споживачами у віртуальному та реальному середовищах [11].

Цифровий або диджитал-маркетинг є загальним терміном для маркетингу товарів і послуг, який використовує цифрові канали для залучення та утримання клієнтів. Часто це поняття ототожнюють з інтернет-маркетингом. Необхідно підкреслити, що цифровий маркетинг включає в себе інтернет-маркетинг, але не обмежується лише Інтернетом. Інтернет-маркетинг включає всі канали, доступні користувачеві тільки в Інтернеті. Цифровий маркетинг включає все вищепераховане, а також рекламу і просування на будь-яких цифрових носіях поза мережею. Тобто, він передбачає цифрову комунікацію, яка відбувається і онлайн, і офлайн у віртуальному та реальному середовищах. На думку О. О. Марчук, цифровий маркетинг – це весь комплекс маркетингових дій у сучасному світі [8]. Він забезпечує взаємодію з користувачами, спираючись на цифрові інформаційно-комунікаційні технології та електронні пристрої. У більш широкому розумінні – це реалізація маркетингової діяльності з використанням цифрових інформаційно-комунікаційних технологій. З погляду маркетингових комунікацій, цифровий маркетинг передбачає використання всіх можливих форм цифрових каналів для просування продукції. Комунікації в цифровому маркетингу дають змогу досягати цільової аудиторії в офлайн-середовищі (використання додатків у телефонах, sms/mms, рекламні дисплеї на вулицях тощо). До складу цифрових медіа, окрім Інтернету, входять: цифрове телебачення, радіо, монітори, дисплеї та інші цифрові засоби зв'язку. Водночас до цифрового маркетингу не належить просування товарів, послуг за допомогою таких традиційних каналів, як оголошення в газетах, флаєри, реклама на ТБ, білборди. Хоча, якщо на білборді буде вказано QR-код, за допомогою якого можна перейти на сайт, то це вже цифровий маркетинг [8].

Сьогодні цифровий маркетинг використовує п'ять цифрових каналів:

- 1) мережа Інтернет і пристрої, що надають доступ до неї (комп'ютери, планшети, смартфони та ін.);
- 2) локальні мережі (Екстранет, Інтранет);
- 3) мобільні пристрої;
- 4) цифрове телебачення;
- 5) інтерактивні екрани, POS-термінали (платіжні термінали) [11].

Як вже зазначалося, цифровий маркетинг доповнив інтернет-маркетинг, зокрема, можливостями мобільного зв'язку. В результаті з'явилися додаткові можливості розширення аудиторії маркетингового впливу за рахунок власників засобів мобільного зв'язку, що підвищило ефективність маркетингової діяльності в умовах інформатизації суспільства. Мобільний маркетинг поки що не є лідером цифрового маркетингу, проте він стрімко розвивається, і найближчим часом слід очікувати зростання його частки в загальному обсязі реклами. Нарощування потенціалу мобільних пристроїв, зростання кількості GPS-пристроїв та різних мобільних додатків призведе до реструктуризації цифрового маркетингу на користь мобільного маркетингу.

Отже, цифровий маркетинг ширший за інтернет-маркетинг, оскільки використовує нові можливості:

- мобільного зв'язку;
- телебачення;
- інтерактивних екранів;
- POS-терміналів, відеокамер, зокрема, біометричні технології;
- електронної пошти, зокрема розсилання на мобільні пристрої електронних рекламних повідомлень у вигляді sms, тобто відбувається комбінування телефонного маркетингу із поштовою розсилкою [8; 9; 11].

Основні переваги цифрового маркетингу:

1. Дає змогу охопити і онлайн-, і офлайн-споживачів, які використовують планшети і мобільні телефони, грають в ігри, завантажують додатки. Можливість звернутися до більш широкої аудиторії, не обмежуючись Інтернетом, а також відсутність територіальних обмежень під час реалізації маркетингових ідей.

2. Можливість збирати чіткі і деталізовані дані. Практично всі дії користувача в цифровому середовищі фіксуються аналітичними системами. Це дає змогу робити точні висновки про ефективність різних каналів просування, а також скласти точний портрет користувача.

3. Гнучкий підхід – цифровий маркетинг дає змогу залучити на онлайн-ринку офлайн-аудиторію і навпаки. Наприклад, за допомогою QR-коду на флаєрі можна спрямувати користувача на сайт. І водночас завдяки email-розсилці можна запросити передплатників на семінар або інший офлайн-захід [8; 11].

Цифровий маркетинг поділяється на:

- *Pull-форму* (витягування): споживач самостійно вибирає потрібну йому інформацію і сам звертається до бренду. У даному випадку аудиторія користується тим, що їй запропоновано.

- *Push-форму* (проштовхування): споживач, незалежно від свого бажання отримує інформацію (sms-розсилка, спам та ін.). Ця форма має значний мінус – на отриману у такий спосіб інформацію часто не звертають достатньої уваги. Сучасним ефективним способом цифрової реклами є соціальні мережі (Фейсбук, Твітер тощо), оскільки кількість користувачів таких мереж перевищує кілька сотень мільйонів. Ще один плюс – користувачі можуть бути резидентами інших країн і навіть континентів, а отже цифровий маркетинг допоможе вийти на більш широку аудиторію [8; 9; 11].

З урахуванням цих можливостей змінюється роль сайту організації в системі цифрового маркетингу. Сайт є майданчиком, який дає змогу взаємодіяти із соціальними мережами, мобільними пристроями, забезпечує трафік користувачів та вимірювання відвідувань і дій. Удосконалення технологій уможлиблює перехід від текстового наповнювання до відео, прив'язку до QR-кодів, інфографіки, фото, карт навігації, порівняльний аналіз товарів. Залучення та утримання користувачів на сайті бібліотеки потребує розміщення актуальної змістовної інформації щодо заходів, які у ній відбуваються, інформаційної продукції бібліотеки та новітніх сервісів. На думку О. О. Марчук, серед сучасних трендів слід виокремити,

зокрема, розвиток спільноти – користувачі Інтернету створюють більше контенту, ніж будь-коли, і їхні слова, фото, відео та інший контент можуть мати велике значення для бренду компанії. Інша стратегія – створення блогів, обговорення продукту або послуг [8; 13; 16].

Цифровий маркетинг у бібліотечній сфері передбачає використання всіх можливих форм цифрових каналів для просування бібліотечної продукції та послуг. Багато бібліотечних установ використовують блоги для спілкування зі своїми читачами. Вони мають змогу розповісти про свою інформаційну продукцію, а користувачі Інтернету – поставити свої запитання. Блог допомагає споживачам ознайомитися з думкою інших читачів про ресурси бібліотеки.

Головні плюси блог-маркетингової діяльності:

- можливість привернути увагу широкої аудиторії до ресурсів та інформаційної продукції бібліотеки;
- позитивний вплив корпоративного блогу на бібліотечний імідж;
- можливість управління громадською думкою – як важливий чинник ефективного маркетингу в режимі онлайн;
- можливість використання різних видів блог-маркетингу для просування продукції. Наприклад, застосування такого прийому, як прихований маркетинг, відмінною рисою якого є те, що бібліотечний продукт не нав'язують читачам, а всю інформацію про ресурс викладають у формі поради, рекомендації;
- можливість дізнатися про переваги і вимоги цільової читацької аудиторії;
- можливість використання зворотного зв'язку для просування бібліотечної продукції;
- аналіз негативних відгуків дозволяє вчасно відмовитися від створення певного інформаційного ресурсу або внести в нього відповідні корективи [12; 14; 15].

Email маркетинг, як зазначалось вище, вирізняється своїм потенціалом серед сучасних інструментів диджитал маркетингу, до яких належать: інтерфейсна інфографіка; тематичні добірки та огляди; розсилка у вигляді постів. Інфографіка, наприклад, дає змогу будь-якому споживачеві сприймати інформацію швидше, ніж звичайний текст. На інтернетних просторах ця особливість є важливою, оскільки в мережі наявна велика кількість зайвих повідомлень, які важко фільтрувати. Звичайна розсилка асоціюється зі спамом, а електронні листи часто ігноруються. Тому візуальна складова листа відіграє велику роль у заохоченні потенційних споживачів звернути увагу на рекламне повідомлення. Використання тематичних добірок та постів при електронній розсилці підвищує шанси листів бути прочитаними [2; 3].

У бібліотечній діяльності постійно з'являються нові інструменти інтернет-комунікацій: соціальні мережі, наукові конференції, інформаційні бібліотечні продукти, довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів, електронна доставка документів, мобільні додатки тощо. Світова практика показує, що користувачам легше сприймати інформацію через соціальні мережі, оскільки такий вид спілкування їх не втомлює. Тому використання безкоштовних сервісів є корисною платформою для самореклами будь-якої бібліотечної установи.

Як відомо, основною функцією соціальних мереж є об'єднання людей з однаковими інтересами в одну спільноту чи групу. Служба соціальних мереж – веб-сайт або інша мережева служба, яка дає змогу користувачам створювати публічну або напівпублічну анкету, скласти список користувачів, з якими вони мають зв'язок, та переглядати власний список зв'язків і списки інших користувачів.

Бібліотечні установи у більшості випадків використовують такі соціальні сервіси:

- *канали неформальної комунікації* та засоби мотивації розвитку професійної сфери – через спілкування з колегами;
- *засоби залучення широкої аудиторії* користувачів мережі;
- *інструмент бібліотечного маркетингу*.

Соціальні сервіси розширюють професійні контакти, заохочують пошук нових пріоритетів, ідей співробітництва та їх реалізації у бібліотечній галузі, формують позитивний імідж книгозбірень, допомагають закріпити кредит довіри до них у користувачів та інших учасників інформаційного суспільства, стимулюють останніх стати партнерами з розвитку бібліотек.

При дослідженні кожної з цих форм О. Манякіна запропонувала *перелік основних соціальних сервісів, які можуть бути корисними для бібліотек*:

- професійні співтовариства у рамках соціальних медіа для обміну досвідом;
- співтовариства для виявлення споживчого інсайту: сервіси, у рамках яких кожен відвідувач може висловити свою ідею, а інші – проголосувати за неї;
- вікі-портали: сайти, інтерфейс яких побудований за принципами, що максимально спрощують можливість спільного створення і редагування єдиного контенту;
- рекомендаційні системи, котрі дають змогу демонструвати користувачам соціальних медіа думку інших відвідувачів;
- соціальні медіасховища: сервіси для спільного зберігання мультимедійних файлів;
- сервіси відео конференцій тощо [7].

Сьогодні бібліотеки для презентації своєї діяльності та залучення значного кола користувачів розміщують сторінки в найбільш популярних соціальних мережах – Фейсбук, Твітер, Інстаграм, Ютуб тощо. Таким чином, у сучасних умовах комунікативна діяльність бібліотеки здійснюється не лише у традиційній формі (довідково-бібліографічне обслуговування, виставкова діяльність тощо), а й за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних методів, що дає змогу більш якісно та оперативно здійснювати обмін інформацією, максимально повно задовольняти потреби користувачів [7; 10].

Наприклад, загальнонаціональний портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) «Наука України: доступ до знань», створений Інститутом інформаційних технологій НБУВ, надає інтегрований доступ до бази знань наукового надбання України через науково-інформаційні ресурси бібліотек. Інформаційні складові порталу включають авторитетні файли, розширені довідковою інформацією:

- *наукові бібліотеки* – реєстр наукових бібліотек України, в якому надається стисла інформація про бібліотеку та її фонди, місцезнаходження, інтернет-адреса, науково-інформаційні ресурси, відомче та інституційне підпорядкування;

- *науково-інформаційні ресурси бібліотек* – систематизований за регіонами, типами та галузями знань анотований інтернет-навігатор наукових ресурсів бібліотек України;

- *наукові фахові видання* – систематизований за регіонами, типами та галузями знань інтернет-навігатор наукових періодичних видань України;

- *наукові установи* – систематизований за типами, регіонами, галузями знань реєстр наукових установ України, призначений для здійснення пошуку наукових видань українських наукових установ, пов'язаний із записами авторитетних файлів;

- *науковці України* – систематизований за званнями, регіонами, галузями знань, відомчим та інституційним підпорядкуванням, реєстр науковців України, призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських вчених, пов'язаний із записами авторитетних файлів. Інформаційний блок «Науковці України» дає можливість пошуку вчених, які займаються дослідженнями відповідної тематики, оскільки автоматично з електронних ресурсів формується список співавторів, а також перегляду публікацій науковців тощо. Профіль науковця інтегрований з інформаційним ресурсом «Наукова періодика України», електронною бібліотекою «Україніка», архівним фондом НАН України [4; 6].

Останнім часом в українських бібліотеках значного поширення набуло довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів. Однією з його форм є надання віртуальних довідок. У НБУВ активно працює віртуальна бібліографічна довідка «Запитай бібліотекаря». Довідкова служба діє в онлайн-режимі, за принципами загальнодоступності та безоплатності, оперативності виконання запитів, обов'язковості надання відповідей користувачам, гарантування конфіденційності [4; 5].

Важливе місце серед сучасних засобів інтернет-комунікацій посідають мобільні бібліотечні послуги, доступні користувачам бібліотеки у будь-який час з мобільних пристроїв і мобільного Інтернету. На мобільній версії сайту доступна інформація про години роботи бібліотеки, телефони, адреси електронної пошти, різні профілі тощо. Розроблення і впровадження мобільних додатків у бібліотечну діяльність дає можливість популяризувати накопичений бібліотечною установою інформаційний масив. Завдяки мобільним додаткам можна розширити доступ до друкованих, цифрових бібліотечних фондів, колекцій, унікальних матеріалів тощо. Мобільна версія вебсайту повинна забезпечувати читачеві доступ до інформаційних бібліотечних продуктів – бібліотечних новин, списків нових надходжень літератури, каталогів, колекцій електронних книг, баз даних, різних видів sms-повідомлень [10; 14].

Цифровий маркетинг є другою фазою розвитку маркетингу в умовах інформатизації суспільства. Цифрові канали забезпечують практично миттєве поширення інформації, стають основним носієм комунікаційних повідомлень

та механізмом взаємодії з користувачем. Тому важливою є присутність бібліотечних установ у цифрових каналах. Аудіовізуальні цифрові методи дають змогу здійснювати ефективний вплив на цільову аудиторію, отримувати доступ до інформації без обмежень місцезнаходження комп'ютера, долати територіальні бар'єри на шляху реалізації маркетингових заходів, адаптивно реагувати на появу нових потреб та побажань користувачів тощо.

Висновки. Таким чином, цифровий маркетинг – це сучасний засіб комунікації організації з ринком за допомогою цифрових каналів просування продукції та послуг для ефективної взаємодії з потенційними або реальними споживачами у віртуальному та реальному середовищах. Телебачення, радіо, Інтернет, соціальні мережі, мобільні технології – усе це інструменти цифрового маркетингу. Інтернет-маркетинг є частиною цифрового маркетингу, оскільки для комунікації використовує лише мережу Інтернет, а цифровий маркетинг передбачає використання більшої кількості комунікаційних мереж, у тому числі GPS, Bluetooth, Wi-Fi, Інтернет. Цифровий маркетинг проникає і в традиційні види комунікацій, наприклад, QR-коди у рекламних плакатах, журналах тощо. Цифрові технології сьогодні є вирішальним чинником успіху та просування для кожної сфери діяльності, зокрема, для бібліотечної. Цифровий маркетинг – це комплексний підхід до просування бібліотечних продуктів та послуг у цифровому середовищі. Він охоплює також офлайн-споживачів. Використання цифрового маркетингу в бібліотеках надає низку переваг, які забезпечують умови для проведення ефективної комунікаційної політики з читачами. Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського сьогодні активно працює над упровадженням новітніх інформаційно-комунікаційних методів діяльності бібліотеки, які уможливають інтегрований доступ до наукового надбання через науково-інформаційні ресурси бібліотек, зокрема, розвиток загальнонаціонального порталу «Наука України: доступ до знань», до онлайн-замовлень та електронного доставляння документів, довідково-бібліографічного обслуговування в онлайн-режимі, фахового дистанційного консультування, а також виставкову роботу у віртуальному середовищі, удосконалення мобільної версії вебсайту установи, розвиток блог-маркетингової діяльності, email маркетингу та інших сучасних інструментів диджитал маркетингу.

Список бібліографічних посилань

1. Гуменна О. В. Сучасні інструменти цифрового маркетингу в системі інтегрованих маркетингових комунікацій. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2016. Т. 1. Вип. 1. С. 48–53.
2. Ілляшенко С. М. Інноваційний розвиток: маркетинг і менеджмент знань : монографія. Суми : ТОВ «Діса плюс», 2016. 192 с.
3. Ілляшенко С. Н. Применение методов и инструментов маркетинга в управлении знаниями. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 2. С. 13–23.
4. Лобузина Е. В. Интернет-комплекс научной библиотеки как средство интеграции информационных ресурсов. *Научные и технические библиотеки*. 2012. № 12. С. 20–28.
5. Лобузина К., Коновал Л. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 6. С. 51–53.
6. Лобузина К., Коновал Л. Наукові бібліотеки в дослідницькій інфраструктурі України. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 57–59.

7. Манякіна О. С. Застосування інтернет-комунікацій в бібліотечних установах. *Актуальні проблеми науки та освіти* : збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів (Маріуполь, 01 лютого 2019 р.). Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2019. С. 129–131.

8. Марчук О. О. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент управління. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 296–299.

9. Окландер М. А., Романенко О. О. Специфічні відмінності цифрового маркетингу від інтернет-маркетингу. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 362–371.

10. Онішко Т. В. Інновації в діяльності бібліотечних установ. *Збірник наукових статей магістрів*. Полтава, 2020. С. 184–189.

11. Рубан В. В. Цифровий маркетинг: роль та особливості використання. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 2(2). С. 20–25.

12. Самохіна Ж. Інструменти та технології маркетингу в системі управління знаннями. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 3. С. 31–39.

13. Самохіна Ж. Сучасні тенденції застосування віртуальних комунікацій у бібліотеках. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 66. С. 183–195.

14. Самохіна Ж. В. Цифровий маркетинг як комунікаційний засіб бібліотечної діяльності. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 03–05 жовтня 2023 р.). Київ, 2023. С. 299–302.

15. Самохіна Н. Ф., Пелюховська І. З. Електронні ресурси в умовах інформатизації суспільства: основні поняття, організація, сучасні форми. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 297–310.

16. Самохіна Н. Ф., Пелюховська І. З. Системні трансформації бібліотечно-інформаційних процесів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 66. С. 196–210.

References

1. Humenna, O. V. (2016). Suchasni instrumenty tsyfrovoho marketynhu v systemi intehrovanykh marketynhovyykh komunikatsii [Modern tools of digital marketing in the system of integrated marketing communications]. *Naukovi Zapysky NaUKMA. Ekonomichni Nauky, 1*, 48-53. [In Ukrainian].

2. Illiashenko, S. M. (2016). *Innovatsiyni rozvytok: marketynh i menezhment znan* [Innovative development: marketing and knowledge management]. Sumy, Ukraine: Disa plius. [In Ukrainian].

3. Illiashenko, S. N. (2013). Primenenie metodov i instrumentov marketinga v upravlenii znanyami [Application of marketing methods and tools in knowledge management]. *Marketinh i Menedzhment Innovatsii, 2*, 13-23. [In Russian].

4. Lobuzina, E. V. (2012). Internet-kompleks nauchnoi biblioteki kak sredstvo intehratsii informatsionnykh resursov [Internet complex of scientific library as a means of integration of information resources]. *Nauchnye i Tekhnicheskie Biblioteki, 12*, 20-28. [In Russian].

5. Lobuzina, K., & Konoval, L. (2018). Elektronni informatsiini resursy naukovoї biblioteki v suchasnomu veb-seredovyshchi [Electronic information resources of the scientific library in the modern web environment]. *Bibliotechnyi Visnyk, 6*, 51-53. [In Ukrainian].

6. Lobuzina, K., & Konoval, L. (2019). Naukovi biblioteki v doslidnytskii infrastrukturi Ukrainy [Scientific libraries in the research infrastructure of Ukraine]. *Bibliotechnyi Visnyk, 6*, 57-59. [In Ukrainian].

7. Maniakina, O. S. (2019, February 01). Zastosuvannya internet-komunikatsii v biblioteknykh ustanovakh [Application of Internet communications in library institutions]. In *Actual problems of science and education. Proceedings of the XXI Final Scientific and Practical Conference of Teachers* (pp. 129-131), Mariupol State University, Mariupol, Ukraine. [In Ukrainian].

8. Marchuk, O. O. (2018). Tsyfrovyi marketynh yak innovatsiynyi instrument upravlinnia [Digital marketing as an innovative management tool]. *Економіка і Суспільство, 17*, 296-299. [In Ukrainian].

9. Oklander, M. A., & Romanenko, O. O. (2015). Spetsyfichni vidminnosti tsyfrovoho marketynhu vid internet-marketynhu [Specific differences between digital marketing and Internet marketing]. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут", 12*, 362-371. [In Ukrainian].

10. Onipko, T. V. (2020). Innovatsii v diialnosti biblioteknykh ustanov [Innovations in the activities of library institutions]. In *Zbirnyk naukovykh statei mahistriv*. [Collection of scientific articles of masters] (pp. 184-189). Poltava, Ukraine. [In Ukrainian].
11. Ruban, V. V. (2017). Tsyfrovyyi marketynh: rol ta osoblyvosti vykorystannia [Digital marketing: role and features of use]. *Ekonomichnyi Visnyk Zaporizkoi Derzhavnoi Inzhenernoї Akademii*, 2(2), 20-25. [In Ukrainian].
12. Samokhina, Zh. (2022). Instrumenty ta tekhnologii marketynhu v systemi upravlinnia znanniamy [Marketing tools and technologies in the knowledge management system]. *Biblioteknyi Visnyk*, 3, 31-39. [In Ukrainian].
13. Samokhina, Zh. (2022). Suchasni tendentsii zastosuvannia virtualnykh komunikatsii u bibliotekakh [Modern trends in the use of virtual communications in libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 66, 183-195. [In Ukrainian].
14. Samokhina, Zh. V. (2023, October 03–05). Tsyfrovyyi marketynh yak komunikatsiinyi zasib biblioteknoi diialnosti [Digital marketing as a means of communication for library activities]. In *Library. Science. Communication. Current issues of conservation and innovative development of scientific libraries. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 299-302), V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
15. Samokhina, N. F., & Peliukhovska, I. Z. (2021). Elektronni resursy v umovakh informatyzatsii suspilstva: osnovni poniattia, orhanizatsiia, suchasni formy [Electronic resources in the conditions of informatization of society: basic concepts, organization, modern forms]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 62, 297-310. [In Ukrainian].
16. Samokhina, N. F., & Peliukhovska, I. Z. (2022). Systemni transformatsii bibliotekho-informatsiinykh protsesiv [System transformations of library and information processes]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 66, 196-210. [In Ukrainian].

Zhanna Samokhina,

<https://orcid.org/0000-0003-4694-3840>,

Junior Researcher,

Department of Technologies of Electronic Scientific and Information Service,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

USE OF DIGITAL MARKETING TOOLS IN LIBRARY ACTIVITIES

The purpose of the article is to study the essence and tools of digital marketing in the system of integrated marketing communications, to determine the differences between digital marketing and Internet marketing, to substantiate the theoretical and practical provisions of the use of digital marketing in library activities, in particular, to study the features of digital marketing as a modern tool for managing communications with the consumer library services. **Research methods.** The work used a complex of general scientific research methods: systematic method, comparison, classification method, source analysis, which, in particular, make it possible to reveal the essence of the transformation of library users' requests in modern conditions. **The scientific novelty** consists in defining the essence of the concepts of Internet marketing and digital marketing; analysis of modern technologies of digital marketing and its tools; presentation of modern trends in the development of digital marketing technologies in relation to the specifics of library activity. **Conclusions.** Trends in the field of digital marketing in the coming years will be aimed at creating new types of interaction with the reader. To increase the effectiveness of marketing activities in the library field it is important to use new digital channels of communication with users. The active development of digital technologies and the Internet, the use of digital marketing tools in library activities to increase the level of high-quality and prompt service to readers make it possible to significantly expand the range of library information services and make them even more operational: improvement of library websites and their mobile versions, electronic delivery documents, online reference and bibliographic service, blog marketing activity, use of e-mail marketing elements etc.

К е у w o r d s: web resource, integrated marketing communications, Internet marketing, digital marketing, infographics, social networks.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi avenue, Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: samokhinaj@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 29.12.2023 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.023>
УДК 303.436.2:(0.034.2:084.122A/Z)(477)

Анастасія Кузнєцова,

<https://orcid.org/0000-0002-0580-1259>,
аспірантка кафедри інформаційних технологій,
факультет PR, журналістики та кібербезпеки,
Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ, Україна)
вул. Євгена Коновальця, 36, Київ, 01601, Україна
e-mail: Anastasija241097@gmail.com

Концептуалізація дослідження аудіовізуальних документів в архівах України

Мета статті – репрезентувати концептуальні засади дослідження аудіовізуальних документів в архівах України. **Методи дослідження.** У статті застосовано такі методи: системний, джерелознавчий аналіз, класифікаційний, порівняльний, які дають можливість розкрити концептуалізацію дослідження аудіовізуальних документів в архівах України. **Наукова новизна** статті полягає у розкритті концептуальних засад дослідження аудіовізуальних документів в архівах України. Запропоновано авторське розуміння поняття «аудіовізуальні документи» та «архівування». Аргументовано, що аудіовізуальний архівний документ має широке семантичне значення, як технотронний документ, твір мистецтва, продукт виробничо-творчої діяльності, джерело інформації і засіб комунікації, об'єкт архівного зберігання із властивою йому поліфункційністю, атрибутивністю й структурованістю. **Висновки.** Активізація вивчення аудіовізуальних документів як невід'ємного складника національного інформаційного ресурсу із широким спектром залучення й використання в соціокомунікаційній діяльності припадає на 2010-ті роки. Стратегії та пріоритети аудіовізуального архівування зазнали певних модифікацій під впливом інноваційних технологій і формування цифрового медіапростору, а також важливих соціально-політичних подій. Аудіовізуальні документи є важливими джерелами інформації, що проливають світло на події, процеси і явища, частиною яких є самі. Відтворюючи різні образи й емоції часу, вони передають поза волею автора чимало наративів, організованих за допомогою звуків і / чи зображень, органічно вписаних в унаочнений «текст» вищого рівня. Аудіовізуальні документи також віддзеркалюють зовнішні обставини й прояви фактів, подій, процесів, явищ. Ця особливість визначена як інформаційна ілюстративність і притаманна фото- кіно-, відео- документам. На сьогодні Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів є єдиною в Україні спеціалізованою архівною установою зі збереження документів на нетрадиційних носіях.

К л ю ч о в і с л о в а: документ, аудіовізуальні документи, архіви, медіапростір, інформаційний ресурс, цифрові технології, Національний архівний фонд України.

Актуальність теми дослідження. Бібліотеки, архіви, музеї як соціальні багатофункціональні спеціальні установи, поряд з основним завданням у збиранні та зберіганні джерел соціальної, історичної та національної пам'яті, системно здійснюють наукову, інформаційну та культурну діяльність. «Створення національних архівів, бібліотек, музеїв започатковується створенням «ядра» національної культурної спадщини – цінними колекціями документів, книги, музейних старожитностей, які відображають історико-культурні шари історичного поступу держави» [5, с. 3–4]. В умовах глобалізаційних процесів та інформатизації суспільства найбільш запитаним джерелом є інформація, представлена в мережі Інтернет. Вебпортал Державної архівної служби України,

вебсайти архівів, бібліотек та музеїв, міжнародних організацій і асоціацій, радіо, телебачення, мережеві канали надають широку інформацію про аудіовізуальні документи, а саме: програми оцифрування аудіовізуальної спадщини, оцифрований довідковий апарат (електронні версії друкованих довідників, електронні каталоги), публікації оцифрованих документів, віртуальні виставки, нові надходження, стан і перспективи реалізації медійних проєктів.

Варто відзначити недостатній рівень наукового розроблення теми, зокрема у контексті цифровізації. Тому для виявлення інформаційного потенціалу аудіовізуальних документів Національного архівного фонду (далі НАФ) України та з'ясування можливості їх залучення у медіапростір, всебічне осмислення феноменів інформації, аудіовізуальних документів, встановлення особливостей упровадження цифрових технологій опрацювання архівних джерел у реалізації медіапроєктів, враховуючи підвищений попит українського суспільства на достовірну інформації та якісний інформаційний продукт, що спирається на архівні документи й підтвержені першоджерела, порушена тема є актуальною.

Аналіз досліджень та публікацій. Перші студії з аудіовізуальних документів належать історикам-джерелознавцям, архівістам, а згодом документознавцям, яким властиві фрагментарність, фактологічний наратив, прикладний характер. У пізніших працях кінофотофонодокументи розглядаються як вид джерел, документів, зі стандартних позицій джерелознавчої критики, що мало змінило загальну історіографічну ситуацію, пов'язану з їх вивченням (М. Варшавчик, А. Введенський, В. Дядиченко, Л. Маркітан, В. Стрельський та інші). Лише в окремих працях із джерелознавства, архівознавства (М. Базанова, Г. Пшеничний, Н. Слончак, Н. Топішко та інших) знаходимо загальну характеристику зображувальних, технотронних, аудіовізуальних, візуальних документів. Потужний вплив на українських дослідників справили ідеї зарубіжних фахівців, мислителів, котрі вивчали образи, звук як специфічні явища дійсності через призму семіотики, герменевтики, антропології, функціоналізму та ін. течій, напрямів філософії (Р. Барт, Ж. Бодріяр, П. Бурдьє, М. Дюшан, М. Кастельс, А. Руйє та інші).

Активізація вивчення аудіовізуальних документів як складника національного інформаційного ресурсу із широким спектром залучення й використання в соціокомунікаційній діяльності припадає на 2010-ті роки. Важлива роль у вивченні аудіовізуальних документів як джерел інформації, засобів комунікації належить дослідникам у галузі архівознавства (В. Бездрабко, Т. Білушак, Г. Боряк, Т. Ємельянова, Я. Калакура, К. Новохатський, Л. Левченко, І. Матяш, М. Палієнко, Л. Приходько та ін.), джерелознавства (Я. Калакура, М. Палієнко), документознавства (В. Бездрабко, В. Бойко, С. Кулешов) та інших наук інформаційно-комунікаційного циклу (В. Горовий, Т. Гранчак, Д. Дубов, В. Ільганасва, М. Комова, О. Матвієнко, В. Маркова, Т. Новальська, М. Ожеван, Ю. Половинчак, Г. Почепцов, В. Різун, Ю. Трач, О. Холод, М. Цивін, Г. Шемаєва та інші). Характерною рисою студій є їх міждисциплінарність, висвітлення теоретичних і науково-практичних питань важливих для розгляду порушеної теми. Необхідно зауважити, що важливим у вивченні аудіовізуальних документів є філософ-

ський (К. Батаєва, В. Головей, Д. Петренко) і культурологічний (С. Безклубенко, Л. Брюховецька, Є. Ворожейкін, І. Іщук, О. Косяк, Л. Касян, О. Пашков та ін.) дискурси.

Мета статті – репрезентувати концептуальні засади дослідження аудіовізуальних документів в архівах України.

Виклад основного матеріалу. Термінологічна неоднозначність у вживанні понять відображає динаміку пошуків найбільш адекватного відповідника згідно зі змістом інформації і формою її існування. Труднощі з термінологією ускладнили теоретико-методологічні й науково-практичні дослідження аудіовізуальних документів, зокрема розроблення їх класифікації, алгоритму атрибуції, засад експертизи цінності, створенні довідкового апарату та ін. Сформовані в науковій традиції різні підходи до вивчення аудіовізуальних документів узалежено від об'єктно-предметної сфери досліджень різних наук і галузей знань. Нами виокремлено такі підходи студіювань аудіовізуального документа, як архівознавчий, джерелознавчий, документознавчий, соціокомунікаційний, інформологічний, культурологічний і філософський, кожному з яких притаманні власні теоретичні й методичні засади вивчення.

Сам *аудіовізуальний архівний документ* має широке семантичне значення, як технотронний документ, твір мистецтва, продукт виробничо-творчої діяльності, джерело інформації і засіб комунікації, об'єкт архівного зберігання із властивою йому поліфункційністю, атрибутивністю й структурованістю. Аудіовізуальні архівні документи як джерело інформації мають очевидні особливості порівняно з текстом у традиційному тлумаченні, оскільки вони водночас є актом дійсності, свідченням, «слідом» чи відбитком певних фактів і подій, їх втіленням у художньо-естетичній формі, різного жанру творами, часто потребуючих через власну природу й походження «машинозчитування» [11, с. 140]. Тож такі документи є не лише складниками дійсності, але й джерелами інформації, що проливають світло на події, процеси і явища, частиною яких є самі. Відтворюючи різні образи й емоції часу, вони передають поза волею автора чимало наративів, організованих за допомогою звуків і / чи зображень, органічно вписаних в унаочнений «текст» (за Р. Бартом) вищого рівня.

Аудіовізуальні документи також віддзеркалюють зовнішні обставини й прояви фактів, подій, процесів, явищ. Ця особливість визначена як інформаційна ілюстративність і притаманна фото-, кіно-, відеодокументам. Натомість ключовою властивістю фонодокумента (аудіодокумента) є звукозапис (аудіозапис). Тому в аудіовізуальних документах зображення та / чи звук передають ставлення до дійсності, переживання автора й / чи суб'єктів подій значною мірою незалежно від їх установок, цілей і бажань. Тож порівняно з іншими документами, звукова й / чи зображувальна інформація містять, до всього, ще й виразний емоційний складник. Аудіовізуальні архівні документи включають аудіозаписи, фото-, кіно-, відеодокументи, датовані XIX–XXI ст., що відображають різні події суспільно-політичного, культурного, творчого життя країни, пов'язані з життям конкретних осіб, колективів, установ.

Архівування розглядаємо як комплекс заходів, пов'язаних із передаванням аудіовізуальних документів до архівів, архівних відділів чи документальних фондів бібліотек і музеїв, та їх архівним зберіганням, що потребує розв'язання низки завдань: законодавчого регулювання, нормативно-методичного забезпечення, експертизи цінності, архівного обліку, описування, створення довідкового апарату, забезпечення збереженості документів задля користування та використання їх інформаційного потенціалу.

Медіадійсність – віртуальний простір, котрий формує світосприйняття і є його втіленням. Модернізація технічних, технологічних можливостей засобів комунікації стає визначальною для трансляційної, трансформаційної та акумуляційної функцій медіа. Особа, створювана нею медіадійсність і реальність, в якій вони функціонують, – основні питання медіафілософії [24]. Помітними дослідниками цього напрямку філософії є З. Алфьорова [2], Н. Гаврилук [4], М. Журба [7], О. Москвич [12; 13], Б. Потятиник [15], Г. Чміль [23] та інші.

Вагомим джерелом у науковій і практичній сферах роботи з аудіовізуальними документами є термінологічний державний стандарт «Інформація і документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення понять» [8]. Стандарт застосовують інформаційні служби, інформаційні центри, архіви, бібліотеки, які причетні до сфери використання аудіовізуальних документів. Стандарт охоплює загальні поняття, терміни стосовно документів, котрі містять звукову інформацію та їхніх носіїв; а також документів, які містять зображувальну інформацію, супроводжувану звуковою інформацією та їхніх носіїв.

У складі аудіовізуальних документів є значна частина інформаційних та інформаційно-аналітичних відеодокументів. Для розкриття складу й змісту новинних блоків Центральний державний кінофотофоноархів (далі ЦДКФФА) України ім. Г. С. Пшеничного підготував покажчик інформаційних та інформаційно-аналітичних відеодокументів, куди ввійшли інформаційно-аналітичний тижневик «Вісті тижня», інформаційна програма «Вісті-неділя», інформаційно-аналітичний тижневик «Подобиці тижня», інформаційна програма «Вікна», інформаційна програма «Післямова» та ін. [14, с. 4–5].

На сьогодні Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів (далі ЦДАЕА) є єдиною в Україні спеціалізованою архівною установою зі збереження документів на нетрадиційних носіях. Розлогу характеристику складу і змісту аудіовізуальних документів різних історичних періодів, починаючи з XIX ст., що висвітлюють соціально-політичне, економічне, культурне життя українського народу, подано Н. Слончак [20]. Крім цього, у статті розкрито джерела комплектування архіву, проаналізовано домінуючі теми, фактори впливу на тематику хронікально-документальних, художніх і навчальних фільмів [20, с. 283–285]. Джерелами комплектування архіву названо Українську студію хронікально-документальних фільмів (Укркінохроніка), Київську студію художніх фільмів, Національну радіокомпанію України, Празький український архів, фото- і фільмотека Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ). Окрасою архіву є фільмофонди видатних режисерів О. Довженка, Ю. Солнцевої та ін-

ших. Пізніше доповнену характеристику складу і змісту аудіовізуального архіву представлено в довіднику «Архівні установи України» [3, с. 127–144].

Аудіо-, візуальна, аудіовізуальна продукція (кіно-, фото-, фоно-, відеодокументи) є видами документів, що віднесені до обов'язкового примірника, а тому регулюються Законом України «Про обов'язковий примірник документів» [17]. Виробники документів, згідно з цим законом, доставляють обов'язковий безоплатний примірник Державному фонду фільмів фільмокопії та вихідні матеріали кіно- та відеофільмів, створених за кошти Держбюджету, та фільмокопії кіно і відеофільмів, створених в Україні за кошти юридичних осіб приватної форми власності чи фізичних осіб. Документальні фільми, кіноперіодика, твори кіно- і відеолітопису не передаються до Державного фонду фільмів. Центром зосередження фільмокопій і вихідних матеріалів документальних кіно і відеофільмів, кіноперіодики, кіно- і відеолітописів, фоно-, фотодокументів, створених повністю або частково за кошти Держбюджету України, а також за кошти юридичних (з приватною формою власності) чи фізичних осіб, є ЦДАЕА (у тексті закону – ЦДКФФА України). Обов'язкові примірники документів надходять до спеціалізованого архіву упродовж «року після закінчення їх виробництва або виходу в світ» [17].

Із-поміж *аудіовізуальних документів*, відібраних для архівного зберігання, виділяють *категорії унікальних*. Методика віднесення документів Національного архівного фонду України до унікальних за основними критеріями (походження, змісту, зовнішніх ознак) визначає категорії аудіовізуальних документів, які можуть бути віднесені до унікальних: кіно-, фото- фонодокументи, створені всесвітньо відомими або українськими студіями, майстернями, видатними режисерами, фотографами, дослідниками; кіно-, фото- фонодокументи ХІХ – початку ХХ ст.; документи-оригінали видатного мистецького твору (кінематографічного, музичного, фотографічного); документ із зображенням чи записом голосу всесвітньо відомої або видатної особи; рідкісним зображенням зниклої пам'ятки історії (за умови, якщо аудіовізуальні документи є в одному або кількох примірниках); рідкісні за змістом документи з інформацією про людину чи колектив, які були носієм елементів нематеріальної культурної спадщини; зразки фонофотодокументів із рідкісними носіями (вощені валики, скло) [16].

Аудіовізуальні документи як документи НАФ України, культурна цінність яких визнана експертизою, підлягають державному обліку і зберіганню. Методики відбору аудіовізуальних документів на архівне зберігання базуються на теорії сучасної експертизи цінності, яка включає джерелознавчий та інформаційний підхід. Теорія експертизи, по суті, є архівознавчою, однак вона тісно пов'язана з джерелознавством. Цей тісний зв'язок віддзеркалюють архівознавчі праці [19]. Інформаційна значущість аудіовізуальних документів визначила їх особливе місце у складі НАФ України. Зображувальне, звукове чи зображувально-звукове сприйняття фактів, явищ, зафіксованих у певний момент, доповнюють картину подій. Формування якісного НАФ України, до складу якого входять аудіовізуальні документи, залежить від їх експертизи цінності. Вирішення

сучасних проблем експертизи зумовлено сукупністю таких факторів: динамічне зростання обсягів аудіовізуальних документів, видова різноманітність цієї документації, превалювання новітніх (цифрових) технологій у їхньому створенні, розширення суб'єктів продукування спеціальної документації та сфери її застосування, включаючи медіапроекти, поширена практика аукціонної торгівлі аудіовізуальними документами.

Аудіовізуальні документи, на думку класика архівної науки В. М. Автократова, «слабіше пов'язані зі своїми створювачами (в архівознавчому сенсі – фондоутворювачами – А. К.), оскільки заздалегідь призначені для передачі сторонньому споживачеві» і кіно-, відеофільми, фонозаписи не є необхідними в організації управління [1].

У складі архівних фондів в архівах загального профілю відклалися аудіовізуальні документи, які утворилися в результаті діяльності фондоутворювача – юридичної чи фізичної особи. Видовий склад їх різнобічний – фото, звукозаписи, відеозйомки, кінозйомки. Такі аудіовізуальні документи слугують додатковою ілюстрацією щодо основних напрямів діяльності установ, організацій (управлінська, наукова, освітня, культурна та ін.), чи політичної, громадської, наукової, культурної діяльності фізичної особи. Аудіовізуальні документи генетично споріднені з іншими документами фондів юридичних осіб чи особових архівних фондів. Найбільшу частку з-поміж аудіовізуальних документів в архівних фондах становлять фотодокументи. Архівісти наголошували на тому, що методично неправильним є вилучення фотодокументів, які створювали частину архівного фонду і приєднувати їх до фотоколекцій в архівах, бібліотеках, музеях [10]. Фактично йшлося про принцип цілісності і неподільності архівного фонду, до складу якого входили аудіовізуальні документи.

Аудіовізуальні документи організовані на всіх ієрархічних рівнях: НАФ України – архів – видовий комплекс (відео-, кіно-, фоно-, фото). У вище згаданому методичному посібнику щодо роботи архівних установ з аудіовізуальними документами другий розділ присвячено принципам організації цієї документації на всіх рівнях [18]. Аналіз організації аудіовізуальних документів, як складника НАФ України, у межах архіву та межах нефондового комплексу подається в окремому третьому розділі («Організація аудіовізуальних документів Національного архівного фонду нефондового комплексу») методичного посібника «Теоретико-методичні основи організації Національного архівного фонду» [21].

Організація аудіовізуальних документів у спеціалізованих аудіовізуальних архівах здійснюється не за принципом провенієнції (архівний фонд від фондоутворювача), а за способами запису зображення (фото-, кіно-, відеозаписи) чи звуку (фонозаписи). На рівні архіву формується чотири нефондові комплекси аудіовізуальних документів. У межах кожного із них існує своя класифікація за певними ознаками: за формою організації інформації (для відеодокументів – відеограма, відеосюжет, відеофільм; для кінодокументів – кіножурнал, кінолітопис, кінонарис, спецвипуск, фільм; для фотодокументів – відособлений документ, фотоальбом, фотонарис); за жанрами (для відеодокументів – анімаційні,

документальні, інформаційно-аналітичні програми, навчальні, науково-популярні, рекламні ролики, репортажі, спецвипуски, телевізійні передачі, хронікально-документальні, художні, художньо-публіцистичні; для кінодокументів – документальні кінофільми, наукові та науково-популярні фільми, фільми-концерти, фільми-спектаклі, кіножурнали, кіносюжети, спецвипуски; для фонодокументів – записи виступів, інтерв'ю, подій, спогадів, творів літератури чи мистецтва; для фотодокументів – пейзаж, портрет, хроніка); за носіями інформації (для відеодокументів – магнітний чи цифровий; для фонодокументів – восковий валик, грамофонний оригінал, грамплатівка, компакт-диск, магнітна плівка, цифровий носій); за системою запису (для відеодокументів – магнітні, цифрові; для фонодокументів – грамофонний, магнітний, оптичний, цифровий, шоринофонний); за зовнішніми ознаками – колір (чорно-білі, кольорові кіно- та фотодокументи) і формат (широкоформатні кінодокументи; формати для відеодокументів – AVI, Betacam SP, Matroska, S-VHS, VHS). Фонодокументи поділяються за місцем запису (позастудійний, студійний, трансляційний). Фотодокументи класифікуються за видами (діапозитиви/слайди, діафільми, негативи, позитиви, цифрові фото) [21]. Видовий склад може бути критеріями систематизації кінодокументів: фільми, кіножурнали, телефільми, спецвипуски, кіно- і телесюжети, збірники телесюжетів, кіноролики) [22], а внутрішньовидова систематизація – за назвами кінодокументів, хронологією створення, форматом плівки та кольоровістю. За хронологічно-видовим принципом побудовані й довідники про склад і зміст кінодокументів в ЦДАЕА [9]. Тож беззмістовним для аудіовізуальних документів є поняття «архівний фонд» та «фондоутворювач».

Упровадження новітніх цифрових технологій розширили склад довідкового апарату та можливості доступу до аудіовізуальної інформації. *Електронні каталоги ЦДАЕА* містять вичерпну інформацію про одиниці обліку та одиниці зберігання *чотирьох видів документації* – кінодокументів, фотодокументів, фонодокументів, відеодокументів, а також архівних фондів (офіційного та особового походження) і архівних колекцій (Українська діаспора в світі, Революція Гідності, Євро – 2012, Чорнобильська катастрофа – 25 років потому, Світова спадщина ЮНЕСКО в Україні та ін.), із-поміж яких фонд самого архіву (архів архіву) із документацією за 1943–2023 рр. [22].

Стратегії та пріоритети аудіовізуального архівування зазнали певних модифікацій під впливом цифрових технологій і формування цифрового медіапростору, а також важливих соціально-політичних подій. Зокрема, як наголошують архівісти, дослідники аудіовізуальної спадщини, воєнні дії в Україні змінили парадигму архівування: особливих форм набула взаємодія ЦДАЕА з джерелами комплектування в умовах ведення воєнних дій; переглядалися традиційні критерії визначення джерел комплектування та джерел формування НАФ України (активне поповнення аудіовізуальних колекцій фото- та відеодокументами, створеними учасниками воєнних дій – військовослужбовцями Збройних Сил України, воєнними фотографами-документалістами, очевидцями, волонтерами, мешканцями

тимчасово окупованих територій); поширилася практика оперативного комплексування архіву (поповнення архіву аудіовізуальних документів «до закінчення строків їх зберігання у юридичних чи фізичних осіб») та приймання документів, створених шляхом «ініціативного документування подій та наслідків російської збройної агресії» [6].

Висновки. Таким чином, активізація вивчення аудіовізуальних документів як невід’ємного складника національного інформаційного ресурсу із широким спектром залучення й використання в соціокомунікаційній діяльності припадає на 2010-ті роки. Стратегії та пріоритети аудіовізуального архівування зазнали певних модифікацій під впливом цифрових технологій і формування цифрового медіапростору, а також важливих соціально-політичних подій. Аудіовізуальні документи є не лише складниками дійсності, але й джерелами інформації, що проливають світло на події, процеси і явища, частиною яких є самі. Відтворюючи різні образи й емоції часу, вони передають поза волею автора чимало наративів, організованих за допомогою звуків і / чи зображень, органічно вписаних в унаочнений «текст» вищого рівня. Аудіовізуальні документи також віддзеркалюють зовнішні обставини й прояви фактів, подій, процесів, явищ. Ця особливість визначена як інформаційна ілюстративність і притаманна фото-, кіно- та відеодокументам.

Список бібліографічних посилань

1. Автократов В. М. Теоретичні проблеми вітчизняного архівознавства. URL: <https://obuchalka.org/20230705155118/teoreticheskie-problemi-otechestvennogo-arhivovedeniya-avtokratov-v-n-2001.html>
2. Алфьорова З. І. *Межі видимого. Становлення візуального мистецтва* : моногр. Харків : ХДАК, 2008. 268 с.
3. *Архіви установи України* : довідник. Т. 1. Державні архіви. Київ, 2005. 692 с.
4. Гаврилук Н. Візуальний образ як текст. *Слово і час*. 2015. № 4. С. 49–56.
5. Дубровіна Л., Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки та музеї – джерельна основа національної пам’яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 1. С. 3–10.
6. Ємельянова Т., Покляцька В. Комплектування архівних аудіовізуальних колекцій: впливи та наслідки війни. *Архіви України*. 2023. № 4. С. 46–50.
7. Журба М. А. *Девіртуалізація віртуального: на вершині падіння* : моногр. Луганськ : Вид-во Ноулідж, 2013. 349 с.
8. Інформація і документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення понять. ДСТУ 4419:2005. URL: <https://www.calameo.com/books/002956937a2513641cd5d>
9. *Кінолітопис: анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів і кіносюжетів (червень 1945 – 1955)*. Київ, 2002, 484 с.
10. Купчинський О. А. Розшифрування ранніх фотодокументів та їх описування в архівах та бібліотеках. *Архіви України*. 1978. № 6. С. 20–23.
11. Кушнаренко Н. Н. *Документоведення* : учебник. 7-е изд., стер. Киев : Знание, 2006. 459 с.
12. Москвич О. Д. Медіа-реальність як сучасний соціокультурний простір. *Соціологічні студії*. Луцьк, 2014. № 2. С. 52–56.
13. Москвич О. Д. Феноменологія сучасної медіареальності : експлікація понять. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філософські науки*. Луцьк, 2014. № 18. С. 68–73.
14. *Показчик інформаційних та інформаційно-аналітичних відеодокументів ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного / ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного*; уклад. О. В. Марущак. Київ, 2020. 15 с.

15. Потятиник Б. В. *Медіа: ключі до розуміння* : моногр. Львів : ПАІС, 2004. 312 с.
16. Про затвердження Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних: наказ Міністерства юстиції України від 16.08.2016 № 2505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text>
17. Про обов'язковий примірник документів : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14?find=1&text=кіно#w1_2
18. *Робота архівних установ України з аудіовізуальними документами* : метод. посібник / Укрдержархів. УНДІАСД; уклад.: Л. Ф. Приходько (кер. теми), Г. К. Волкотруб, В. В. Патик; за заг. ред. Т. О. Ємельянової. Київ, 2015. 390 с.
19. Слончак Н. М. Проблеми джерелознавчого та архівознавчого аналізу кінофотодокументів. *Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи* : наук. доп. Всеукр. конф. Ч. 1. Київ, 1997. С. 62–64.
20. Слончак Н. Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного – скарбниці історії. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2002. Т. 8. С. 281–287.
21. *Теоретико-методичні основи організації Національного архівного фонду* : метод. посібник / Укрдержархів, УНДІАСД. Л. Ф. Приходько (кер. теми), Т. О. Ємельянова. Київ, 2017. 194 с.
22. ЦДАЕА. Каталог кінодокументів. URL: <https://avd.archives.gov.ua>
23. Чміль Г. П. *Екранна культура: плюральність проявів* : моногр. Харків : Крук, 2003. 336 с.
24. Шпачинський І., Воронюк К. Медіафілософія: деякі аспекти філософського осмислення поняття «медіа». *Молодий вчений. Серія Філософські науки*. 2020. №12. С. 251–254.

References

1. Avtokratov, V. M. Teoretychni problemy vitchyznianoho arkhivoznavstva [Theoretical problems of national archival science]. Retrieved from <https://obuchalka.org/20230705155118/teoreticheskie-problemi-otechestvennogo-arhivovedeniya-avtokratov-v-n-2001.html> [In Ukrainian].
2. Alforova, Z. I. (2008). *Mezhi vydymoho. Stanovlennia vizualnoho mystetstva*: monohrafiia [Limits of the visible. Formation of visual art: monograph]. Kharkiv, Ukraine: KHDAK. [In Ukrainian].
3. (2005). *Arkhivni ustanovy Ukrainy: dovidnyk*. Т. 1. Derzhavni arkhivy [Archival institutions of Ukraine: directory. Vol. 1. State archives]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Havrylyuk, N. (2015). Vizualnyi obraz yak tekst [Visual image as a text]. *Slovo i Chas*, 4, 49-56. [In Ukrainian].
5. Dubrovina, L., Kyrydon A., & Matyash, I. (2017). Arkhivy, biblioteky ta muzei – dzhernelna osnova natsionalnoi pamiaty, kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Archives, libraries and museums – the source base of national memory, cultural heritage of Ukraine]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 1, 3-10. [In Ukrainian].
6. Yemelyanova, T., & Poklyatska, V. (2023). Komplektuvannia arkhivnykh audiovizualnykh kolektsii: vplyvy ta naslidky viiny [Completing archival audiovisual collections: influences and consequences of the war]. *Arkhivy Ukrainy*, 4, 46-50. [In Ukrainian].
7. Zhurba, M. A. (2013). *Devirtualizatsiia virtualnoho: na vershyni padinnia*: monohrafiia [Devirtualization of the virtual: on the verge of falling: monohraf]. Luhansk, Ukraine: Noulidzh. [In Ukrainian].
8. (2005). Informatsiia i dokumentatsiia. Dokumenty audiovizualni. Terminy ta vyznachennia poniat. DSTU 4419:2005 [Information and documentation. Audiovisual documents. Terms and definitions. State Standard of Ukraine 4419:2005]. Retrieved from <https://www.calameo.com/books/002956937a2513641cd5d> [In Ukrainian].
9. (2002). *Kinolitopys: anotovanyi katalog kinozhurnaliv, dokumentalnykh filmiv i kinosiuzhetiv (cherven 1945 – 1955)* [Film Chronicle: An Annotated Catalog of Film Magazines, Documentaries, and Film Plots (June 1945 – 1955)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. Kupchynskiy, O. A. (1978). Rozshyfruvannia rannikh fotodokumentiv ta yikh opysuvannia v arkhivakh ta bibliotekakh [Deciphering early photographic documents and describing them in archives and libraries]. *Arkhivy Ukrainy*, 6, 20-23. [In Ukrainian].
11. Kushnarenko, N. N. (2006). *Dokumentovedenie*: uchebnyk. 7-e izd., ster. [Documentovedenie: textbook. 7th ed.]. Kyiv, Ukraine: Znannia. [In Russian].

12. Moskvych, O. D. (2014). Media-realist yak suchasnyi sotsiokulturnyi prostir [Media reality as a modern socio-cultural space]. *Sotsiologichni Studii*, 2, 52-56. [In Ukrainian].
13. Moskvych, O. D. (2014). Fenomenolohiia suchasnoi mediarealnosti: eksplikatsiia poniat [Phenomenology of modern media reality: explanation of concepts]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii: Filosofski Nauky*, 18, 68-73. [In Ukrainian].
14. Marushchak, O. V. (Comp.). (2020). *Pokazhchyk informatsiynykh ta informatsiino-analitychnykh videodokumentiv TSDKFFA Ukrainy im. H. S. Pshenychnoho* [Index of informational and informational and analytical video documents of the H. S. Pshenychnyi Center for the Development of Ukraine]. [In Ukrainian].
15. Potyatnyk, B. V. (2004). *Media: kliuchi do rozuminnia: monohrafiia*. [Media: keys to understanding: monohraf]. Lviv, Ukraine: PAIS. [In Ukrainian].
16. (2016). Pro zatverdzhennia Metodyky vidnesennia dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu do unikalnykh: nakaz Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 16.08.2016 № 2505/5 [On the approval of the Methodology for classifying documents of the National Archive Fund as unique: order of the Ministry of Justice of Ukraine dated August 16, 2016 No. 2505/5]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text> [In Ukrainian].
17. Pro oboviazkovyi prymirnyk dokumentiv: Zakon Ukrainy [On mandatory copy of documents: Law of Ukraine]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14?find=1&text=кіно#w1_2 [In Ukrainian].
18. Prykhodko, L. F., Volkotrub, H. K., & Patyk, V. V. (Comps). (2015). *Robota arkhivnykh ustanov Ukrainy z audiovizualnykh dokumentamy: metod. posibnyk* [Work of archival institutions of Ukraine with audiovisual documents: method. Manual]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
19. Slonchak, N. M. (1997). Problemy dzhereloznavchoho ta arkhivoznavchoho analizu kinofotodokumentiv [Problems of source and archival analysis of film and photo documents]. In *Ukrainske arkhivoznavstvo: istoriia, suchasnyi stan ta perspektyvy* [Ukrainian archival studies: history, current state and prospects]. *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Conference* (Ch. 1, pp. 62-64). [In Ukrainian].
20. Slonchak, N. (2002). Tsentralnyi derzhavnyi kinofotofonoarkhiv Ukrainy imeni H. S. Pshenychnoho – skarbnytsia istorii [H. S. Pshenychnyi Central State Film-Photo-Phono Archive of Ukraine – a treasury of history]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 8, 281-287. [In Ukrainian].
21. Prykhodko, L. F., & Yemelyanova, T. O. (2017). *Teoretyko-metodychni osnovy orhanizatsii Natsionalnoho arkhivnoho fondu: metod. posibnyk* [Theoretical and methodological foundations of the organization of the National Archive Fund: method. manual]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
22. TSDAEA. Kataloh kinodokumentiv [TSDAEA Catalog of film documents]. Retrieved from <https://avd.archives.gov.ua> [In Ukrainian].
23. Chmil, H. P. (2003). *Ekranna kultura: pliuralnist proiaviv: monohrafiia* [Screen culture: the plurality of manifestations: monohraf]. Kharkiv, Ukraine: Kruk. [In Ukrainian].
24. Shpachynskiy, I., & Voronyuk K. (2020). Mediafilosofia: deiaki aspekty filosofskoho osmyslennia ponattia «media» [Media philosophy: some aspects of the philosophical understanding of the concept of «media»]. *Molodyi vchenyi. Serii Filosofski nauky*, 12, 251-254. [In Ukrainian].

Anastasiia Kuznietsova,

<https://orcid.org/0000-0002-0580-1259>,

Postgraduate Student of the Department of Information Technologies,

Faculty of PR, Journalism and Cybersecurity,

Kyiv National University of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)

CONCEPTUALIZATION OF THE STUDY OF AUDIOVISUAL DOCUMENTS IN THE ARCHIVES OF UKRAINE

The purpose of the article is to represent the conceptual foundations of the study of audiovisual documents in the archives of Ukraine. **Research methods.** The following methods are used in the article: systematic, source analysis, classification, comparative, which make it possible to reveal the conceptualization of the study of audiovisual documents in the archives of Ukraine. **The scientific novelty** of the article lies in the representation of the conceptual basis of the research of audiovisual documents in the archives of Ukraine.. The author's understanding of the concept of «audiovisual documents» and «archiving» is offered. It is argued that an audiovisual archival document has a wide

semantic meaning, as a technotronic document, a work of art, a product of production and creative activity, a source of information and a means of communication, an object of archival storage with its inherent multifunctionality, attribution and structure. **Conclusions.** The activation of the study of audiovisual documents as a component of the national information resource with a wide range of involvement and use in social and communication activities dates back to the 2010s. The strategies and priorities of audiovisual archiving have undergone certain modifications under the influence of digital technologies and the formation of the digital media space, as well as important socio-political events. Audiovisual documents are not only components of reality, but also sources of information that shed light on events, processes and phenomena of which they are a part. Reproducing various images and emotions of the time, they convey, beyond the will of the author, a lot of narratives, organized with the help of sounds and / or images, organically inscribed in the visualized «text» of a higher level. Audiovisual documents also reflect external circumstances and manifestations of facts, events, processes, phenomena. This feature is defined as informative illustrativeness and is inherent in photo, film, and video documents. Central State Audiovisual and Electronic Archive is the only specialized archival institution in Ukraine for the preservation of documents on non-traditional media.

К e y w o r d s: document, audiovisual documents, archives, media space, information resource, digital technologies, National Archive Fund of Ukraine.

Kyiv National University of Culture and Arts,
36, St. Evgeny Konovaltsya, Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: Anastasija241097@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 02.03.2024 р.

НАУКА ТА БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.034>

УДК: 027.54(477-25)НБУВ:[025.5:004]-043.86:021.64(4)»364»

Любов Дубровіна,

<https://orcid.org/0000-0002-1011-7910>,

член-кореспондентка НАН України,
докторка історичних наук, професорка,
генеральна директорка Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: dubrovina@nbuv.gov.ua

Юрій Ковтанюк,

<https://orcid.org/0000-0002-4120-1875>,

кандидат історичних наук,
заступник генерального директора з наукової роботи,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
вул. Володимирська, 62, Київ, 01601, Україна
e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

Гуманітарна допомога європейських партнерів під час воєнного стану і перспективи розвитку цифровізації колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Мета статті – висвітлити гуманітарну допомогу донорів та європейських національних бібліотек, що розкривають нові можливості розвитку науково-інформаційного та історико-культурного напрямку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах цифрових технологій у період воєнного стану. **Методологія** передбачає використання методів аналізу та синтезу фактів та тенденцій розвитку можливостей цифровізації культурної спадщини у діяльності наукових бібліотек. **Наукова новизна.** Розкриваються сучасні реалії науково-технічної допомоги Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, її оцифровування колекцій, руху до європейського наукового простору та збереження фондів культурної та наукової спадщини національної бібліотеки, сучасних тенденцій розвитку електронних сервісів науки, культури, освіти. **Висновки.** Завдяки активному включенню до європейського бібліотечного співтовариства, гуманітарній допомозі європейських партнерів, міжнародної організації – Конференції європейських наукових бібліотекарів (CENL), інших донорів з урахуванням наявного власного досвіду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у галузі цифровізації та формування цифрових ресурсів культурної книжкової спадщини відкриті нові можливості її врятування. Надання відкритого доступу до ресурсів наукових знань та участь у європейських проєктах відкритої науки під час війни допомагає реалізовувати роль національної наукової бібліотеки у врятуванні національної пам'яті, значно розширити доступ до наукових знань, розвивати послуги і тим самим сприяти ментальному опору російській агресії, осмисленню власної приналежності до високих стандартів культури і гуманізму. Це вчергове підтверджує висока місія партнерства CENL як потужного професійного об'єднання, покликаного формувати єдині цілі розвитку співробітництва, а також висловити велику вдячність численним донаторам, які зробили можливість підтримки функціонування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в цих умовах.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека Україна імені В. І. Вернадського, Конференція європейських національних бібліотекарів (CENL), цифровізація культурної спадщини, цифрова політика відкритої науки, електронні ресурси бібліотек та архівів, гуманітарна допомога бібліотекам.

Актуальність теми дослідження. Стрімке поширення інформаційних технологій, зростання цифрових ресурсів та прискорення інформаційного обміну сьогодні є вимогою часу, що визначає для бібліотек стійку актуальність питання про створення цифрових ресурсів науки культури та надання до них відкритого доступу. Збереження цифрової культурної спадщини вийшло на перший план діяльності ЮНЕСКО та Європейського Союзу (http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7) [5]. У попередні роки Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ, Бібліотека) зробила значний крок у формуванні такого ресурсу та накопичила значний досвід у створенні ресурсів і підготовки професійного кадрового потенціалу та формування баз даних культурної спадщини загальноукраїнського значення, що відкрило нові можливості для розвитку цієї діяльності.

Але за останніми роками Бібліотека поступово втрачала матеріальні ті технологічні можливості створення та підтримки такого ресурсу, що спричинено старінням техніки та програмного забезпечення, зменшенням фінансування тощо. Війна ще більше погіршила матеріальну і кадрову ситуацію для головної наукової національної бібліотеки України, яка містить найбільші в Україні фонди бібліотечної рукописної та друкованої (книжкової, газетної та іншої профільної документальної спадщини).

Водночас, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського залишається установою, котра володіє потужною культурною та науковою спадщиною. Її документний фонд налічує близько 17 млн одиниць зберігання, зокрема колекції рукописної спадщини, стародруків і рідкісних видань, унікальних бібліотечних зібрань та історичних колекцій, колекції архівного примірника українського друку, картографічні, газетні, образотворчі та нотні зібрання, архівні документи, це – найбільше в Україні зібрання української та світової наукової літератури. Фонди нашої Бібліотеки віднесено до наукового об'єкта, що становить національне надбання, а значна частина спеціалізованих фондів належить до світової культурної спадщини. На жаль, збройна агресія проти України, розпочата у лютому 2022 р., показала, наскільки незахищеною може бути наукова, історична, культурна спадщина, зібрана і збережена поколіннями небайдужих учених та культурних діячів.

Мета статті – висвітлити гуманітарну допомогу донорів та європейських національних бібліотек, що розкривають нові можливості розвитку науково-інформаційного та історико-культурного напрямку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах цифрових технологій у період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цей воєнний час особливу допомогу Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з врятування документальної спадщини та ресурсів науки здійснили європейські національні бібліотеки та міжнародна організація «Конференція європейських національних бібліотекарів» (CENL), до складу котрої входить понад сорок національних бібліотекарів провідних країн Європи та Європейського Союзу. Активна допомога як самих директорів, так й їхніх колективів мали надзвичайно важливе значення в умовах воєнного часу, була організована реальна підтримка українським

бібліотекам – інформаційна, моральна, психологічна та технологічна, що сприяло вирішенню проблеми протистояння загрози знищення та продовження діяльності з рятування культурних цінностей.

У березні на сайті CENL з'явилася рубрика «Stand with Ukraine», а також заява на підтримку: «Національні бібліотеки Європи об'єднуються на підтримку свого члена Любові Андріївни Дубровіної, співробітників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та всіх українських колег. CENL зараз концентрується на обміні й сприянні конкретним пропозиціям допомоги українським колегам, а також на збереженні української культурної спадщини у фізичній та цифровій формі. Секретаріат закликає всіх членів CENL надсилати інформацію про підтримку та допомогу українським бібліотекам та бібліотекарям за адресою cenl@dnb.de. 19–21 червня 2022 р. в Анкарі відбулася чергова Конференція CENL, на яку було запрошено доповідачем на відкритті щорічних річних зборів цієї організації генерального директора НБУВ Л. А. Дубровіну, де Л. А. Дубровіна звернулася з великим проханням про підтримку технікою цифрового копіювання унікальних бібліотечних фондів задля цифрового збереження видатних джерел історичного минулого України [2].

Однієї з перших на звернення CENL відгукнулася Фінляндія: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського отримала матеріальну допомогу від мережі Університету мистецтв у Гельсінкі, який об'єднує Академію образотворчих мистецтв, музичну Сібеліус Академію та Академія театру (<https://docs.lib.purdue.edu/iatul/2021/thursday/5/>). Завдяки дбанню бібліотек Ради цих мистецьких академій НБУВ змогла придбати антивірусне програмне забезпечення, за що ми дуже вдячні її директорові Томмі Харью (Tommi Harju) та його співробітникам, які забезпечили нас актуальною допомогою для підтримки ресурсів. Оскільки антивірусні програми сьогодні використовуються також й для активізації роботи музичного та образотворчого відділів НБУВ задля створення електронного каталога, підготовки виставок, оцифрування літератури, така донорська допомога значно покращила ситуацію з підготовкою ресурсів та обслуговуванням користувачів.

Неоціненну допомогу для роботи відділу реставрації та консервації та відновлення пошкоджених книжкових фондів має реставраційні матеріали для збереженості унікальних рукописних та книжкових фондів та пакувальний матеріал, що ми отримали за сприяння Британської бібліотеки. Її багаторічний керівник Ролі Кітінг (Roly Keating) перший відгукнувся на заклики підтримки України, широко представив НБУВ у соціальних мережах як національну бібліотеку, яка володіє неоцінним культурним скарбом, які слід підтримувати у воєнні часи. 28 лютого 2022 р. Р. Кітінг оприлюднив звернення з приводу агресії Росії, висловив свою солідарність із Національною бібліотекою України імені В. Вернадського і наголосив, що хоча бібліотеки мають завжди зберігати політичний нейтралітет, масштаб і серйозність трагічних подій в Україні вимагають негайного виявлення підтримки та солідарності. Того ж вечора годинникова вежа будівлі Британської бібліотеки у Лондоні була підсвічена у кольорах українського прапора [6, с. 117]. Британська бібліотека здійснює широку підтримку науково-інформаційного

та культурологічного контенту. Вона залучила багато британських донорів завдяки матеріально-технічній та фінансовій підтримці Міжнародного альянсу із захисту спадщини в зонах конфлікту (International Alliance for the Protection of Heritage in Conflict Areas, ALIPH), Інституту консервації 3 (Institute of Conservation, ICON) та Міжнародної ради музеїв (International Council of Museums, ICOM), що організували у липні 2022 р. передачу до України консерваційного матеріалу. У вересні 2022 р. було також зібрано цілу студію консервації в Лондоні, яку передали до Національного науково-дослідного реставраційного центру України у Києві. Цим акціям у підтримку України була присвячена окрема ілюстрована стаття «Підтримуючи Україну» («Supporting Ukraine») у грудневому номері 2022 р. бюлетеня для працівників ББ «Shelf Life» [6].

Тим самим вдалося відновити діяльність відділу консервації і реставрації НБУВ, організувати роботу з пошкодженими примірниками бібліотечних фондів, а також має стати сьогодні учасником роботи з оцифрування наших унікальних рукописів, стародруків, архівів, газет та інших фондів. Відділ реставрації працює не лише з фондами нашої Бібліотеки, а й інших наукових бібліотек.

Виступаючи з підтримкою міжнародної конференції НБУВ у жовтні 2023 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні проблеми збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек», директор Британської бібліотеки Роли Кітінг підкреслив, що *«Не зможу, навіть, пригадати часи, коли роль національних бібліотек у загальному глобальному прагненні щодо збирання, зберігання та забезпечення доступу до спадщини народів для вільного користування науковців, сьогодні і у майбутніх поколіннях, була б настільки вагомою. Надзвичайно важливим у часи глобальної кризи і натиску, під яким перебуваєте ви та багато інших народів світу, є об'єднання з метою обміну знаннями, прояву солідарності стосовно один одного та запозичення найкращого досвіду»* (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6282>).

Особливу вдячність слід висловити керівництву CENL, у склад котрого входять директори і президенти національних бібліотек Європи, які організували гуманітарну допомогу НБУВ та бібліотекам Міністерства культури та інформаційної політики України. Керівництво CENL сьогодні здійснює Франк Шольце (Frank Scholze), який брав активну участь в організації бібліотечного об'єднання «Kulturgutschutz Ukraine» у Німеччині. Разом зі своїми заступниками Уте Швенс (Ute Schwens) та Міхаелем Фернау (Michael Fernau) та генеральним директором Берлінської державної бібліотеки (Пруська культурна спадщина) Ахімом Бонте (Achim Bonte) (з 2021 р.) організували велику роботу щодо врятування культурної спадщини музеїв, бібліотек, архівів України. Роботу організували наші колеги з Національної бібліотеки у Лейпцигу – директор бібліотеки Штефані Пройсс (Stephanie Preuss) та керівник відділу консервації Німецької національної бібліотеки у Лейпцигу Тіна Боде (Tina Bode). Активною силою допомоги нашій бібліотеці став керівник відділу літератури Східної Європи Державної бібліотеки у Берліні Олаф Хаманн (Olaf Hamann), члени «Kulturgutschutz Ukraine». У березні 2022 р. уповноважений Федерального уряду з питань культури та ЗМІ (Bundesregierung für Kultur und Medien, далі ВКМ) запустив Українську мережу

захисту культурних цінностей, яка збирає та координує інформацію про ситуацію у сфері культури та людей, які беруть участь на місцях, а також про існуючі потреби та пропозиції допомоги [1]. Фінансування мережі з боку ВКМ закінчилося у грудні 2022 р. У серпні 2023 р. Міністерство закордонних справ виділило фінансування на захист культурних цінностей України на 2023 р. (https://www.dnb.de/DE/UEber-uns/Ukraine/ukraine_node.htm). Діяльність Німецької національної бібліотеки (Берлін, Лейпциг, Франкфурт-на-Майні) відображена на спеціальному ресурсі #StandWithUkraine: https://www.dnb.de/DE/UEber-uns/Ukraine/ukraine_ukrainisch.html?nn=1158766 та <https://blog.sbb.berlin/standwithukraine/>.

Олаф Хаманн виступав на численних конференціях, надавав інтерв'ю щодо допомоги Україні, зокрема бібліотекам, архівам, музеям. Вітаючи щорічну конференцію в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Олаф Хаманн підкреслив важливе значення конференції та наголосів, що у Німеччині та багатьох інших західних країнах волонтери об'єдналися, щоб підтримати зусилля щодо збереження української ідентичності та збереження культурної спадщини України. Завдяки державному фінансуванню багато людей, зокрема працівники бібліотек, архівів і музеїв долучилися до підтримки та зміцнення партнерських установ в Україні. Центр допомоги українському мистецтву (Netzwerk Kulturgutschutz Ukraine), заснований у Німеччині, наразі зміг надати близько 250 тон товарів допомоги на суму близько 3 млн євро приблизно 540 культурним установам України. Безпосередню підтримку отримали Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, бібліотеки м. Львова, територіальних громад Рівненської та Тернопільської областей. Важливою в цьому контексті стала ініціатива «Збереження української культурної спадщини онлайн» (SUCHO.org). До кінця 2022 р. понад 1500 волонтерів із 38 країн скопіювали вебсайти понад 5000 українських закладів культури та зробили резервні копії на серверах за кордоном. О. Хаманн нагадав, що дані, які там зберігаються, доступні лише українським закладам культури, тому втрачені вебсайти можна відновити на ресурсі SUCHO. Організація захисту даних відбувалася Фондом пруської культурної спадщини, представником котрого є його президент, професор, доктор Герман Парцингер (Hermann Parzinger) (<https://staatsbibliothek-berlin.de/extras/allgemeines/impressum/datenschutz-privacy-policy/>).

О. Хаманн відзначив у своєму вступі на конференції в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, що Державний міністр культури та медіа Федерального уряду знову виділяє значні кошти на підтримку українських культурних установ. Підтримуючи конференцію, він підкреслив її потужність і загальноукраїнське значення професійного обговорення таких питань, які перебувають у центрі уваги бібліотечного простору України і свідчить про бажання захистити культурну ідентичність українців та бібліотечну солідарність (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6282>).

Особливо необхідно звернути увагу на Швецію. Шведський історик, публіцист, доктор філософії, заступник директора Національної бібліотеки Швеції (до 2023 р.), волонтер SUCHO (Збереження української культурної спадщини онлайн), член робочої групи ІФЛА «Культурна спадщина для України» на підтримку

бібліотечної галузі в Україні, а також добрий друг Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Ларс Ілшаммар (Lars Ilshammar) провів значну роботу щодо підтримки та гуманітарної допомоги Україні, зокрема – нашої Бібліотеки. Без його енергійної участі не було б можливості отримати потрібну комп'ютерну техніку, зокрема ноутбуки, моноблоки, монітори, принтери і зовнішні диски із Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO). За його словами, «...школа культурному надбанню народу, незалежно від того, якій країні він належить, рівносильна шкоді культурній спадщині всього людства, бо кожен народ робить свій внесок у культуру світу». У постійному листуванні з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського він морально підтримував бібліотечних працівників. Виступаючи на щорічній міжнародній жовтневій конференції 2023 р., що її організувала НБУВ, він дуже емоційно і відверто підтримав боротьбу українців проти російської агресії. «*Будьте впевнені <...>, ми розуміємо через які випробування ви проходите як нація, а також як бібліотечна спільнота з лютого 2022 року. Але ви – не самотні! Тільки за останні півтора року Україна та решта Європи стали набагато ближчими одна до одної не лише географічно, нас запросили відчувати та оцінити багату та унікальну українську історію та культуру, а сьогодні ви майже завжди в наших думках. <...> Я вважаю, що я промовляю тут від ширшої бібліотечної спільноти в Європі, – більш ніж готові допомогти, підтримати та бути корисними для вас практично у будь-який спосіб, відповідно до наших можливостей<...>. Я говорю про загальну боротьбу проти тиранії та тоталітаризму та за свободу слова, збереження культурної спадщини, загального доступу до знань та всіх інших невід'ємних речей, які представляють бібліотеки*» (<http://www.nbu.gov.ua/node/6282>).

Шведська королівська академія (<https://www.kva.se/>), з якою тісно контактував Ларс Ілшаммар, фінансувала придбання двох потужних сканерів, що відбулося дбанням про підтримку української академічної бібліотеки Матса Ульріка Мальма (Mats Malm) – шведського письменника та перекладача, професора літературознавства Гетеборзького університету, який з 26 квітня 2019 р. обраний постійним секретарем і спікером Шведської академії. Ця допомога була відображена й у щорічному звіті Шведської академії за 2023 р, де вміщено також інтерв'ю Л. А. Дубровіної. Генеральна директорка Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розповіла про життя Бібліотеки під час воєнного стану і потреби НБУВ у скануванні рукописної та книжкової спадщини.

Донорська допомога надходила напряму й від окремих закордонних благодійних організацій, зокрема було профінансовано програмне забезпечення щодо безпеки роботи серверного обладнання – від Громадської благодійної організації Фонду катедр українознавства, що фінансується за рахунок пожертв українських громад США та Канади.

Не можна не відзначити і іншу спонсорську допомогу у придбанні технологічного обладнання, необхідного Бібліотеці для оцифрування фондів: цифрової камери, мережевого сховища, жорстких дисків для оцифрування великоформатних одиниць зберігання із газетного фонду, колекцій мап, плакатів із фондів

образотворчих мистецтв тощо завдяки благодійній допомозі японського благодійника (який побажав залишитися інкогніто) та підтримки таких приватних осіб, як Катя Федай та Ольга Чімен, які у спілкуванні із завідувачкою газетного відділу НБУВ Наталією Носкіною переконалися у вкрай важливій підтримці оцифрування газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У придбанні цього обладнання, було забезпечено роботу з врятування складних широкоформатних матеріалів НБУВ. Подароване ними обладнання надасть можливість прискорити оцифрування газетних та інших, насамперед, великоформатних фондів Бібліотеки, мережеве сховище забезпечить надійне зберігання даних, а компактний формфактор отриманого обладнання – швидке фізичне переміщення цих даних у захищене сховище. Надана благодійна допомога високо оцінена колективом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, котрий бажає своїм друзям і благодійникам здоров'я і подальших успіхів у їхній благородній справі (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6404>).

Отже, відбулася реальна донорська допомога у цифровізації, яка дозволить забезпечити збереженість цифрової пам'яті та системи національних наукових електронних ресурсів. Надання сучасного обладнання за допомогою різних донорів та міжнародних фондів там самим забезпечує збереженість унікальних книжкових і рукописних пам'яток, а також наукових ресурсів України, які представляють великий інтелектуальний потенціал знань, посилюють гарантії протистояння загрози знищення під час війни.

Це стало головним аргументом для зміни стратегії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на період війни [8]. Пріоритетом стали, безумовно, прискорення оцифрування історико-культурних фондів та джерел наукових знань із метою збереження інформації та надання її у відкритому доступі для користувачів. Відбувається ґрунтовний аналіз пріоритетів у створення плану відбору та послідовності оцифрування спадщини на засадах розроблених ще на початку ХХІ ст. методичних рекомендаціях щодо критеріїв відбору книжкових пам'яток для оцифрування [3].

Особлива вдячність також Національній бібліотеці Польщі, яка забезпечила нас протипожежним обладнанням, в тому числі необхідною кількістю вогнегасників, іншими спеціальними протипожежними засобами. Величезна подяка директору Бібліотеки Народової Томашу Маковському (Tomasz Artur Makowski), польському бібліотекарю та історику, голові Національної Бібліотечної Ради Польщі та Комітету диджиталізації при Міністерстві культури та національної спадщини Польщі тощо. Окрім того, він доклав багато зусиль до працевлаштування українських біженців та професійних бібліотекарів, передусім наших співробітників, підтримки стажування та участі у роботі IFLA в 2022 р. Тим самим з'явилися можливість нашим співробітникам взяти участь у конференціях та інших міжнародних заходах, організувати зв'язки із закордонними культурними фондами, які готові підтримувати нашу Бібліотеку. Багато з національних бібліотек та Консорціум європейських наукових бібліотек організовували літні школи, онлайн навчання для співробітників, запропонували проекти та гранти, вебінари тощо.

Влітку 2023 р. було складено нові плани оцифрування бібліотечних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, де вказувалися конкретні списки рукописів, книг та інших видів бібліотечних фондів, можливі обсяги копіювання. Також було обговорено пріоритети копіювання та послідовності робіт із вибору рукописів і книг на копіювання та складено списки рукописних та книжкових пам'яток [4]. До цього часу у нас був лише один потужний цифровий сканер, який працював на потреби всієї Бібліотеки та виконання сканування як послуг для користувачів НБУВ. Тому з 17 млн одиниць (понад 3 млн рукописів, стародруків та рідкісних видань, архівних та книжкових колекцій та ін.), які у нас зараз зберігаються, ми змогли за попередні роки зробити «Цифрову бібліотеку культурної спадщини», яка представлена на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та продовжує поповнюватись.

Нові сервери та сховища даних, надані німецькими колегами, дозволили провести велику роботу з перенесення та інтеграції усіх електронних ресурсів НБУВ, відкрити перспективи включитися до ресурсів Європейської наукової інфраструктури, що також обрано нами як пріоритетний напрям. Наша Бібліотека є вагомим складником цифрової інфраструктури знань України, ми здійснюємо комплексну інформаційну підтримку науки та освіти в Україні під час війни, а також готуємо інформаційну аналітику для органів влади. НБУВ, яка виконує функції не лише національної, а й головної наукової бібліотеки, розвиває бібліотечний портал Національної академії наук (далі НАН) України LibNAS та Репозитарій Академії наук з орієнтуванням на інтеграцію до міжнародних та європейських цифрових комунікацій понад 200 наукових установ НАН України по різних галузях знань. Бібліотека увійшла до складу спеціальної робочої групи Національної академії наук України, яка взяла на себе розробку питань концепції та засад приєднання до Європейської хмари відкритої науки (EOSC) та входження до європейської інформаційної наукової інфраструктури. Ми розробляємо національний сегмент е-інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів Європейського Союзу. Ці роботи розгортаються після 8 жовтня 2022 р., коли Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про затвердження плану щодо відкритої науки», затверджену Верховною радою України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>), який передбачає створення умов для національної хмари відкритих наукових даних Національної академії наук України. Директорка Інституту інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського К. В. Лобузінна у своїй доповіді, присвяченій участі НБУВ у цьому проєкті «Про впровадження політики відкритої науки у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського», особливо відзначила успіхи процесу створення засад національної хмари і підкреслила, що розвивається економіка знань – процес виробництва безпосередньо знань, так званий «п'ятий сектор економіки», який не лише продукує інтелектуальний продукт, а й забезпечує належну підготовку та функціональне збереження інтелектуального потенціалу суспільства (http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/202310_artilces_field_dopmat_files/2023_vchena_rada_20231012_lobuzina.pdf).

До того ж Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського погодилася взяти участь у програмі «Ініціативи дослідницької інфраструктури SENL» (CENL Research Infrastructure initiatives), що сприяє активізації процесів євроінтеграції в Україні. У 2021–2022 рр. НБУВ було забезпечено розробку інформаційної архітектури та тестової версії цифрової платформи ResearchUA, спрямованої на забезпечення розвитку цифрових послуг та агрегування контенту, забезпечення безперебійного зв'язку між сумісними процесами, які виникають в процесі діяльності організації (<http://research.nbuv.gov.ua>).

Концептуальні засади інформаційної архітектури бібліотечних сервісів підтримки наукових досліджень були викладені в колективній монографії «Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору» [7]. Відбувається розвиток дослідницької інфраструктури та цифрової наукової комунікації, впровадження ефективних інформаційних сервісів доступу до документів та джерел наукової інформації відповідно до сучасних міжнародних стандартів наукової комунікації шляхом поєднання традиційних і дистанційних бібліотечно-інформаційних сервісів, забезпечення наукометричного моніторингу стану і розвитку наукових досліджень в Україні. Усе це стало можливим завдяки спонсорській допомозі потужними серверами, які дозволяють інтегрувати, керувати та забезпечити безпеку цифрових ресурсів.

Висновки. Створення довготермінових планів оцифрування оптимізувало процес робіт із підготовки та створення цифрового ресурсу. Прискорення оцифрування та забезпечення збереженості фондів стало можливим завдяки турботі про нас низки європейських національних бібліотек, передусім Британської бібліотеки, Національної бібліотеки Німеччини, Шведської національної бібліотеки та Шведської академії наук, Польської національної бібліотеки, Національної бібліотеки та університетського об'єднання Фінляндії.

Завдяки донорам були придбані потужні сканери і сервери, комп'ютери, програмне забезпечення та інше обладнання, які допоможуть формувати та зберігати вже підготовлені наші ресурси і поповнювати наявні. Вони стали базовими для Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини і Національної цифрової бібліотеки, проєкт котрої сьогодні започаткований завдяки ІФЛА та ЮНЕСКО. Також відкриті нові перспективи прискореного створення цифрового ресурсу страхового фонду та ресурсу відкритого доступу унікальної рукописної, книжкової та архівної спадщини України.

Цим учергове підтверджена висока місія партнерства європейських національних бібліотекарів як потужного професійного об'єднання, покликаного формувати єдині цілі розвитку співробітництва, а також висловити велику вдячність численним донорам, які зробили можливість функціонування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та підтримки електронних ресурсів у цих важких умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Безпала Г. Війна в Україні. Німецькомовний світ на підтримку українських наукових співтовариств. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 129–134. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.04.129>

2. Генеральний директор НБУВ виступила на Конференції європейських національних бібліотек. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : вебсайт. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/5926>

3. Ковальчук Г. Критерії відбору книжкових пам'яток для першочергового оцифрування. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 28. С. 141–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrbuimviv_2010_28_14

4. Ковтанюк Ю. С. Оцифрування фондів архівів, бібліотек і музеїв України задля збереження національної культурної спадщини: доповідь-презентація. *Науково-практичний семінар з міжнародною участю «Оцифрування архівних, музейних, бібліотечних фондів задля збереження національної культурної спадщини»*, 8 червня 2023. Київ. 18 с. URL: <https://naps.gov.ua/uploads/files/press/2023/prog080623.pdf>

5. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття: за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу. *Архіви України*. 2019. № 2. С. 67–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7

6. Стрішенець Н. Міжнародна допомога українським бібліотекам у час війни: приклад Британської бібліотеки. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 114–120. С. 117. URL: http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2023_2_13

7. Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору : монографія / колектив авторів ; відповід. ред. : К. В. Лобузін ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2021. 420 с. URL: <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0004171>

8. Dubrovina L. Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 107–110. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/6218>

References

1. Bezpala, H. (2023). Viina v Ukraini. Nimetkomovnyi svit na pidtrymku ukraïnskykh naukovykh spivtovarystv. War in Ukraine [The German-speaking world in support of Ukrainian scientific communities]. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 129-134. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.04.129> [In Ukrainian].

2. Heneralnyi dyrektor NBUV vystupyla na Konferentsii yevropeïskykh natsionalnykh bibliotek [The Director General of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine spoke at the Conference of European National Libraries]. *V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: website*. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/5926> [In Ukrainian].

3. Kovalchuk, H. (2010). Kryterii vidboru knyzhkovykh pamiatok dlia pershocherhovohto otsyfruvannia [Criteria for selection of rare books for priority digitization]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 28, 141-148. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrbuimviv_2010_28_14 [In Ukrainian].

4. Kovtaniuk, Yu. S. (2023, June 8). Otsyfruvannia fondiv arkhiviv, bibliotek i muzeiv Ukrainy zadlia zberezhennia natsionalnoi kulturnoi spadshchyny: dopovid-prezentatsia [Digitization of funds of archives, libraries and museums of Ukraine for the preservation of national cultural heritage: report-presentation]. In *Scientific and practical seminar with international participation "Digitization of archival, museum, library funds for the preservation of national cultural heritage"*. Kyiv, Retrieved from <https://naps.gov.ua/uploads/files/press/2023/prog080623.pdf> [In Ukrainian].

5. Prikhodko, L. F. (2019). Zberezhennia tsyfrovoiï kulturnoi spadshchyny – imperatyv XXI stolittia: za dokumentamy YUNESKO i Yevropeïskoho Soiuzu [Preservation of digital cultural heritage is an imperative of the 21st century: according to the documents of UNESCO and the European Union]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 67-92. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7 [In Ukrainian].

6. Strishenets, N. (2023). Mizhnarodna dopomoha ukraïnskym bibliotekam u chas viiny: pryklad Brytanskoi biblioteky [International aid to Ukrainian libraries during the war: the example of the British library]. *Biblioteknyi Visnyk*, 2, 114-120 Retrieved from http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2023_2_13 [In Ukrainian].

7. Lobuzina, K. V. (Ed.). (2021). Tsyfrovi bibliotekno-informatsini resursy u rozbudovi naukovoho shementu natsionalnoho informatsinoho prostoru: monohrafiia [Digital library and information resources

in the development of the scientific segment of the national information space: monograph]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004171> [In Ukrainian].

8. Dubrovina, L. (2023). Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 107-110. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/6218> [In Ukrainian].

Lyubov Dubrovina,

<https://orcid.org/0000-0002-1011-7910>,

Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

General Director of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Yuriy Kovtaniuk,

<https://orcid.org/0000-0002-4120-1875>,

Candidate of Historical Sciences,

Deputy General Director for Scientific Work,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

HUMANITARIAN ASSISTANCE OF EUROPEAN PARTNERS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF DIGITALIZATION OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE COLLECTIONS

The purpose of the article is to highlight the aid of donors and European national libraries, which reveal new opportunities for the development of the scientific-informational and historical-cultural direction of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the conditions of digital technologies during martial law. The **methodology** involves the use of methods of analysis and synthesis of facts and trends in the development of opportunities for digitalization of cultural heritage in the activities of scientific libraries. **The scientific novelty.** The modern realities of scientific and technical assistance to the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, its digitization of collections, movement towards the European scientific space and preservation of cultural and scientific heritage fonds of the national library, modern trends in the development of electronic services of science, culture, and education are revealed. **Conclusions.** Thanks to the active inclusion in the European library community, humanitarian aid from European partners, the international organization – the Conference of European Scientific Librarians (CENL), other donors, taking into account the existing experience of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the field of digitization and the formation of digital resources of the cultural book heritage, new opportunities for saving it have opened up. Providing open access to the resources of scientific knowledge and participation in European projects of open science during the war helps to implement the role of the national scientific library in saving national memory, significantly expand access to scientific knowledge, develop services and thereby contribute to mental resistance to Russian aggression, understanding of one's own belonging to high standards of culture and humanism. This is once again a confirmation of the high mission of the CENL partnership as a powerful professional association, designed to form common goals for the development of cooperation, as well as to express great gratitude to numerous donors who made it possible to support the functioning of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in these conditions.

К е у в о р д с: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Conference of European National Librarians (CENL), digitization of cultural heritage, digital policy of open science, electronic resources of libraries and archives, humanitarian aid to libraries.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine
62, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: dubrovina@nbuv.gov.ua
e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 11.03.2024 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.045>
УДК 02:355.48»2022»

Марина Штолько,

<https://orcid.org/0000-0003-0277-8687>,
завідувачка науково-інформаційного відділу,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (м. Київ, Україна)
вул. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
e-mail: shtolko@ukr.net

Науково-інформаційний відділ Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України у перший рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну

Мета статті – розкрити особливості роботи науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України у перший рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні як загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення), так і статистичних. **Наукова новизна.** Систематизовано та узагальнено діяльність науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України в умовах воєнного стану, охарактеризовано дистанційні послуги, які надавалися у цей період, а саме: віртуальні довідки, надання УДК, замовлення яких відбувалося через різні месенджери (Вайбер, Телеграм, Фейсбук), електронну пошту, телефонні дзвінки. Розкрито особливості діяльності науково-інформаційного відділу Інституту, який поєднує наукову роботу з наданням бібліотечно-інформаційних послуг. Презентовано планову наукову тему колективу – «Сторінками літературно-художніх журналів: хронологічний та систематичний показники змісту журналу «Вітчизна» (1933–2009)». Означено низку проблем, спричинених воєнними діями російського агресора, що пов'язані з безпекою та психологічним станом співробітників відділу, збереженням матеріально-технічної бази. Особливу увагу в статті приділено долі колишніх працівників відділу. **Висновки.** За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що в умовах активних військових дій бібліотечно-інформаційна діяльність великою мірою переноситься у дистанційний формат, активізується діяльність зі збереження найбільш цінних екземплярів книжкового фонду, поглиблюється комунікація та підтримка між співробітниками організації.

Ключові слова: бібліотека наукової установи НАН України, науково-дослідна, бібліотечно-інформаційна робота, комплектування, збереження фондів, дистанційне обслуговування, науково-інформаційний відділ Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Актуальність теми дослідження. Буття бібліотек під час війни варто фіксувати, адже ніхто не гарантуватиме їх подальшу звичну діяльність. Нещодавні події показали, що в один момент все може кардинально змінитися. Діяльність бібліотеки (у нашому випадку – науково-інформаційного відділу) під час війни можна розділити на 4 сегменти: 1) науково-дослідна робота; 2) бібліотечно-інформаційна діяльність; 3) комунікація у колективі; 4) фонд, будівля/приміщення.

Аналіз досліджень та публікацій. Останнім часом фахівці досить часто почали звертатися до теми роботи бібліотечних установ в умовах воєнного стану. Львівські фахівці А. Ржеуський і Н. Кунанець досліджують сайти наукових бібліотек класичних університетів України з метою виявлення дистанційних послуг, що надавалися

під час карантину та воєнного стану. На їхню думку, «далеко не всі бібліотеки, вебсайти яких були досліджені, надають базовий перелік дистанційних послуг» [3, с. 25]. Н. Стрішенець висвітлила допомогу Британської бібліотеки Національній бібліотеці України імені В. Вернадського та іншим у час війни. Були розкриті ініціативи зі збереження українських е-ресурсів, допомога у збереженні фондів (збір «коштів для придбання консерваційних та пакувальних матеріалів й іншого обладнання, необхідного для захисту, збереження, можливої евакуації чи переміщення фондів в умовах війни» [5, с. 117]), інша матеріально-технічна допомога.

З'являються дослідження діяльності окремих бібліотек чи бібліотек певного регіону під час воєнного часу. Так, І. Стамбол приділяє увагу діяльності бібліотек Одеси. Серед нововведень, спричинених воєнним станом, названо «зміни в діловодстві» [4, с. 133], «моральна підтримка читачів, організація плетіння маскувальних сіток...; участь в інформаційному опорі; забезпечення стабільної роботи онлайн-сервісів» [4, с. 133–134] тощо.

Т. Баланюк висвітлює особливості роботи Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, зауважуючи, що «працівники сектору електронної бібліотеки стали членами Інтернет-військ України» [1, с. 107]. В. Білоус описує діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. На жаль, з початком збройної агресії для працівників бібліотеки вимушено було запроваджено стан простою, але вони продовжували «працювати дистанційно, забезпечували інформаційні потреби користувачів, активно використовували соціальні мережі у популяризації можливостей бібліотеки» [2, с. 3]. Л. Туровська аналізує трансформацію діяльності Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, визначаючи серед її пріоритетних напрямів діяльності «орієнтацію на цифровізацію, розширення дистанційних форм обслуговування користувачів» [6, с. 34]. Варто зауважити, що ЗМІ також приділяють увагу роботі бібліотек під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Мета статті – розкрити особливості роботи науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України у перший рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Виклад основного матеріалу. Збройна агресія Росії проти України розпочалася раптово. Ранок 24 лютого 2022 р. мав розпочинати звичайний робочий день, але вразив незнайомими нам на той час звуками вибухів. Навчені за часи Майдану (наша установа розміщується на вул. Грушевського, з вікон видно бруківку, де колись стояли барикади), натреновані за часи карантину, працівники швидко зв'язалися з керівництвом Інституту та співробітниками відділу. Вирішили працювати дистанційно з надією, що це ненадовго. Але не так сталося, як сподівалося.

Під час дистанційної роботи співробітники науково-інформаційного відділу займалися плановою науковою темою. На 2022 р. якраз припав початок нового дослідження – «Сторінками літературно-художніх журналів: хронологічний та систематичний показники змісту журналу «Вітчизна» (1933–2009)». Колеги розпочали роботу над укладанням хронологічного показника змісту вищеназваного журналу. За 2022 р. підготували частину хронологічного показника змісту,

опрацювавши такі роки: 1933–1938 (М. Штолько), 1946–1949 (О. Ляшенко), 1950–1951 (Н. Кручек), 1960–1962 (М. Костенко), 1970 (С. Жигун), 1980–1981 (М. Штолько), 1990–1994 (Н. Кикоть), 2000, 2002–2003 (Т. Стальна).

Покажчики змісту журналу мають розкривати зміст періодичного видання шляхом бібліографічного відображення опублікованих матеріалів, презентуючи їх користувачам/читачам в узагальненому вигляді. Хронологічний покажчик – у часовому розгортанні, систематичний – за тематичним групуванням.

Покажчик змісту «Вітчизни» покликаний презентувати відомості про складові частини журналу – публікації текстів художньої літератури, статті, що допомагають виявити проблематику періодичного видання, його історико-культурну спрямованість. Можна сказати: вони оприявнюють своєрідну модель розвитку тематики, що розробляється на сторінках журналу, та цілісну картину його розвитку.

Видання було створене у момент згорання українізації, розпаду політичних репресій, у січні трагічного для України 1933 р. як офіційний друкований орган СПУ в Харкові під назвою «Радянська література». Першим головним редактором був Іван Кулик. Його репресували у 1937 р. (як і більшу частину першого редакторського складу журналу). Фактично це був перший літературний журнал, що постав по ліквідації літературних організацій, їхніх друкованих органів та мав призначення уніфікованого органу для утвердження соцреалізму. Під час Другої світової війни часопис виходив в Уфі, потім – у Москві, вже під назвою «Українська література» (головний редактор – Юрій Яновський). Єдиний україномовний літературний журнал у час воєнного лихоліття. З лютого 1944 р. часопис «Українська література» виходить у Києві, а з 1946-го публікується під назвою «Вітчизна». Видання у часи ідеологічної «ждановщини» зазнавало різкої критики за «націоналістичні тенденції» – як таке, де «...проповідуються буржуазно-націоналістична ідеологія, міщансько-обивательські погляди на життя, аполітичність і пошлість». Зокрема, нещадно критикувався «націоналіст» Л. Коваленко, який опублікував у журналі статтю «Поет, новатор і патріот», присвячену творчості І. Котляревського: «Повторюючи антинаукові буржуазно-націоналістичні твердження Грушевського і Єфремова, автор статті намагається довести, що головними і вирішальними в розвитку дореволюційної української літератури були не соціальні, а національні фактори...». «Національно обмеженими авторами» були названі Романенко, Цюпа, їх засудили за те, що вони «показують український народ ізольовано, у відриві від інших радянських народів, зокрема від великого російського народу, радянським людям накидаються не властиві їм архаїчні риси, ідеалізуються пережитки минулого в побуті та свідомості людей» (з Постанови ЦК КП(б)У «Про журнал «Вітчизна»»; жовтень 1946 р.). На сторінках журналу друкувалися твори найвизначніших письменників сучасної української літератури: М. Рильського, П. Тичини, М. Хвильового, М. Бажана, О. Вишні, В. Сосюри, І. Микитенка, О. Довженка, Ю. Яновського, А. Малишка, О. Гончара, Р. Іваничука, братів Тютюнників, В. Дрозда, І. Жиленко, І. Драча, Д. Міщенко, Ю. Мушкетика, П. Загребельного, Л. Костенко, М. Вінграновського, Є. Гуцала, В. Захарченка та багатьох інших. Видання мало свого читача, створювало власний інтерпретативний контекст української літератури залежно як від ідеологічних настанов (на початках свого

існування), так і від суспільних, культурних умов уже незалежної України тощо. Журнал, крім творів художньої літератури, публікував літературну критику, публіцистику, матеріали мистецтвознавчого характеру.

По завершенню роботи у Показчику часопис має постати як явище історії, що відбиває історико-політичну (ідеологічну) та суспільну, а не лише літературно-мистецьку долю України.

Через короткий час після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, з відновленням у Києві транспортного сполучення (запуск руху метро між правим і лівим берегами Дніпра) налагоджувалася звична робота науково-інформаційного відділу. До цього частина співробітників мала проблеми з тим, щоб дістатися на роботу, адже вони проживають на лівому березі Дніпра, а Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – на правому. Хоча час від часу співробітники вибиралися в Інститут за матеріалами для роботи вдома, відколи запустили міську електричку, що курсувала, незважаючи навіть на повітряні тривоги. Комусь звичним став маршрут city-експресу від станції «Дарниця» до «Північної» (залізничний вокзал), а там пішки до вул. Грушевського. З весни 2022 р. працівників науково-інформаційного відділу було переведено на 7-годинний робочий день.

Весь цей час співробітниками відділу надавалася науково-інформаційна та бібліографічна допомога вченим та аспірантам Інституту.

З квітня 2022 р. ми поновили роботу над створенням електронних баз даних нових надходжень (вітчизняних та іноземних книжкових і періодичних видань) до бібліотеки Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (голов. філолог Т. В. Стальна, М. А. Штолько, мол. наук. співробітник О. А. Ляшенко), бібліографії поточних українських періодичних і продовжуваних видань (голов. філологи Н. О. Кручек, Т. В. Стальна), а також праць співробітників Інституту (голов. філолог Т. В. Стальна). На кінець року загальна база даних електронного каталогу налічувала 130 292 одиниці, серед них бібліографічна (статті) – 88 298 позицій.

Працівники науково-інформаційного відділу також займалися поточною роботою: 1) каталогізація вітчизняної та іноземної літератури, авторефератів (221 од.); 2) влиття карток у паперову картотеку праць співробітників Інституту (216 карток), алфавітний та систематичний каталог (476 карток) (Т. В. Стальна); 3) обслуговування читачів на абонементі (Н. Кикоть), читальному залі (М. І. Костенко), в рідкісному фонді (М. Штолько, О. Ляшенко); 4) ведення МБА: зовнішнє (НБУВ, Національна бібліотека ім. Ярослава Мудрого, Наукова бібліотека ім. Максимовича); 5) ксерокопіювання літератури для відвідувачів – 107 с.; 6) сканування документів для співробітників Інституту.

Протягом року надавалися телефонні довідки (наявність літератури у фондах) – 2, 17 – віртуальних, 5 – письмових списків літератури. Велася постійна робота з надання УДК. За 2022 р. класифіковано 48 статей за запитами науковців та аспірантів Інституту. Допомагали також стороннім користувачам, які зверталися через месенджер у фейсбуці.

У стінах Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка впродовж 2022 р. діяла тематична виставка – до 70-річчя від дня народження українського літературознавця,

завідувача відділу класичної української літератури, кандидата філологічних наук Миколи Пантелеймоновича Бондаря. Виставка відкрилася у лютому 2022 р. На ній експонувалося 16 друк. од. із наукового доробку дослідника. Поза цим вдалося підготувати ще 2 виставки з передплатних видань, отриманих бібліотекою.

Науковий співробітник С. Б. Козак у цей час виконував обов'язки заступника голови Наглядової ради Міжнародного конкурсу з української мови ім. П. Яцика, обов'язки представника Фондації ім. І. Багряного (США) в Україні на громадських засадах, а також обов'язки секретаря журі літературної премії (на кращий історичний твір) імені Івана Корсака (Луцьк/Київ). Завідувачка науково-інформаційного відділу М. А. Штолько входила до складу робочої групи з розроблення міждисциплінарної освітньої програми «Біографістика і текстологія» (Київський столичний університет імені Бориса Грінченка).

Протягом 2022 р. частина співробітників науково-інформаційного відділу взяла участь у 10 українських та міжнародних наукових конференціях: 3rd Annual Taras Shevchenko Conference (March 25–27, 2022 – Session 1; April 2–3, 2022 – Session 2, Indiana University, Bloomington USA); Міжнародна конференція «Гласове на другостта» (Софія, Болгарія, 02–03.11.2022); наукова конференція з міжнародною участю «Паисиеви четения 2022» (Пловдив, 10–11.11.2022); VIII Оломоуцький симпозіум українців Середньої і Східної Європи (2.12.2022 Оломоуць); Міжнародна наукова конференція «Співи землі: біологія та екологія в літературі та культурі» (22–23.09.2022, Бердянський державний педагогічний університет); «Переломні епохи і кризові стани спільнот у проєкції культури (літератури)» (29–30.09.2022, Київ); Всеукраїнська наукова онлайн-конференція «Літературний процес: хаос, апокаліпсис, біфуркація» (26.10.2022, Київський університет імені Бориса Грінченка); Всеукраїнська наукова конференція «Література й історія» (Запорізький національний університет) 17–18.11.2022).

Наукова співробітниця, докторка філологічних наук С. В. Жигун виступала на багатьох з них. С. Б. Козак взяв участь у науковій конференції, яка відбулася на базі Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Захід був присвячений пам'яті Михайла Слабошпицького – лауреата Шевченківської премії (2005), письменника, популяризатора української культури. М. А. Штолько долучилася до роботи Другої міжнародної наукової конференції «Аргументи сучасної філології. Образ Жінки: «жіноче», «феміністське», фемінне» (1–2 квітня, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди). Була виголошена доповідь «Світовідчуття поетес на сторінках журналу «Вітчизна» (2000–2005)».

Незважаючи на війну, співробітникам підрозділу вдалося опублікувати 2 книги («Гарт» (1927–1932): хронологічний та систематичний покажчики змісту журналу / упоряд. М. І. Костенко; Національна академія наук України, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка. Київ, 2022. 187 с. (9,3 друк. арк.); Козак С. Леся Українка: до берега «Свободи» (літературно-бібліографічне дослідження) / Національна академія наук України, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка. Київ: Літературна Україна, 2022. 191 с. (Українська діаспора: літературна бібліографія. Вип. 4)); 5 статей категорії Б (Жигун С. Джерела фабульних моделей Валер'яна

Підмогильного. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2022. (18). С. 19–26; Zhygun S. Memory and Silence in Ukrainian Women's Autobiographies of the XX Century. *Літературні форми на границата между документално и художествено*. Софія 2022. С. 17–23; Ляшенко О. А. Візантійські мотиви у циклі Євгена Маланюка «Степова Еллада» в аспекті типології цілісності. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. № 3. 2022. С. 66–72; Штолько М. А. Особливості відображення жіночого світовідчуття в українській ліриці: на матеріалі публікацій у журналі «Вітчизна» (2000–2005). *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство*. Т. 2, № 100. С. 142–166; Козак С. Іван Багряний, Тодось Осьмачка, Юрій Клен – в пресі української еміграції: 1945–2000 р. Слідами героїв книжок Михайла Слабошпицького). *«На чужинних бруках»: поети української діаспори: збірник матеріалів наукової конференції пам'яті Михайла Слабошпицького / упоряд. Надія Гаврилук*. Київ: Ярославів Вал. 2022. С. 22–37).

С. Б. Козак написав розділ до колективної монографії («Запах рідного слова: на порозі створення «Української літературної енциклопедії» (УЛЕ): досвід діаспори». Він же завершив підготовку видання: «Леся Українка: до берега «Свободи». 14 листопада 2022 р. рукопис надіслано до друкарні. Обсяг – 200 сторінок. Формат 84x108 1/32. Це – літературно-бібліографічне дослідження, випуск 4-й в серії Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України «Українська діаспора: літературна бібліографія».

За сприяння Фондації ім. І. Багряного, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка придбано та передано в дар бібліотекам (Костопільській, Рівненщина; Корюківській, Чернігівщина та ін.) «Полтавську Шевченкіану» Петра Ротача (Полтава. Вид-во: Дивосвіт, 937 сторінок). А все почалося з подання наукового працівника С. Б. Козака.

Значну увагу фахівці відділу приділяли комплектуванню, опрацюванню, видачі та збереженню бібліотечних фондів. У зв'язку з обстрілами Києва 21 жовтня 2022 р. співробітники перемістили частину рідкісного фонду в безпечніше місце. До цього склалися списки переміщеної літератури, пакувалися видання. Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка пощастило, ушкоджень не було. Вибухова хвиля пошкодила лише вітрину книжкового магазину «Наукова думка», що знаходиться на першому поверсі будівлі.

Упродовж 2022 р. до основного фонду бібліотеки надійшло 160 одиниць збереження, 440 – до обмінно-резервного фонду. За цей період прийнято до основного фонду бібліотеки 160 примірників вітчизняних видань. Отримано в дар 145 друк. од. від фізичних осіб (авторів, упорядників, М. Жулинського, М. Сулими, С. Гальченка, О. Бороня, Г. Боряка, Г. Гаджилової, А. Дибби, Д. Єсипенка, П. Ляшкевича, Т. Мейзерської, П. Михеда, Є. Нахліка, В. Поліщука, І. Приліпко, Р. Радишевського, І. Розлуцького, Б. Цимбала, Н. Чамати, родини Н. Крутікової), видавництва «Академперіодика», ДП «НВП «Видавництво «Наукова думка», музею Івана Франка, Інституту проблем сучасного мистецтва, редакції журналу «СіЧ». Від НБУВ по лінії книгообміну надійшло 14 друк. од.

Шляхом книгообміну ми передали документи бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Національній бібліотеці України імені В. Вернадського, бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка, приватним особам – 38 друкованих праць співробітників Інституту та дублетних примірників з обмінно-резервного фонду.

В дар були передані книги переселенцям з Харкова, Маріуполя, що зараз перебувають у Німеччині; бібліотеці м. Пршибрам (Чехія) (збирала і передала книгарня «Сяйво»); Державній науковій установі «Книжкова палата України імені Івана Федорова»; Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Національному музею літератури України; бібліотеці Святого престолу (проект під патронатом першої леді О. Зеленської «Українська книжкова полицка»); бібліотеці НВК № 176 м. Києва; Національному музею Голодомору-геноциду (Музей Голодомору). Всього 93 друк. од.

Комплектування фонду бібліотеки здійснювалося різними шляхами: через передплату періодичних видань, дари науковців, через книгообмін з приватними особами та організаціями. Основні надходження ми отримали за рахунок книгообміну із Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського НАН України.

Користувачами послуг науково-інформаційного відділу були науковці, аспіранти, докторанти Інституту, інших установ НАН України, а також викладачі і студенти київських та регіональних закладів вищої освіти, працівники творчих спілок, музеїв, іноземні колеги (Польща, Італія).

На сайті Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (<http://www.ipan.gov.ua/>) за допомоги наукової співробітниці С. В. Жигун оприлюднено 111 матеріалів. М. А. Штолько поновлювала матеріал на сторінці бібліотеки Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України у фейсбуці (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100064262246917>) (36 од.). Характер повідомлень: презентації книг, привітання зі святами, фото з літературно-мистецьких подій тощо.

Чи може журнальна стаття відобразити все, що відбувалося у бібліотеці Інституту упродовж 2022 р.? Мабуть, ні. Бо важко вмістити в неї щоденні «перегукування» в групі Інституту на кшталт «Як ви?». Того, хто хоч день не давав про себе знати, розшукували всіма можливими способами (месенджери, телефон, через соцмережі, через знайомих). Від співробітниці нашого відділу щоденно десь о 6:30 ранку кожен з нас отримував, і отримує досі, стандартне повідомлення «Перекличка сьогоднішнього дня. З ранком 1 березня (чи інші дати)! Як у Вас справи? Як минула ніч? У мене все норм. Україна і Київ понад усе!». Завдяки такій комунікації ми, перебуваючи на відстані один від одного, відчували постійну близькість.

Чи можна відокремити індивідуальне від загального? Адже, навіть не перебуваючи фізично на робочих місцях в Інституті, ми переживали кінець лютого і весь березень однаково. Хтось допомагав літнім сусідам та рідним, підтримував психологічно, адже люди похилого віку переживають збройну агресію надзвичайно чутливо; хтось пройшов військовий експрес-вишкіл для тих, хто служив колись у війську, добровільно допомагав людям у бомбосховищах на Позняках,

бо в тероборону не записали; хтось допомагав плести маскувальні сітки; хтось донатив на ЗСУ; хтось був волонтером, сприяючи розселенню переселенців.

Відзначимо, що співробітники науково-інформаційного відділу, які змушені були виїхати з Києва, всі повернулися додому доволі швидко. З 8 наших співробітників виїжджали за межі Києва – 4. Географія «мандрів» була доволі широка: Мексика, Тараща, Білоцерківщина, Вінниччина.

Не можна не згадати колишніх співробітників науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. О. Козак загинув у автотроці на Львівщині, коли разом з сином виїжджав з Макарова Київської області, де відбувалися активні воєнні дії. Л. Шиманська разом із сином змушена була евакуюватися з окупованої Бучі «зеленим» коридором до батьків на Переяславщину. Т. В. Посудневська, колишня завідувачка науково-інформаційного відділу, залишалася у Києві, допомагала волонтерам.

Висновки. Таким чином, у перший рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну діяльність науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України характеризувалася поєднанням звичної науково-інформаційної роботи з волонтерством та організацією заходів зі збереження фондів, підтримкою комунікації між співробітниками відділу та Інституту літератури загалом. В умовах активних військових дій бібліотечно-інформаційна діяльність великою мірою переноситься у дистанційний формат, активізується діяльність зі збереження найбільш цінних екземплярів книжкового фонду, поглиблюється комунікація та підтримка між співробітниками організації.

Список бібліографічних посилань

1. Баланиук Т. Робота Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету під час воєнного стану. *Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку* : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 60-річчю НБ ХНУ, 19–20 жовтня 2022 р. Хмельницький, 2022. С. 107–109. URL: http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/13283/1/konfer_book_2022_2-108-110.pdf
2. Білоус В. С. Діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в умовах війни: потреби та можливості. *Трансформація роботи бібліотек в умовах воєнного стану* : Всеукраїнська наук.-практ. конф., 20 квітня 2023 р. Чернігів, 2023. URL: <https://library.vspu.net/handle/123456789/11156>
3. Ржеуський А., Кунанець Н. Дистанційні послуги наукових бібліотек класичних університетів України в умовах карантину та воєнного стану. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 18–27.
4. Стамбол І. Особливості діяльності бібліотек Одеси під час воєнного стану 2022 року. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Історія». 2022. Вип. 62. С. 128–141.
5. Стрішенець Н. Міжнародна допомога українським бібліотекам у час війни: приклад Британської бібліотеки. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 114–120.
6. Туровська Л. Трансформація діяльності наукової бібліотеки в умовах воєнного стану (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 1. С. 31–37.

References

1. Balaniuk, T. (2022, October 19–20). Robota Naukovoї biblioteki Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu pid chas voiennoho stanu [Work of the Scientific Library of Khmelnytskyi National University during martial law]. In *Biblioteka u tsyfrovu epokhu: istoriia ta tendentsii rozvytku* [Library in the digital age: history and development trends]. *Proceedings of the Scientific and Practical Internet Conference, dedicated to the 60th anniversary of the Scientific Library of Khmelnytskyi National*

University (pp. 107-109), University of Khmelnytskyi, Khmelnytskyi. Retrieved from http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/13283/1/konfer_book_2022_2-108-110.pdf [In Ukrainian].

2. Bilous, V. S. (2023, April 20). Diialnist biblioteky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho v umovakh viiny: potreby ta mozhlyvosti [Activities of the library of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University in conditions of war: needs and opportunities]. In *Transformatsiia roboty bibliotek v umovakh voiennoho stanu* [Transformation of library work under martial law] *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference*. Chernihiv. Retrieved from <https://library.vspu.net/handle/123456789/11156> [In Ukrainian].

3. Rzhеuskyi, A., & Kunanets, N. (2023) Dystantsiini posluhy naukovykh bibliotek klasychnykh universytetiv Ukrainy v umovakh karantynu ta voiennoho stanu [Remote services of scientific libraries of classical universities of Ukraine under quarantine and martial state]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2, 18-27. [In Ukrainian].

4. Stambol, I. (2022) Osoblyvosti diialnosti bibliotek Odesy pid chas voiennoho stanu 2022 roku [Odesa's Libraries during the Martial Law of 2022]. *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnoho Universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya "Istoriia"*, 62, 128-141. [In Ukrainian].

5. Strishenets, N. (2023) Mizhnarodna dopomoha ukrainskym bibliotekam u chas viiny: Pryklad Brytanskoi biblioteky [International aid to Ukrainian libraries during the war: the example of the British Library]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2, 114-120. [In Ukrainian].

6. Turovska, L. (2023) Transformatsiia diialnosti naukovoї biblioteky v umovakh voiennoho stanu (na prykladi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) [Transformation of scientific library activities under the conditions of the state of martial law (at the example of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine)]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 1, 31-37. [In Ukrainian].

Maryna Shtolko,

<https://orcid.org/0000-0003-0277-8687>,

Head of the Scientific and Information Department,

T. G. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

SCIENTIFIC AND INFORMATION DEPARTMENT OF THE T. G. SHEVCHENKO INSTITUTE OF LITERATURE
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE IN THE FIRST YEAR
OF THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIA TO UKRAINE

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the work of the Scientific and Information Department of the T. G. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine in the first year of the full-scale Russian invasion of Ukraine. **The research methodology** is based on the application of both general scientific methods, such as analysis, synthesis, generalization, and statistical methods. Data from the annual report were used. **Scientific novelty.** The remote services that were provided are indicated, namely: virtual assistance, provision of UDC, the order of which was made through various messengers (Viber, Telegram, Facebook), e-mail, phone calls. The hostilities caused both a number of problems, in particular, related to the safety and psychological state of the members of the department's staff, the preservation of the material and technical base, as well as manifestations of elements of cohesion. The scientific novelty of the research is evidenced by the fact that there is not so much available published information about the libraries of the network of the Academy of Sciences of Ukraine during the war. Particular weight is given in the article to the fate of former employees of the department. A feature of the activity of Scientific and Information Department of the T. G. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine is that the department combines both scientific work and the provision of library and information services. The planned scientific topic – "Pages of literary and artistic magazines: chronological and systematic index of the content of the magazine "Vitchyzna" (1933–2009)" is characterized. **Conclusions.** According to the results of the conducted research, it was found that in the conditions of active military operations, library and information activities are transferred to a remote format, activities to preserve the most valuable copies of the book fund are intensified, communication and support between employees of the organization is established.

Keywords: library, military operations, library and information work, collection, preservation of funds, remote service, Scientific and Information Department of the T. G. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine.

T. G. Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine

4, Grushevskogo str., Kyiv, 01001, Ukraine

e-mail: shtolko@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 06.10.2023 р.

БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ І ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.054>
УДК 002.2:82:061.2:09:027.021(477.83-25)"18/19"

Надія Зубко,

<https://orcid.org/0000-0001-7394-8490>,
кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,
відділ бібліотекознавства,
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (м. Львів, Україна)
вул. Стефаника, 2, м. Львів, 79000, Україна
e-mail: nadiannazubko@gmail.com

Репрезентація художньої літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. у виданнях Наукового товариства імені Шевченка (за матеріалами цифрової колекції Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника)

Мета статті – розкрити типо-видову структуру масиву літературно-художніх видань, випущених на матеріально-технічній базі Наукового товариства імені Шевченка у перші два періоди діяльності й репрезентованих у цифровій колекції «Книжкова спадщина Наукового товариства імені Шевченка (1874–1913)» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Для досягнення поставленої мети використано описовий, аналітичний, синтетичний, порівняльний, класифікаційний, історико-книгознавчий та системно-типологічний **методи** наукового пізнання. **Наукова новизна** статті полягає у висвітленні типо-видових особливостей видань художніх творів, їхніх авторів і замовників. **Висновки.** Аналіз масиву книг, електронні копії яких представлено в колекції, засвідчив такі його типові риси: домінування прижиттєвих видань (часто перших) оригінальних творів українських літераторів; публікацію зібрань творів Бориса Грінченка, Степана Руданського, Юрія Федьковича, Тараса Шевченка у формі багатотомних наукових видань із розлогим науково-допоміжним апаратом (передмовами, вступними статтями, примітками й коментарями); високу питому вагу невеликих за обсягом малоформатних моновидань прозових творів (оповідань, образків, повістей, п'єс) і полівидань, переважно поетичних; доволі економічне художньо-поліграфічне оформлення (за винятком ювілейних і багатотомних видань); превалювання друків у паперових обкладинках, оздоблених орнаментальними рамками. Зважаючи на стислі терміни реалізації проєкту з оцифрування книжок і брошур, випущених у друкарні Наукового товариства імені Шевченка, поза межами колекції ще залишилось чимало першодруків, цікавих для читачів-дослідників. З огляду на це, доречно продовжувати наповнювати колекцію іншими тогочасними виданнями, паралельно удосконалюючи платформу, на якій вони мали б презентуватися.

К л ю ч о в і с л о в а : українське книговидання у Львові, друкарня Наукового товариства імені Шевченка, літературно-художня книга.

Актуальність теми дослідження. З огляду на цензурні обмеження в Російській імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. провідним осередком національного книгодруку стає Львів, де виникають такі товариства, як «Руська бесіда» (1861), «Просвіта» (1868), Товариство імені Шевченка (1873),

період діяльності, коли Товариство після реорганізації в наукову інституцію на чолі з М. Грушевським започаткувало низку періодичних і серійних видань. Тому формуванню цифрової колекції передувало їх виявлення і вивчення.

Мета статті – розкрити типо-видову структуру масиву літературно-художніх видань, випущених на матеріально-технічній базі Наукового товариства імені Шевченка у перші два періоди діяльності й репрезентованих у цифровій колекції «Книжкова спадщина Наукового товариства імені Шевченка (1874–1913)» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника.

Виклад основного матеріалу. У цій публікації прагнемо розкрити типо-видову структуру масиву літературно-художніх видань, випущених на матеріально-технічній базі НТШ у перші два періоди діяльності й репрезентованих у цифровій колекції «Книжкова спадщина Наукового товариства імені Шевченка (1874–1913)» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Колекцію сформовано за результатами проєкту, зреалізованого завдяки підтримці Українського культурного фонду (лот «Диджиталізація» програми «Культурна спадщина»). Повнотекстові версії книжок у PDF-форматі доступні для читачів через електронний каталог Бібліотеки [5]. Їх можна передивлятися у різних режимах і масштабах. Крім цього, зроблено страхові цифрові копії видань у форматі TIFF, щоб забезпечити цінний україноцентричний «контент» від знищення.

Загалом оцифровано 500 друкованих одиниць, кожна четверта з яких – літературно-художня. Йдеться про видання окремих ліро-епічних, прозових і драматичних творів, авторських збірок поезій, афоризмів, оповідань, новел і «образків», колективних альманахів та антологій, зібрань творів: і вибраних, і «повних критичних». Серед авторів – Г. Квітка-Основ'яненко, Ганна Барвінок, І. Верхратський, В. Забіла, П. Кирчів, П. Карманський, К. Малицька, П. Свенціцький, А. Чайковський та інші більше чи менше знані українські літератори.

У колекції представлено перші прижиттєві видання творів класиків української літератури. Зазвичай спершу їх друкували в часописах, а відтак – окремими виданнями, у т. ч. відбитками. Так, читачам доступні дев'ять видань творів І. Нечуя-Левицького, зокрема повісті «Микола Джеря» (1878), «Кайдашева сім'я» (1879 р., на обкладинці – 1880 р.), «Пропаші» і «Причепи» (1889), «Навіжена» (1889), «Над Чорним морем» (1891), «Поміж ворогами» (1893), «Не той став» (1896), а також оповідання «Запорожці» (1884). Через цензурні заборони вони не могли бути опубліковані на Наддніпрянщині.

Усі зацікавлені можуть ознайомитись із оцифрованими першодруками сатиричної казки «Хо» (1894) й оповідань про життя молдаван «Для загального добра» і «Пе Коптьор» (обидва – 1896 р.) М. Коцюбинського (опубліковані його ж коштом); повістей «Між народ» (1894) і «На селі» (1898) М. Кононенка, виданих під псевдонімом «М. Школиченко»; оповідання-ідилії «Орися» (1901) і збірки «Хуторна поезія» (1882) П. Куліша, що збереглася у конволюті, маркованому екслібрисом знаного галицького бібліографа і публіциста Івана Левицького.

Оцифровано кілька видань «образків» – популярних на зламі століть невеликих прозових творів, які подавали «ескізне зображення певної події, сценки»,

містили «пластичний опис ситуації» [9]. «Образок із галицького життя» репрезентує видання В. Барвінського «Безталанне сватання» (1880, на обкладинці – 1881); «з життя робочого люду» – І. Франка «В поті чола» (1890); «з життя духовенства» – В. Леонтовича «Per pedes Apostolorum» (1896). У колекції удоступнено моновидання Стефана Коваліва «Спиритко Бруццак: образок з життя народу» (1897) і збірник «Образки з Галицької Каліфорнії» (1913) про трудові будні мешканців і заробітчанин Борислава й довколишніх сіл.

Чимало в колекції видань історичних епічних, ліроепічних, драматичних творів: поема І. Воробкевича «Нечай», трагедія Ю. Федьковича «Довбуш» (1876), повість І. Франка «Захар Беркут: образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці» (1883), оповідання О. Кониського «В гостях добре, а дома ліпше», драма О. Огоновського «Гальшка Острозька» (1885), О. Колесси «При кам'яному затоні: історична картина з року 1648» (1891), К. Стиранкевича під назвою «За громаду: хроніка одного села на Поділю» (1892), повість «з часів Хмельниччини» М. Старицького «Облога Буши» (1894) та інші. До тритомника «Письма Кирила Устияновича» (1875–1877) увійшли історичні поеми «Іскоростень», «Вадим», трагедії «Олег Святославич, князь Овруцький» (з думою «Святослав Хоробрий») і «Ярополк І. Святославич, великий князь київський».

Серед особливо цінних – перші видання віршованих збірок класиків української літератури: І. Франка «З вершин і низин» (1887), Лесі Українки «На крилах пісень» (1892), Б. Грінченка «Під хмарним небом» (1893), а також репринтне відтворення «Першого видання Енеїди І. Котляревського передруковане в столітню річницю його» (1898), здійснене «коштом і заходом» НТШ.

Більше 4 % видань у колекції становлять драматичні твори, зокрема «Подруже» Ю. Кміта, «Порвалась нитка» О. Кониського, «Кандидат» Я. Невестюка, «Пісні в лицах» і «Титарівна» М. Кропивницького. П'єса І. Франка «Украдене щастя» представлена першим окремим виданням 1894 р. випуску і другим – 1901-го, у текст якого автор вніс низку виправлень змістового та стилістичного характеру, кілька реплік зробив лаконічнішими [10]. Накладом «Руської бесіди» з друкарні НТШ 1890 р. вийшла «коміко-лірична» опера «Різдвяна ніч» (музика М. Лисенка, лібрето М. Старицького за повістю М. Гоголя «Ніч перед Різдвом»), 1892-го – п'єса Панаса Мирного «Лицемірна», 1893 р. – драма М. Старицького «В темряві».

Окремі літературно-художні видання, розтиражовані в друкарні НТШ, репрезентують серії «Дрібна бібліотека» (1878–1880), «Літературно-наукова бібліотека» (1889–1897), «Універсальна бібліотека» (1910–1912), «Міжнародна бібліотека» (1912–1914), які готував І. Франко спільно з друзями і колегами; «Русько-українська бібліотека» (1884–1886) Є. Олесницького; «Дрібна бібліотека» (1894–1897) К. Паньківського. Останню представляють перші видання збірок П. Грабовського «Пролісок» (1894) і «З півночі» (1896), Осипа Маковея «Поезії» і «Весняні бурі» (1895), В. Шашкевича «Зільник» (1896).

«Бібліотека найзнаменитіших повістей» (1881–1906) газети «Діло» представлена творами українських та іноземних авторів, відібраними за жанровим принципом, зокрема, І. Нечуя-Левицького «Причепи» (1889), А. Чайковського «В чужому

гнізді» (1896). З «Бібліотеки "Зорі"» – літературно-наукового та громадсько-культурного двотижневика, що виходив у Львові впродовж 1880–1897 рр., – оцифровано комедію «Соколики» й «міщанську пригоду» «Тато на заручинах» Г. Цеглинського (обидві – 1885).

У друкарні НТШ побачили світ чимало колективних збірників, передусім альманахів і антологій, підготовлених різними товариствами. Оцифровано альманах «Дністрянка» (з календарем на наступний рік), випущений 1876 р. накладом «Академічного кружка у Львові» і заходом І. Белея, А. Дольницького, В. Левицького, І. Франка. У колекції доступна надрукована у дві фарби «Антологія руська» (1881), означена як «збірник найзнаменитіших творів руських поетів», де вміщено 112 творів (частина неповністю) 42 письменників. Майже стільки ж різножанрових праць українських письменниць представлено в альманасі «Перший вінок» (1887), виданому коштом і заходом Н. Кобринської і Олени Пчілки за сприяння і під редакцією І. Франка і покликаному привернути увагу до жіночого питання.

Користувачі можуть дистанційно погортати ілюстровані літературні збірники «Квітка» (1890), «Рідний зільник» (1891), «Рідна стріха» (1894), підготовані до друку «Просвітою»; а також збірник фольклорних, літературних і нехудожніх текстів про українське село під назвою «Веселка» (1887), яке підготувала Київська студентська громада, підписавшись псевдонімом «Андрій Молодченко»; ювілейний альманах «Січ» (1898) з історичним нарисом М. Кордуби про однойменне товариство, переліком його голів і членів; сім випусків альманаху «Левада» (1898–1902) за редакцією В. Гнатюка, надрукованих накладом НТШ окремими зшитками, які поширювались за передплатою (10 корон на півріччя або 16 – на рік).

У цифровій колекції представлено два зібрання творів Т. Шевченка – патрона Товариства. Одне з них вийшло друком упродовж 1893–1898 рр. у чотирьох частинах. Перші дві охоплюють 230 ліричних та ліро-епічних творів, уривків і редакцій, згрупованих хронологічно за напрямками: романтично-національний (1838–1843), політично-національний (1843–1847), суспільно-національний (1847–1857), реалістичний (1857–1861), кожному з яких передує шмуцтитул. У додатку до другої частини «Кобзаря» подано драму «Назар Стодоля». До третьої увійшли перекладені на українську мову «Щоденник» й автобіографічна повість «Художник», до четвертої – повісті «Наймичка», «Безщасний», «Княгиня», «Варнак», «Капітанша», «Музика». Відкривають зібрання вступна стаття «Дещо про жите і літературну діяльність Тараса Шевченка» О. Огоновського і передмова «Кілька слів від редакції "Кобзаря"». Огоновський же і редагував видання, писав посторінкові й затекстові примітки. Перші рядки поетичних творів оздоблено буквицями, а після останніх – вміщено віньетки. Оправлено примірник фірмою Спозарських у Львові. Дійшла до нашого часу видавнича суцільнопокривна палітурка блаватного кольору, на якій витиснено портрет Шевченка й інші символічні зображення; орнаментовані форзаці у третій і четвертій частинах, мармуровий обріз. Оцифрований примірник зберіг дарчий напис «Високоповажному Пану Професорови Исидору Громницькому в пам'ятку від редактора "Кобзаря"».

Як 6-й і 7-й випуски серії «Українсько-руської бібліотеки» 1908 р. видано двотомник Т. Шевченка. У передмові стверджено, що «потреба такого видання відчувала ся давно», оскільки попередні «порядкують Шевченкові твори нераціонально, або не дають повного навіть як на той час зводу варіантів і або вставляють у свій текст із доступних їм варіантів звичайно найменше відповідні». І. Франко як редактор визначив це зібрання творів як «перше повне, хронологічно упорядковане і критичним апаратом, зводом варіантів та їх використанем для редакції тексту наділене» і наголошував, що готувалося воно «з помічу всіх доси опублікованих видань, автографів самого автора і копій із затрачених автографів» паралельно з працею Василя Доманицького у Петербурзі [16, т. 1, с. V].

Перший том містить 72 поетичні твори, написані упродовж 1838–1847 рр., другий – 172 твори і редакції, що датуються 1847–1860 рр. Після кожного твору вказано, де і коли написано й «друковано у-перве». Рядки пронумеровано. Варіанти та редакції винесено у посторічкові примітки. Звернення до передплатників «Панове субскрибенти!», передмови до поеми «Гайдамаки» і до другого видання «Кобзаря» подано у відповідних місцях першого тому. Текстовий матеріал розбавлено численними віньєтками. Збережений примірник опрацьовано в зелені ледеринові палітурки.

У колекції представлено зібрання творів С. Руданського в семи томах (1895–1903), укладене за хронологічним і жанрово-родовим принципами. Воно удоступнює історичні поеми «Мазепа, гетьман український» та «Іван Скоропада», поезію «До України», приказки «Базиліяни», «Балта», «Барабанчик», «Горобці», «Кацап з гребінцями», «Кацапська сповідь», «Малчі», «Пущі» та інші твори, яких, до речі, немає у найповнішому зібранні «Наукової думки» (1972–1973). Окрім оригінальних творів, видання вміщує перекладні, зокрема «Іліаду» Гомера. Її переклад І. Франко назвав «цінним придбанем нашої літератури», тому що «се не популяризований, але справді націоналізований, наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалити ся подібною працею» [12, т. 6, с. XVI–XVII]. У підготовці випуску взяли участь М. Комаров, А. Кримський і В. Левицький (Лукич). Електронні копії дають уявлення про оформлення збережених примірників: ошатні палітурки, вкриті мармуровим папером, й обрізи з малюнком такого ж типу. Інакше опрацьовано друге видання, передруковане накладом НТШ у 1908–1912 рр. (щоправда, перший том вийшов у Кам'янці-Подільському з друкарні Свято-Троїцького братства).

Багатотомник творчої спадщини Ю. Федьковича (в 5 томах, 6 книгах) побачив світ в «Українсько-руській бібліотеці», яка мала «не тільки служити для ширшої громади жерелом докладного познайомлення з творчістю головних ратаїв нашого слова, але також основою для дальших наукових студій над ними» (1902–1938). Тому, на переконання І. Франка, серія покликана подавати «по змозі автентичний, повний, провірний по рукописам, з доданем усього того, що потрібне для його зрозуміння яко прояви духа автора і певного часу» [15, т. 1, с. V]. Тому восени 1900 р. НТШ уклало угоду із чернівецьким товариством «Руська Бесіда», яке посіло рукописи Ю. Федьковича. Редакція «не вронила ані одного листочка

з доступної їй письменської спадщини незабутнього поета», взяла до уваги автографи з приватних збірок й архіву «Просвіти» у Львові. Як зазначено у передмові, текст кожного твору перевіряли за рукописом, а за його відсутності, – за «перводруком», розкриваючи варіанти у підрядкових примітках [15, т. 1, с. IX–X].

Поки що у колекції представлено лише ті частини чотирьох томів «Писання Осипа Юрія Федьковича», які вписувалися у її хронологічні межі (до 1913 р.). Перший том відображає поетичний доробок автора, який «з перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснення додав» І. Франко; другий – прозу, третій – драматичні твори, якими опікувався О. Колесса; четвертий – «переписку» (загалом 252 листи), документи і спомини про письменника, його «недруковані писання» і «варіанти», які зібрав О. Маковей. Кожен том має типову структуру: авантитул з назвою і томом (випуском) серії; контртитул із зазначенням назви зібрання, серії і секції, що її випускала, виду видання («перше повне і критичне»); основний титул із заголовком кожного тому, іменами упорядників; фронтиспіс із портретом автора; «фотографовані подоби» (вклейки-копії) автографів; твори, систематизовані хронологічно, проте «з захованем таких груп, у які складав їх сам автор» [15, т. 1, с. VII].

Важливо зауважити, що редактори дотримувалися «загально прийнятої <...> шкільної Фонетичної правописі», але прагнули зберегти «чи то діалектові, чи деякі інші правописні особливості автора» [15, т. 1, с. IX]. Виявлені одруківки зголошували в передмові або наприкінці тому. Про них із прикрістю згадував І. Франко: «Хоча над коректою отсега тома сліпали оба редактори, бажаючи і з сего боку зробити се видане гідним памяти найбільшого поета зеленої Буковини, хоча деякі аркуші переходили 4 й 5, а ні один не переходив менше як 3 коректи, то все таки на жаль лишили ся в тексті деякі помилки, чи то не добачені в коректі, чи зроблені припадково при монтованю складу на машині» [15, т. 1, с. IX]. Оцифрований примірник, а він «походить» із колекції знаного науковця М. Возняка, оправлено в складені «мармурові» палітурки, на шкіряних корінцях яких витиснено назви серії і видання, номер тому; на форзаци пішов цупкий папір з різними рослинними мотивами. У другому томі і другій частині третього тому збереглися суперобкладинки рожевого кольору із задрукованими корінцями (їх немає в інших виданнях аналізованої колекції).

На основі багатотомних «Писань Осипа Юрія Федьковича» вибрано кращі твори «для ужитку молодіжи і менше заможних читачів». «Зладити» видання «для найширших кругів» Виділ НТШ доручив І. Кокорудзу – професорові, дійсному членові Товариства. До книжки увійшли думи, співанки, балади, байки та інші поетичні твори, написані упродовж 1862–1886 рр., а також незавершена поема «Слава Ігоря». У підрядкових примітках для читача пояснено окремі малозрозумілі, на думку редактора, слова і вирази на зразок «голія», «Кіртчалі», «лев», «горністи», «переміти». Книжку надруковано 1906 р., а через рік випущено її повнішу версію з розлогою передмовою Д. Лукіяновича «Дещо про жите й поезії Осипа Юрія Федьковича і два слова про інші його писаня» і портретом письменника.

Висновки. У цифровій колекції «Книжкова спадщина Наукового товариства імені Шевченка» на сайті Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника доступно близько 150 літературно-художніх видань різних видів, які репрезентують передусім оригінальні твори українських літераторів. Йдеться про прижиттєві, часто перші, видання класиків, зокрема І. Нечуя-Левицького, І. Франка, Лесі Українки, П. Карманського, Уляни Кравченко. Серед оцифрованих друків переважають невеликі за обсягом малоформатні видання окремих творів (оповідань, образків, повістей, п'єс) і полівидання, переважно поетичні. Зазвичай їх випускали в паперових різнобарвних обкладинках, оздоблених орнаментальними рамками (часто в типовому серійному оформленні), адресуючи найширшому колу читачів. У палітурках виходили деякі ювілейні моновидання або зібрання творів. З-поміж останніх можна виокремити наукові зібрання творів з розлогим науково-допоміжним апаратом (передмовами, вступними статтями, примітками й коментарями). Зважаючи на стислі терміни реалізації проєкту з оцифрування книжок і брошур, випущених у друкарні НТШ, поза межами колекції ще залишилось чимало першодруків, цікавих для читачів-дослідників. На нашу думку, доречно продовжити розпочату роботу, збагативши колекцію іншими книжками, паралельно удосконалюючи платформу, на якій вони мали б презентуватися.

Список бібліографічних посилань

1. Барвінський О. Про засноване і дотеперішній розвиток Товариства імені Шевченка у Львові. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1892. Т. 1. С. 209–212.
2. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка, 1892–1934. Нью-Йорк; Дрогобич; Львів, 2006. 384 с.
3. Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка у Львові : історичний нарис першого 50-річчя, 1873–1923. Мюнхен; Париж, 1984. 175 с.
4. Дорошенко В. Огнище української науки Наукове товариство імені Т. Шевченка. Нью-Йорк ; Філадельфія, 1951. 116 с.;
5. Книжкова спадщина НТШ (1874–1913) : [цифрова колекція]. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника*. URL: http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/F/?func=file&file_name=find-b-new&local_base=%20E2
6. Кульчицька Т. Друкарня та книгарня Наукового товариства ім. Шевченка в контексті книговидавничого процесу Львова першої половини XX ст. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2009. № 1. С. 82–105.
7. Купчинський О. Видавнича діяльність Товариства ім. Шевченка у Львові у 1874–1892 роках. *Наукове Товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали* : вибрані статті та повідомлення. Львів, 2013. С. 140–220.
8. Купчинський О. А. Видання Товариства ім. Шевченка (1874–92) та Наукового товариства ім. Шевченка (1892–2016) в Україні. *Наукове товариство імені Шевченка* : енциклопедія. Т. 3. Вес–Глин. Львів, 2016. С. 52–57.
9. Образок. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua>
10. Павлюк М. М. Примітки [до драми «Украдене щастя»]. *Іван Франко: енциклопедія життя і творчості*. URL: <https://web.archive.org/web/20210123141313/https://i-franko.name/uk/Dramas/UkradeneSchastja.html>
11. Палюх О. Українське книговидання у Львові XIX ст.: роль друкарень Ставропігійського інституту та Наукового товариства ім. Шевченка. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2008. № 1. С. 54–72.

12. Руданський С. Твори : у 7 т. Львів, 1895–1903.
13. Статут Товариства імені Шевченка, 1873 рік. *Купчинський О. Наукове Товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали* : вибрані статті та повідомлення. Львів, 2013. С. 43–49.
14. Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, 1873–1928 рр. *Записки НТШ. Праці Філологічної та Історично-філософичної секції*. Львів, 1929. Т. 150. С. IX–XI.
15. Федькович Ю. Писання : у 4 т. У Львові, 1902–1938 (Українсько-руська бібліотека).
16. Шевченко Т. Кобзарь : у 2 т. / виданий під ред. Івана Франка. Львів, 1908 (Українсько-руська бібліотека).
17. Kravtsov B., Kubyovych V. Shevchenko Scientific Society. *Internet Encyclopedia of Ukraine*. URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com>

References

1. Barvinskyi, O. (1892). Pro zasnovanie i doteperishnii rozvytok Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [About the founding and current development of Shevchenko Society in Lviv]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka*, 1, 209-212. [In Ukrainian].
2. Vynar, L. (2006). Mykhailo Hrushevskiy i Naukove tovarystvo im. Shevchenka, 1892–1934 [Mykhailo Hrushevskiy and the Shevchenko Scientific Society, 1892–1934]. Niu-York, Drohobych, Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Hnatiuk, V. (1984). Naukove tovarystvo imeny Shevchenka u Lvovi: istorychnyi narys pershoho 50-richchia, 1873–1923 [Shevchenko Scientific Society: historical sketch of the first 50th anniversary, 1873–1923]. Miunkhen, Paryzh. [In Ukrainian].
4. Doroshenko, V. (1951). Ohnyshche ukrainsoi nauky Naukove tovarystvo imeny T. Shevchenka [Center of Ukrainian Science: Shevchenko Scientific Society]. Niu-York, Filadelfia, USA. [In Ukrainian].
5. Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka, (2023). *Knyzhkova spadshchyna NTSh (1874–1913): [tsyfrova kolekttsiia]*. [The book heritage of the Shevchenko Scientific Society (1874–1913): digital collection]. Retrieved from http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/F/?func=file&file_name=find-b-new&local_base=%20E2 [In Ukrainian].
6. Kulchytska, T. (2009). Drukarnia ta knyharnia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka v konteksti knyhovydavnychoho protsesu Lvova pershoi polovyny XX st. [Printing House and Bookshop of the Shevchenko Scientific Society in context of publishing process in Lviv of the first half of the 20th century]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 1, 82-105. [In Ukrainian].
7. Kupchynskiy, O. (2013). Vydavnycha diialnist Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi u 1874–1892 rokakh [Publishing activities of Shevchenko's Society in Lviv in 1874–1892]. In Kupchynskiy, O. *Naukove Tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy: vybrani statyi ta povidomlennia* [Scientific Society named after Shevchenko: research, materials: selected articles and messages]. (pp. 140-220). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Kupchynskiy, O. A. (2016). Vydannia Tovarystva im. Shevchenka (1874–92) ta Naukovoho tovarystva im. Shevchenka (1892–2016) v Ukraini [Publications of Shevchenko Society (1874–1892) and Shevchenko Scientific Society (1892–2016) in Ukraine]. In *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: entsyklopediia* [Shevchenko Scientific Society: encyclopedia]. (Vols. 3. Ves–Hlyn, pp. 52-57). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. Obrazok [Sketch]. (2015–2023). In *Velyka ukrainska entsyklopediia* [Great Ukrainian encyclopedia]. Retrieved from <https://vue.gov.ua> [In Ukrainian].
10. Ivan Franko: entsyklopediia zhyttia i tvorchosti (2010–2023). In Pavliuk, M. M. *Prymitky [do dramy «Ukradene shchastia»]* [Notes to the drama "Stolen Happiness"]. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20210123141313/https://i-franko.name/uk/Dramas/UkradeneSchastja.html> [In Ukrainian].
11. Paliukh, O. (2008). Ukrainske knyhovydannia u Lvovi XIX st.: rol drukaren Stavropihiiskoho instytutu ta Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [Ukrainian book publishing in Lviv in the 19th c.: role of printing houses of Stavropigian Institute and Shevchenko Scientific Society]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 1, 54-72. [In Ukrainian].
12. Rudanskyi, S. (1895–1903). Tvory [Writings] (Vols. 1-7). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. (2013). Statut Товариства імені Шевченка, 1873 рік [Statute of the Shevchenko Scientific Society, 1873]. In Kupchynskiy, O. *Naukove Товариство ім. Шевченка: doslidzhennia, materialy: vybrani staty ta povidomlennia* [Scientific Society named after Shevchenko: research, materials: selected articles and messages] (pp. 43-49). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

14. Studynskiy, K. (1929). Naukove Товариство ім. Шевченка у Lvovi, 1873–1928 rr. [Shevchenko Scientific Society in Lviv, 1873–1928]. *Zapysky NTSh. Pratsi Filolohichnoi ta Istorychno-Filosofichnoi septsii*, 150, IX-XI. [In Ukrainian].

15. Fedkovych, Yu. (1902–1938). Pysania [Writings] (Vols. 1-4). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

16. Shevchenko, T. (1908). Kobzar [The bard] (Vols. 1-2). Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

17. Kravtsiv, B., & Kubiiovych, V. (1993). Shevchenko Scientific Society. In *Internet Encyclopedia of Ukraine*. Retrieved from <https://www.encyclopediaofukraine.com>. [In English].

Nadiia Zubko,

<https://orcid.org/0000-0001-7394-8490>,

Candidate of Historical Sciences,

Researcher of Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv (Lviv, Ukraine)

REPRESENTATION OF FICTION OF THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

IN THE PUBLICATIONS OF SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY

(BASED ON THE DIGITAL COLLECTION OF VASYL STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV)

The purpose of the article is to reveal the type and species structure of the array of literary and artistic publications released on the material and technical basis of Shevchenko Scientific Society in the first two periods of its activity and represented in the Digital Collection "Book Heritage of Shevchenko Scientific Society (1874–1913)" of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. In order to achieve this purpose, the author used descriptive, analytical, synthetic, comparative, classification, historical and book studies, and systematic and typological **methods** of scientific knowledge. **The scientific novelty** of the paper is to highlight the type and species features of the publications of Ukrainian fiction, their authors and customers. **Conclusions.** Analysis of the array of books, digital copies of which are presented in the Collection "Book Heritage of Shevchenko Scientific Society (1874–1913)" of Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine, has shown the following typical features of the printed products of that time: dominance of publications (mostly lifetime, often first) of original works by Ukrainian writers; representation of works by Borys Hrinchenko, Stepan Rudanskyi, Yurii Fedkovych, Taras Shevchenko in the form of scientific multi-volume editions with extensive scientific and auxiliary apparatus (prefaces, introductory articles, notes and comments); high proportion of small-scale mono-editions of prose works: short stories, samples, novels, plays and polygraphs, mainly poetry collections; budget artistic and printing execution (except for anniversary and multi-volume editions); predominance of publications in paper covers decorated with ornamental frames. Given the short period for implementing the project to digitize books and brochures published by the printing house of Shevchenko Scientific Society, there are still many first editions outside the collection that are interesting for the research reader. Taking into account the above, it is appropriate to continue the work we have begun by enriching the collection with other contemporary publications, while improving the platform on which they should be presented.

К е у о r d s: Ukrainian book publishing in Lviv, Shevchenko Scientific Society Printing House, art (belles-lettres) book

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

2. Vasyl Stefanyk Str., Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: nadiannazubko@gmail.com

Стаття надійшла до редакції. 16.12.2023 р.

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ І БІБЛІОТЕК

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.064>

УДК 929

Володимир Попик,

<https://orcid.org/0000-0001-8746-1026>,

доктор історичних наук, професор,

член-кореспондент НАН України,

директор Інституту біографічних досліджень.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, Київ, 01601, Україна

e-mail: popyk@nbuv.gov.ua

Надія Любовець,

<https://orcid.org/0000-0002-8811-6627>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

завідувачка відділу теорії та методики біобібліографії

Інституту біографічних досліджень.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, Київ, 01601, Україна

e-mail: lyubovets@gmail.com

Олег Яценко,

<https://orcid.org/0000-0003-4277-1869>,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

завідувач відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів

Інституту біографічних досліджень.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, Київ, 01601, Україна

e-mail: olehjats@bigmir.net

Проблеми української біографіки у новітніх напрацюваннях Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Мета статті – аналіз новітніх досягнень, дослідницької проблематики та перспективних завдань Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. **Методологія дослідження** ґрунтується на комплексному використанні принципів історизму, методів історіографічного та наукознавчого аналізу, синтезу, на співвіднесенні здобутків Інституту біографічних досліджень з об'єктивними потребами теоретико-методологічного, методичного забезпечення подальшого розвитку біографічних досліджень та справи поширення біографічних знань. **Наукова новизна** полягає у зосередженні уваги на основних проблемно-тематичних напрямках і завданнях наукової та бібліотечно-інформаційної діяльності Інституту біографічних досліджень як єдиного в Україні наукового осередку, профілем якого є системне розроблення теоретико-методологічних та практично-прикладних проблем поступу вітчизняної біографіки. Особливу увагу звернуто на зміни місця, значення і завдань біографічних досліджень в умовах боротьби українського народу проти російської агресії. **Висновки.** Упродовж тридцяти років своєї діяльності Інституту біографічних досліджень перебуває в центрі процесу теоретико-методологічного і практично-методичного забезпечення розвитку вітчизняної біографіки, формування ресурсів меморіальної біографічної інформації. Зусиллями співробітників Інституту обґрунтовано місце

і роль біографіки як багатоаспектного феномена культури і науки, важливого інформаційного ресурсу суспільства. Інституту біографічних досліджень плідно розробляються проблеми використання історичного досвіду вітчизняної біографіки та засвоєння досягнень європейської і світової гуманітарної культури, збагачення творчого арсеналу біографічного письма. Важливе місце у дослідженнях Інституту належить аналізу творчих новацій, жанрової різноманітності, використання експериментальних форм у сучасній науковій та літературній біографічній творчості.

К л ю ч о в і с л о в а: біографіка, наукова і аматорська біографічна творчість, ресурси біографічної інформації, поширення біографічних знань, Український національний біографічний архів, Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Заснований на зорі незалежності України, у квітні 1994 р. Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІБД НБУВ) є єдиним осередком, профіль якого – наука про біографіку – біографістика – як теоретико-методологічна дисципліна гуманітарного циклу. Аналіз здобутків Інституту становить значний інтерес насамперед тому, що у його розробках у найбільш сконцентрованому вигляді знайшов відображення весь шлях розвитку вітчизняної біографіки. Йдеться про вивчення досвіду біографічних досліджень, їх завдань і подальших перспектив, збагачення творчого арсеналу біографічного письма, методів інтеграції й поширення біографічної інформації, насамперед у діяльності бібліотек усіх рівнів, формування біобібліографічних електронних ресурсів, заохочення біографічного читання та аматорських біографічних студій серед широкого кола співвітчизників. Саме розробки Інституту найбільшою мірою дають можливість побачити і осмислити нові явища у просторі дослідницької, видавничої, комунікаційної діяльності. В умовах сучасних воєнних випробувань вони набувають ще більшої актуальності в сенсі осягнення місця і ролі вітчизняної біографіки у патріотичній консолідації українського суспільства в боротьбі за свободу і незалежність Батьківщини, а також шляхів збереження і зміцнення, попри усі драматичні обставини, гуманістичних ідеалів Українського світу.

Аналіз досліджень та публікацій. На різних етапах діяльності Інституту біографічних досліджень нам вже не раз доводилося звертатися до аналізу творчих пошуків колективу і його внеску у теоретико-методологічне обґрунтування назрілих наукових і практичних завдань [29; 31]. На сучасному етапі постійне переосмислення цих проблем набуває особливої значущості у зв'язку з необхідністю освоєння новітніх досягнень європейської, світової біографіки, що є надзвичайно важливим для остаточного подолання українськими дослідниками багатьох укорінених з минулого стереотипів, пов'язаних з посттоталітарним, постколоніальним синдромами.

Упродовж останнього десятиліття нове бачення вченими Інституту біографічної проблематики втілено у колективних монографіях «Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування і використання» (2016) [13], «Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи» (2019) [14], «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: розвиток національної бібліографії, біографічних досліджень та науково-бібліографічної діяльності»

(2019) [23], а особливо – «Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм» (2021) [34]. В індивідуальних монографіях доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України В. І. Попика «Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (2013) [31] та «Біографіка: феномен культури і науки, інформаційний ресурс суспільства» (1921) [27] зроблено спробу узагальнити весь шлях поступу біографічних досліджень та розбудови ресурсів біографічної інформації в Україні і світі, їх сучасні проблеми, окреслити найбільш перспективні шляхи подальшої дослідницької, видавничої, інформаційної роботи, поширення біографічних знань.

Зрозуміло, чималий внесок у вивчення окремих аспектів історичного досвіду, сучасних теоретико-методологічних проблем вітчизняної біографіки належить і вченим інших наукових установ, університетів, бібліотек, але їхні розробки, на жаль, не набули належної системності і спрямованості на вирішення найбільш актуальних завдань.

Мета статті – аналіз новітніх досягнень, дослідницької проблематики та перспективних завдань Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Виклад основного матеріалу. Біографіка здавна є важливою частиною української гуманітарної науки і культури, що перебуває біля самої серцевини національного буття. Ще з минулих століть їй належить активна роль у формуванні й утвердженні патріотичної свідомості, гуманістичних ідеалів Українського світу, у громадянському згуртуванні нашого суспільства. Саме через біографічне знання значною мірою відбувається самоідентифікація та самопрезентація спільноти, нації, передача наступним поколінням досвіду, традицій, моральних настанов. Зазначене є особливо важливим нині, коли війна з російськими агресорами за свободу, за саме право України на існування в колі суверенних європейських держав зробила питання самоідентифікації буквально життєвою необхідністю для кожного.

Здобуття Україною незалежності, відкинувши політичні утиски щодо біографічних досліджень, дало змогу вітчизняним вченим, літераторам, журналістам, аматорам-краєзнавцям відновити й продовжити традиції української біографіки, надати їй стрімкого розвитку. При цьому саме теоретико-методологічні розробки Інституту біографічних досліджень чималою мірою визначили нові обрії біографіки, посприяли трансформації поширених у минулому уявлень про неї як про своєрідний допоміжний напрям історичної науки, покликаний лише ілюструвати минуле прикладами з життя відомих українців, на розуміння її як самостійного, за своїм місцем і інтелектуальним значенням, спрямування вітчизняної науки і культури, яке справляє істотний вплив на весь розвиток гуманітарної сфери суспільства.

У працях вчених Інституту біографічних досліджень проаналізовано комплекс причин, що зумовлюють зростання інтересу наших співвітчизників до біографічного знання, а отже – до біографічного читання, електронних біографічних

ресурсів, а також до власної аматорської біографічної творчості – писання спогадів, розшуків родового коріння. Йдеться не тільки про результат усунення ідеологічних перепон. Це явище загальне – у світовій гуманітаристиці відбувся так званий антропологічний поворот, який поставив у центр уваги людську особистість, її цінність і неповторність. Чималою мірою цьому посприяли й новітні електронні технології, які зробили біографічну інформацію – як про людей минулих поколінь, так і про сучасників – широко доступною. Водночас у численних публікаціях вчених Інституту біографічних досліджень наголошується, що не меншою мірою ці явища пов'язані також із загальною драматичною атмосферою сьогодення – настанням доби глобальних криз і потрясінь, сповнених непевності у завтрашньому дні «плинних часів» (liquid times), коли у людей закономірно зростає потреба зрозуміти самих себе, спираючись на духовний діалог із представниками минулих поколінь.

Трансформації і випробування, які переживає українське суспільство, а водночас і становлення нового читача/користувача біографічної інформації, висувають відчутно нові вимоги до праці дослідників-біографів, пошуку ними нових героїв, жанрів, сюжетів, форм письма, творчих прийомів конструювання біографічних наративів, комунікації з читачами. Інститут біографічних досліджень прагне дати відповіді на ці виклики. Аналізу зазначених новацій присвячена останніми роками чи не більша частина публікацій його науковців. У них особливо наголошується на необхідності рішучого подолання елементів романтичної зануреності у старовину, глорифікації діячів минулого, одностороннього лінійного відтворення їх біографій. Сучасний читач чекає на репрезентацію діячів минулого у всій складності й суперечливості їх життєвого шляху. Праця біографа може розраховувати в наш час на вдячну увагу читачів лише якщо допомагає їм краще зрозуміти самих себе, перебороти власні сумніви і болі, зібрати сили для руху вперед [28, с. 32].

Нині, в умовах протистояння російській агресії, особливої актуальності набувають розробки, спрямовані на вирішення доволі непростих завдань, пов'язаних з подоланням в українській біографіці світоглядних впливів і стереотипів тоталітарної, імперської доби. Йдеться не лише про відмову від нав'язуваного впродовж тривалого часу колоніального дискурсу, у найрізноманітніших його проявах, але і про переосмислення біографічних сюжетів, пов'язаних з українсько-російськими взаємодіями, про повернення Україні імен наших достойників, які змушені були працювати на чужині, про об'єктивну, неупереджену оцінку спадщини кількох поколінь українських вчених, освітян, діячів культури і мистецтва, які працювали під гнітом тоталітаризму.

Принципово важливою у теоретико-методологічному плані новацією впродовж останніх років стало обґрунтування вченими Інституту біографічних досліджень нового, сучасного бачення місця, ролі і значення біографіки у гуманітарній культурі – не як напряму історичної науки (як це незрідка тлумачиться і зараз), а багатопланового феномена культури, науки, інформаційного ресурсу суспільства, який справляє потужний вплив на його інтелектуальне і духовне життя.

Варто нагадати також, що на зорі незалежності в центрі уваги вчених в Україні перебувала майже виключно історична та літературознавча біографіка, заснована на наукових дослідженнях. Відповідно, усі інші напрями вважалися ніби другорядними. У новітніх працях Інституту послідовно наголошується на тому, що простір біографіки є відчутно ширшим, він виходить далеко за рамки, окреслені наукою, охоплює і наукові дослідження, і різні спрямування літературної, аматорської біографічної та автобіографічної творчості, видавничої та інформаційної роботи. Водночас він є біографічним складником соціальних комунікацій, культурно-мистецького життя, поширення біографічних знань.

У працях вчених Інституту біографічних досліджень значну увагу приділено жанровому різноманіттю сучасної української біографіки, окреслено самостійне значення і особливі можливості напрямів, які перебувають поза рамками власне наукових праць – інтелектуальної біографіки, літератури *non fiction*, біографічної романістики і новелістики, публіцистики та есеїстики, політичної біографіки, біографічної літератури для дітей і юнацтва, біографіки у медіа, мемуаристики, жанру «бесід-інтерв'ю» з відомими інтелектуалами, а також «масових» спогадів та інтерв'ю наших сучасників, зокрема, записаних на різних носіях інформації, біографіки у блогах та соціальних мережах.

Значна увага у теоретичних дослідженнях і методичних розробках Інституту приділяється аналізу новітніх явищ і тенденцій в українській біографіці, освоєнню і впровадженню у практику її розвитку здобутків європейської і світової гуманітаристики, збагаченню творчого арсеналу науковців, літераторів, журналістів дієвими формами і методами реконструкції біографій, конструювання біографічних наративів, нестандартними прийомами комунікації з читацькою аудиторією, що має важливе практично-методичне значення як для дослідників, так і видавців. Упродовж останніх років чимало зроблено також для досягнення розвитку жанрової різноманітності сучасної української біографіки, сміливих творчих новацій вчених, письменників, публіцистів, спрямованих на розширення інтелектуальних і комунікаційних можливостей біографічної літератури. У цьому сенсі особливий інтерес становлять статті останніх років та розділи, підготовлені докторкою історичних наук, професоркою Л. І. Буряк, докторкою філологічних наук Г. А. Александровою, кандидатами історичних наук Н. І. Любовець, Н. П. Марченко, О. В. Бугаєвою, І. І. Стамболом до згаданої вже колективної монографії «Українська біографіка ХХІ століття».

В. І. Попиком проаналізовано характерні особливості новітньої інтелектуальної біографічної літератури *non fiction*, чинники зростання її популярності і успішної конкуренції з науковою та художньою літературою [27, с. 366–400]. Г. А. Александровою здобуто важливі результати у дослідженні еволюції жанрових форм сучасного українського біографічного роману, який набуває нині дедалі більшої популярності завдяки піднесенню до рівня високої інтелектуальної літератури, використанню авторами нових, незаниханих раніше способів і засобів комунікації з читачами [1]. Н. І. Любовець досліджено інформаційно-комунікаційний потенціал такого важливого складника біографіки, як мемуари

з акцентом на їх роль у згуртуванні українського суспільства в результаті міжпоколіннєвого діалогу між автором – носієм історичної пам'яті і сучасним читачем [19]. І. І. Стамболом започатковано вивчення сучасної політичної біографіки, становлення якої у формах, притаманних інформаційному простору демократичних країн, в Україні тільки починається [33].

Шляхи подолання стереотипів «лінійного» хронічно-описового біографічного письма окреслені у публікаціях Л. І. Буряк щодо використання методу «біографічної інсталяції». Він спрямований на створення яскравого образу, що запам'ятовується читачеві через зосередження на найсуттєвіших рисах героя оповіді завдяки створенню багатовимірної й досить рухливої композиції, котра складається з окремих часових, тематичних, смислових фрагментів [7]. Не менший теоретичний і практично-методичний інтерес становлять праці Л. І. Буряк, присвячені аналізу можливостей використання у біографічних студіях засобів візуалізації, які набувають дедалі більшого поширення у сучасній світовій біографічній літературі і вже потроху починають використовуватися в Україні [8]. Н. І. Любовець зосередила увагу на аналізі потужних впливів на розвиток біографічної дослідницької та інформаційної роботи цифрової гуманітаристики (Digital Humanities) та ролі бібліотек у створенні унікальних контентних біографічних ресурсів, що сприяє дієвому поширенню актуальної культурологічної інформації в національному інформаційному просторі [19; 20]. Зусиллями Н. П. Марченко в Інституті набув розвитку аналіз визначальних тематичних, стильових, композиційних особливостей, тенденцій еволюції і завдань біографічної літератури для дітей, юнацтва, а також молоді, що відіграє величезну роль у формуванні світоглядної культури зростаючого покоління, його уявлень про Батьківщину, її цінності і знакові імена. Н. П. Марченко зокрема зосереджує увагу на важливості в українській біографічній книжці для дітей і юнацтва гендерної проблематики, на використанні досвіду новітньої світової біографіки у справі мотивування юного читача до особистісного зростання, розвитку власного креативного потенціалу [21]. Дослідницею розробляються також актуальні питання адаптації гуманітарної складової біографій до способу тлумачення життєписів, які побутують у країнах ЄС, введення в український національний інформаційний простір персоналій діячів історії і культури інших народів, а також національних меншин України.

Теоретичні й науково-методичні напрацювання вчених Інституту – Л. І. Буряк, Г. А. Александрової, Н. П. Марченко, О. В. Бугаєвої, О. І. Шалак, І. І. Стамбола, В. В. Патик знайшли своє продовження, практичну реалізацію у підготовці ними цікавих, оригінальних за своєю побудовою, прийомами і засобами комунікації з читачами, праць, присвячених новому прочитанню яскравих постатей вітчизняного минулого й сучасності.

Чільне місце у біографічних студіях посідає особливо актуальна у наш час проблематика повернення Україні імен співвітчизників, які тривалий час працювали за межами Батьківщини. Г. А. Александровою впродовж останніх років опубліковано низку статей, а нині готується до друку монографія, присвячена переосмисленню національно-культурної ідентичності відомого літературознавця професора

М. І. Стороженка (1836–1906), який працював у Москві і через це традиційно подавався як представник російської наукової еліти [1; 3]. У плані актуалізації й популяризації діяльності видатних діячів культури минулого інтерес становить випущена харківським видавництвом «Фоліо» книга І. І. Стамбола, присвячена письменнику, бібліографу і фольклористу Михайлові Комарову (1844–1913) [32].

Визначальною рисою книжкових видань і статей науковців Інституту є втілення у них досягнутого у наш час реального, без романтичної ідеалізації, розуміння складності і драматизму людського життя, багатоплановості життєвих рис особистості. Такі підходи виступають маркерами трансформації як уявлень про ідеал людини, так і культурно-історичної пам'яті українства загалом з погляду новітньої доби. Яскравим прикладом цього є велика праця Н. П. Марченко, опублікована ще за життя видатного українського дитячого письменника Володимира Рутківського (1937–2021), присвячена його людському і творчому шляху [22]. За допомогою майстерного поєднання комплексу дослідницьких і комунікаційних засобів вона всебічно розкриває грані творчості, інтелектуальний і духовний світ нашого талановитого сучасника.

Не меншою мірою ефективним поєднанням різних форм і засобів конструювання біографічного наративу позначена книга «Гнат Павлович Житецький: біографічний ескіз в інтер'єрі архівних документів і наукової спадщини», підготовлена спільно Л. І. Буряк і В. В. Патик [9]. Нові підходи до репрезентації майже незанихтаних раніше на Батьківщині постатей співвітчизників, повернення їх творчих здобутків Україні продемонструвала упорядкована О. В. Бугаєвою збірка «Невідомі наукові праці Михайла Кушніра у фондах Українського музею і бібліотеки Стемфорда (США)» [24].

Посилена увага до вивчення і введення у суспільний обіг пам'яток українського епістолярію та мемуарію, притаманна новітній українській гуманітаристиці, знайшла відображення у публікації Л. І. Буряк епістолярного діалогу званого українського історика у США і Канаді Івана Лисяка-Рудницького (1919–1984) з його матір'ю Міленою Рудницькою (1892–1876), яка на еміграції мешкала у Німеччині [6], а також у виданні укладеної кандидатом історичних наук І. І. Стамболом книги – листування відомого представника українського національного руху Івана Липи (1865–1928) [17], та упорядкованих ним же мемуарах нашого сучасника – громадського і державного діяча, народного депутата України першого скликання Володимира Крижанівського «Ми знову здобули державність. Спогади першого посла незалежної України в Росії» [16]. Значний інтерес становлять наукові підходи, застосовані О. І. Шалак у публікаціях, присвячених творчій особистості українського фольклориста Каленика Шейковського (1835–1903) [35; 36].

Поряд із дослідженням життя і спадщини непересічних особистостей Інституту на противагу елітарним тенденціям, які тривалий час нав'язувалися суспільству, обстоює важливість фіксації пам'яті і пропаганди людського досвіду всіх гідних поваги співвітчизників – на рівні загальнонаціональному, регіональному, локальному, родинному. У цьому вітчизняна біографіка має повною мірою

долучитися до європейських і світових тенденцій, тому що у світі дедалі частіше йдеться не про біографії великих і знаних, а про життя простих, звичайних людей, і не лише тих, хто відійшов, а й живих сучасників. В Інституті активно розробляються, зокрема, проблеми методичної підтримки в Україні «Life writing» – повсякденного «записування життя» звичайними людьми з метою переосмислення його подій для самих себе. Це спрямування масової біографічної творчості, що дуже поширене у світі, потроху починає розвиватися і в Україні, особливо в умовах війни [27, с. 435–439].

Війна загалом суттєво вплинула на зміну провідних спрямувань вітчизняної біографіки, водночас і на визначення завдань їх теоретичного осмислення. В центрі дослідницької уваги нині – не лише біографії представників минулих поколінь, але й наших сучасників – як героїв, так і свідків воєнних подій. Науковці Інституту біографічних досліджень – В. І. Попик, Н. І. Любовець, О. В. Плющик, Н. П. Марченко – зосередилися на проблемах методичного забезпечення посилення впливу біографічної інформації на процеси кристалізації національної свідомості, патріотичного згуртування суспільства. Важливим питанням є і те, як біографічна література, інформація можуть допомогти нашим співвітчизникам пережити драматичні події війни, тяжкі психологічні травми, біль утрат. У дослідженнях Н. І. Любовець наголошено на значенні інформаційно-комунікаційного потенціалу спогадів учасників і свідків воєнних подій для сучасності і для збереження історичної пам'яті нашого народу у майбутньому. На прикладах окремих видань, громадських та наукових проєктів, книжкових серій дослідницею продемонстровано важливість спогадів як чинника формування переможної стратегії поведінки, інструменту подолання національної, культурної, історичної та індивідуальної травми [18]. Водночас однією з найбільш складних проблем, шляхи вирішення якої шукають зараз не лише науковці, а й видавці, бібліотекарі, громадські організації, є напрацювання моделей подання інформації про героїв війни, особливо для дітей різного віку, юнацтва. О. В. Плющик плідно розробляє проблематику увічнення героїв і жертв війни, зокрема, місць пам'яті (меморіали, стіни пам'яті, мурали тощо) у міському просторі, створення яких набуває нині особливого патріотичного звучання [25; 26].

Важливим здобутком у вивченні історії розвитку вітчизняного мемуарію, його місця, ролі і значення як важливого історико-культурного феномена, історико-біографічного джерела та комунікаційного ресурсу суспільства стала підготовка Н. І. Любовець монографії «Українська мемуарна традиція : еволюція у вимірах часу (XII ст. – перша третина XX ст.)». Упродовж останніх років під керівництвом Н. І. Любовець здійснюється робота над науково-бібліографічним проєктом «Український мемуарій», що передбачає видання анотованого бібліографічного покажчика у серії «Джерела української біографістики» – як основи для розбудови в подальшому окремої бази даних у складі «Українського національного біографічного архіву».

На створення тематичних інформаційних ресурсів, присвячених діячам української музичної культури, були спрямовані дослідження О. В. Бугаєвої

(1957-2023). У 2015 р. вийшло друком підготовлене нею ґрунтовне видання «Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (1921–1931): біографічний словник» [5]. Незадовго до своєї передчасної кончини О. В. Бугаєва завершила підготовку рукопису каталогу «Твори українських композиторів у фондах Української бібліотеки м. Стемфорд, США», укладеного нею на основі опрацювання практично невідомих дотепер в Україні колекцій, зібраних музичною громадськістю української діаспори.

Від самого початку діяльності Інституту біографічних досліджень розроблення теоретичних і практично-методичних, технологічних проблем інтеграції біобібліографічної інформації, підготовки й укладання біографічних та біобібліографічних словників, довідників, розбудови електронних біографічних ресурсів було і залишається одним із провідних напрямів наукової і практичної бібліотечно-інформаційної роботи. Упродовж останнього десятиліття ця робота зосереджена, насамперед, у відділі формування біобібліографічних інформаційних ресурсів, очолюваному кандидатом історичних наук О. М. Яценком.

Наукова робота підрозділу охоплює три основні взаємопов'язані напрями: 1) дослідження проблем використання новітніх інтелектуальних технологій у процесі розбудови фундаментального науково-інформаційного ресурсу – Українського національного біографічного архіву (далі УНБА), вдосконалення його програмного забезпечення; 2) систематичне вивчення вітчизняного масиву друкованої книжкової продукції з метою виявлення джерел біографічної інформації про діячів історії, культури, науки, господарства тощо, які відповідають критеріям відбору імен до УНБА. На основі цих напрацювань з 2004 р. видається книжкова науково-бібліографічна серія «Джерела української біографістики», мета якої – представити користувачам найбільш повний діапазон літератури про осіб, причетних до історії та культури України, що опублікована на її території, а також зусиллями наукових установ, культурних центрів та окремих авторів української діаспори; 3) послідовне формування контенту електронного УНБА – наповнення інформацією його складових баз даних «Персоналії», «Джерела», «Іконографія» та обслуговування цього комплексу [15, с. 12].

Основна тематика наукових публікацій О. М. Яценка, О. Л. Верніка, Ю. В. Вернік – застосування нових технологічних можливостей, аналіз умов, чинників, інструментів і засобів наукової комунікації дослідницьких віртуальних спільнот [39; 40]. О. М. Яценком проаналізовано роль і можливості віртуальної біографічної лабораторії як компоненти сучасних біографічних досліджень [38], кандидатом психологічних наук О. Л. Верніком спільно з науковою співробітницею Ю. В. Вернік досліджено роль та важливість УНБА як потужного інструмента досліджень у сфері цифрової гуманітаристики (Digital Humanities) [10; 11; 12].

Питанням розвитку та удосконалення біобібліографії як спеціальної наукової дисципліни, аналізу біобібліографічної діяльності бібліотек України, вивченню нових явищ і тенденцій у цій галузі присвячено низку статей О. М. Яценка у фаховій періодиці та підготовлений ним розділ у праці «Українські персональні

бібліографічні показники: особливості, розвиток та сучасний стан» до 3 випуску бібліографічного показника серії «Джерела української біографістики» [41, с. 12–33]. Особливий інтерес становлять праці з питань укладання та випуску бібліографічних показників серії «Джерела української біографістики». О. М. Яценком, Ю. В. Вернік, Т. В. Комарянською здійснюється систематичне ретроспективне вивчення української книжкової друкованої біографічної продукції, послідовне наповнення комп'ютерної бази даних «Джерела української біографістики» – складової електронного УНБА, на основі якої й виходить однойменна книжкова науково-бібліографічна серія.

Загалом на основі систематичного відстеження усіх вітчизняних біографічних книжкових видань підготовлено 5 випусків бібліографічної серії «Джерела української біографістики». Вагомим напрацюванням Інституту став 3-й випуск серії – «Українські персональні бібліографічні показники (1856–2013)» (автори О. М. Яценко, Н. І. Любовець; 2015) [41], який вперше зібрав анотовану інформацію (3 600 записів) про вітчизняні персональні бібліографічні показники за більш ніж півтора століття. Структура останніх випусків серії та методичні засади їх підготовки суттєво збагатилися. Так, новацією останнього, 5-го випуску (2021) [15], поряд із досягненням максимально повної фіксації всього масиву вітчизняної книжкової друкованої біографічної продукції, стало суттєве збільшення кількості даних про повнотекстові електронні версії біографічних публікацій, представлених у мережі Інтернет. Сформована бібліографічна база даних «Джерела української біографістики» нараховує на кінець 2023 р. – 10 300 записів та 2276 прикріплених електронних версій текстів документів.

Основні зусилля колективу відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів зосереджені на розбудові фундаментального науково-інформаційного проекту – електронного УНБА. Перед укладачами ресурсу поставило чимало злободенних проблем, серед яких насамперед – завдання наповнення його джерельної бази, яка повинна забезпечувати постійне нарощування реєстру імен УНБА, формувати масив літератури про життя та діяльність осіб, включених до реєстру, представляти бібліографічну інформацію про їх творчі надбання.

У процесі формування контенту біобібліографічного ресурсу фахівці відділу Т. В. Комарянська, Н. А. Кім, Ю. В. Маліченко здійснюють пошук, фіксування, наукове опрацювання біографічних та пов'язаних з ними матеріалів, внесення їх до бази даних УНБА, редагування, систематизування та збереження шляхом копіювання й приєднання до персональних осередків діячів електронних текстів довідкових статей та дослідницьких публікацій. З метою виявлення та актуалізації біографічних даних упродовж останніх десяти років опрацьовано майже всі вітчизняні енциклопедії, більшість українських довідників і словників, біографічних словників низки сусідніх країн, а також різні біобібліографічні джерела, зокрема, персональні бібліографічні показники, монографічні видання. Загалом, підрозділ забезпечує пошук і використання різноманітної за ступенем концентрації інформації – від біографічних довідок енциклопедичного характеру до розгорнутих монографічних досліджень, присвячених персоналіям.

Для уточнення крайніх дат життя окремих осіб провадиться систематичний пошук у мережі Інтернет некрологів про наших співвітчизників (молодша наукова співробітниця Г. Б. Федяй). У рамках проекту молодшим науковим співробітником О. О. Босенком здійснюється формування електронної бази української іконографії – портретних зображень вітчизняних діячів [4]. Останньою новацією, вдосконаленням технології формування УНБА, є впровадження процесу фіксації родинних зв'язків та відносин між особами, що мали спільні робочі, ділові стосунки.

Важливе місце при укладанні ресурсу УНБА відводиться акумуляції даних – оригінальна організаційна структура ресурсу дає змогу постійно оновлювати й актуалізувати зібрану інформацію, примножувати наукове знання про конкретну особу, мінімізувати інформаційний шум.

УНБА є найбільшим електронним ресурсом історико-біографічної інформації в Україні. Цифрові версії усіх українських енциклопедій значно йому поступаються [37]. Кількість зібраних імен наближається до ста тисяч. Кількість прикріплених електронних статей і довідок із сотень джерел наближається до 97 тисяч. Необхідно зауважити, що в УНБА, окрім видатних постатей, широко представлені маловідомі, незаслужено «забуті», певний час замовчувані, репресовані особи, інформація про яких у багатьох випадках не висвітлена у Вікіпедії та існуючих енциклопедіях і біографічних виданнях.

Зібраний і систематизований матеріал дає змогу використовувати ресурс при різних аспектах інформаційно-довідкового забезпечення суспільства, у навчально-освітніх процесах, при проведенні різних досліджень, зокрема генеалогічних; для укладання тематичних, красназвничих біографічних, біобібліографічних видань. УНБА слугує збереженню колективної пам'яті народу, зберігає концентровану біографічну інформацію про особу і уможливорює її передавання від покоління до покоління.

У відкритому доступі Український національний біографічний архів представлений нині на інформаційному порталі НБУВ за адресою: <http://biography.nbuv.gov.ua/>. Інструментарій, яким оснащено УНБА, дає змогу вести пошук, оперувати матеріалами по персоналіях за багатьма суттєво важливими параметрами, що є конче необхідним для задоволення як пізнавальних, освітніх, так і професійних дослідницьких потреб користувачів.

З початком повномасштабної російської агресії з метою захисту баз даних УНБА, за підтримки іноземних партнерів, було здійснено розміщення копії ресурсу на зарубіжному хостінгу. Зусиллями О. Л. Верніка створено альфа-версію сайту оновленого УНБА. Ця розробка дозволяє працювати з його базами даних у дистанційному режимі віртуальної біографічної дослідницької лабораторії. Вона є інструментом технологічного і організаційного забезпечення одержання, опрацювання, рецензування та редагування матеріалів, які надходять від дослідників з різних міст та наукових організацій, закладів освіти, установ культури України, а також засобом оприлюднення матеріалів УНБА у відкритому доступі.

Відповідальним завданням, над яким постійно працює Інститут, є методичне і практичне забезпечення того, щоб напрацювання його науковців не залишалися у виданнях, видрукованих обмеженими накладками, а спрямовувалися на суспільний загал, сприяли піднесенню культури історичної пам'яті, поширенню біографічних знань, а також розвитку біографічної творчості – професійної і аматорської, книговидання та інформаційної роботи, зокрема – бібліотек усіх рівнів з різними читацькими аудиторіями.

Зрозуміло, для професійних комунікацій у співтоваристві дослідників-біографів першорядне значення мають публікації фахового видання Інституту – збірника «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» (вийшло у світ вже 24 його випуски), а також щорічна організація Біографічних читань, які у 2024 р. відбудуться двадцятьє. Проте дбаючи про розширення свого науково-методичного та координаційно-комунікаційного впливу серед дослідників, Інститут започаткував також випуск нефахового електронного наукового видання «Biography. Біографіка. Біографістика». Його метою є залучення більш широкого кола авторів – професіоналів і аматорів – до творчої співпраці.

Вагому роль у підтримці наукових досліджень, видавничої й інформаційної діяльності в сфері біографіки відіграють комунікаційні проєкти Інституту. Позитивний відгомін в Україні мала організація зусиллями Н. П. Марченко, І. І. Стамбола, Ю. В. Вернік упродовж кількох років Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу». Його лауреатами стали чимало авторів, творчих колективів з усіх куточків України, і це викликало значний суспільний резонанс, посприяло піднесенню ролі Інституту як центру, навколо якого гуртується вітчизняне співтовариство дослідників-біографів. На жаль, епідемія, а потім війна перервали цю ініціативу. Проте здобутий досвід став основою для освоєння принципово інших, дієвих у сучасних складних умовах, форм діяльності.

За ініціативою Інституту біографічних досліджень в Україні утверджується традиція відзначення всесвітнього Дня біографа – 16 травня, при цьому впроваджуються нові форми комунікації фахівців і аматорів, шанувальників біографічних знань. Серед них оригінальні культурно-інформаційні проєкти «Тиждень біографії», «Біографічний калейдоскоп». Інститут інтенсивно наповнює започаткований власний канал – «Biography. Біографіка. Біографістика» на платформі YouTube (<https://www.youtube.com/@biography..5055>). На ньому оприлюднюються не лише відеозаписи виступів вчених, спеціалістів бібліотек на конференціях і читаннях з проблем біографіки, які організуються у різних містах України, а також лекції, бесіди, виступи, презентації нових біографічних видань.

Колектив Інституту неухильно дотримується тактики участі у всіх конференціях та інших форумах, культурно-інформаційних заходах, де обговорюються питання біографіки та біографічного читання. А організуються вони переважно на базі бібліотек як публічних, так і університетських. Науковці постійно перебувають у тісному зв'язку з практиками – бібліотекарями, видавцями, освітянами, надаючи консультативну допомогу та ведучи просвітницьку лекційну роботу. Важливим засобом комунікації виступає також сторінка «Українська

біографістика. *Biographistica Ukrainica*» у Фейсбучі (<https://m.facebook.com/groups/148524832185661/>), яку модерують Н. П. Марченко, І. І. Стамбол. Влітку 2023 р. Інститут біографічних досліджень провів в Українському домі, за підтримки Українського кризового медіа-центру, презентацію і обговорення своїх нових видань. Практика подібних заходів заслуговує на подальший розвиток, тим більше, що в електронному просторі інтерес до біографіки відчутно зростає.

Висновки. Впродовж трьох десятиліть діяльності, які припали на час бурхливо-го піднесення гуманітарної науки і культури у незалежній Україні, Інститут біографічних досліджень НБУВ незмінно перебуває в центрі теоретико-методологічного і практично-методичного забезпечення розвитку вітчизняної біографіки, формування ресурсів меморіальної біографічної інформації. Зусиллями вчених Інституту обґрунтовано місце і роль біографіки в сучасному суспільстві як багатоаспектного феномена культури і науки, важливого інформаційного ресурсу, окреслено її значення для інтелектуального й культурного піднесення України.

Інститутом плідно розробляються проблеми використання історичного досвіду вітчизняної біографіки та творчого засвоєння досягнень європейської, світової гуманітарної культури, збагачення творчого арсеналу біографічного письма, використання новітніх форм і методів побудови біографічних наративів. Важливе місце у дослідженнях Інституту належить аналізу творчих новацій, зростання жанрової різноманітності у сучасній науковій і літературній біографічній творчості, формування і використання електронних ресурсів біографічної інформації. Значна увага приділяється вивченню проблем і виробленню методичних рекомендацій щодо заохочення біографічного читання та аматорської біографічної творчості громадян України, вдосконалення різноманітних форм популяризації біографічних видань бібліотеками всіх рівнів.

Воєнне лихоліття висунуло перед співтовариством дослідників та бібліотечно-інформаційних фахівців завдання особливої ваги – сприяти подоланню тяжких психологічних травм, нанесених війною, за допомогою пропаганди образів стійкості і духовного багатства українців, їх здатності до згуртування і протистояння викликам долі, а також збереженню гуманістичних ідеалів і традицій українсько-го суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Александрова Г. А. Особистість М. І. Стороженка (1836–1906) крізь призму мемуарів сучасників. *Кримський міжнародний форум: філологія та журналістика : збірник матеріалів, 20–21 жовтня 2022. р.*, Київ ; Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 135–137.
2. Александрова Г. А. Роман-біографія в українській літературі початку ХХІ ст. (рецепція образу В. Винниченка в біографічній прозі Степана Процюка: нові форми осмислення). *Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм*: кол. монографія. Київ : НБУВ, 2021. С. 152–186.
3. Александрова Г. А. Спогади про Миколу Ілліча Стороженка: компоненти національно-культурної ідентичності. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2022. Вип. 23. С. 290–313.
4. Босенко О. О. Електронні ресурси української іконографії в інтернет-мережі: інноваційні методи пошуку. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. : електрон. наук. вид. НБУВ, 2022. Вип. 1. С. 194–198.

5. Бугаєва О. В. Музичне товариство імені М. Д. Леонтовича (1921–1931) : біографічний словник. Київ : НБУВ, 2015. 348 с.
6. Буряк Л. І. Діалог у листах: з епістолярію Івана Лисяка-Рудницького та Мілени Рудницької. *Український історичний журнал*. 2019. № 4. С. 157–207.
7. Буряк Л. І. Інсталяція як біографічний конструкт: Гнат Павлович Житецький. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2017. Вип. 15. С. 13–42.
8. Буряк Л. І. Українська біографіка перед викликами епохи візуального. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2021. Вип. 22. С. 39–54.
9. Буряк Л. І., Патик В. В. Гнат Павлович Житецький : біографічний ескіз в інтер'єрі архівних документів і наукової спадщини. Київ : Парламентське видавництво, 2021. 630 с.
10. Вернік Ю. В. Бібліографічний менеджер Zotero як один з інструментів організації роботи з біографічною інформацією. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. : електрон. наук. вид. Київ: НБУВ, 2023. Вип. 2. С. 207–211.
11. Вернік Ю. В. Особливості розбудови віртуальної біографічної лабораторії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Interaction of society and science: prospects and problems : the XXII International Science Conference (April 20–23, 2021, London, England)*. Р. 128–131.
12. Вернік О. Л., Вернік Ю. В. Український біографічний архів як інструмент досліджень у сфері цифрової гуманітаристики. *Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference : A substantive representation of the system of scientific knowledge*. Riga, Latvia, 2023, 27–29 March. Р. 13–16.
13. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія. В. І. Попик (кер. проекту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко та ін. Київ : НБУВ, 2016. 272 с.
14. Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи: колективна монографія. В. І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ : НБУВ, 2019. 364 с.
15. Книжкові джерела української біографістики (2010–2013) : наук.-бібліогр. дослідження. О. М. Яценко (кер. авт. кол.), Ю. В. Вернік, Т. В. Комарянська, Н. П. Філіппова. Київ : НБУВ, 2021. 564 с. (Серія «Джерела української біографістики»; вип. 5).
16. Крижанівський В. «Ми знову здобули державність». Спогади першого посла незалежної України в Росії. Літ. запис і упоряд. І. Стамбол. Київ : Темпора, 2021. 316 с.
17. Листування Івана Липи (1892–1922) / упор. І. Стамбол. Київ : Темпора, 2020. 576 с.
18. Любовець Н. І. Інформаційно-комунікативний потенціал спогадів про російсько-українську війну 2014–2022 рр. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2022. Вип. 23. С. 44–58.
19. Любовець Н. І. Мемуари як інформаційно-комунікативний ресурс : сучасний вимір репрезентацій. *Українська біографіка XXI століття: мозаїка контекстів і форм* : кол. монографія. Київ : НБУВ, 2021. С. 99–142.
20. Любовець Н. І. Мемуари як складник електронних ресурсів національних бібліотек України: досвід та перспективи. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 1. С. 3–14.
21. Марченко Н. П. Біографічні видання для дітей і юнацтва в Україні 2000–2020 рр./ Н. П. Марченко. *Українська біографіка XXI століття: мозаїка контекстів і форм* : кол. монографія. Київ : НБУВ, 2021. С. 143–178.
22. Марченко Н. П. Володимир Рутківський: тексти долі : біогр. нарис. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2014. 414 с.
23. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : розвиток національної бібліографії, біографічних досліджень та науково-бібліографічної діяльності (2000–2019) : колективна монографія / В. І. Попик (відп. ред.), Т. В. Добко, С. С. Кіраль [та ін.]. Київ: НБУВ, 2019. 252 с.
24. Невідомі наукові праці Михайла Кушніра у фондах Українського музею і бібліотеки Стенфорда (США): з архівної спадщини мистецтвознавця, філософа, суспільно-політичного і культурно-громадського діяча української еміграції : археографічна розвідка / упор. Олена Бугаєва ; вступ англ. мовою Любові Волинець. Київ : НБУВ, 2023. 175 с.

25. Плющик О. Конструювання пам'яті в міському просторі : візуалізація та біограми. *Історія науки і біографістика*. Електр. наук. фах. вид. Київ, 2023. № 4. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2023-4/13.pdf>
26. Плющик О. Реконструкція біографічних нарративів російсько-української війни 2014–2023 рр. жанрами візуального мистецтва. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця*: зб. мат. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Ірпінь, 21 лютого 2023 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 68–70.
27. Попик В. І. Біографіка : феномен культури і науки, інформаційний ресурс суспільства : монографія. Київ, 2021. 450 с.
28. Попик В. І. Виклики буремної доби і нові обрії української біографістики. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2022. Вип. 23. С. 13–43.
29. Попик В. І. Досвід першого десятиліття діяльності Інституту біографічних досліджень НБУВ на тлі розвитку сучасної біографістики. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2011. Вип. 8. С. 7–26.
30. Попик В. І. Здобутки і завдання провідного осередку вітчизняної біографістики: до 25-річчя Інституту біографічних досліджень. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2019. Вип. 18. С. 27–53.
31. Попик В. І. *Ресурси довідкової біографічної інформації : історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку* : монографія. Київ : НБУВ, 2013. 518 с.
32. Стамбол І. І. Михайло Комаров. Харків : Фоліо, 2021. 126 с. («Знамениті українці»).
33. Стамбол І. І. Новітня політична біографіка у світі та в Україні. *Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм* : кол. монографія. Київ : НБУВ, 2021. С. 301–322.
34. Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм : колективна монографія / В. І. Попик (відп. ред.), Г. А. Александрова, Л. І. Буряк та ін. Київ : НБУВ, 2021. 251 с.
35. Шалак О. І. Джерела до реконструкції наукової біографії Каленика Шейковського (1835–1903) . *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2022. Вип. 23. С. 314–334.
36. Шалак О. Епістолярій та праці Каленика Шейковського : національне духовне відродження і творча особистість українського фольклориста. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти формування комунікативної компетентності фахівця* : зб. мат. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. 10 червня 2022 р. Ірпінь, 2022. С. 91–95.
37. Яценко О. М. Аналіз біографічного складника «Енциклопедії українознавства» як джерела для формування «Українського національного біографічного архіву». *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*. Київ, 2023. Вип. 24. С. 55–76.
38. Яценко О. М. Віртуальна біографічна лабораторія як компонента сучасних біографічних досліджень. *Енциклопедистика: тенеза в часі та просторі* : колективна монографія (до 30-річчя проголошення незалежності України). Київ, 2021. С. 128–136.
39. Яценко О. М., Вернік О. Л., Вернік Ю. В. Український національний біографічний архів (2000–2020): трансформація змісту ресурсу. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 32–41.
40. Яценко О. М., Вернік О. Л., Вернік Ю. В. Український національний біографічний архів у системі вітчизняних електронних біографічних ресурсів. *Українська біографістика*. 2021. Вип. 22. С. 239–261. DOI: <https://doi.org/10.15407/ub.22.239>
41. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. 469 с. (Серія «Джерела української біографістики» ; вип. 3). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002111>

References

1. Aleksandrova, N. A. (2022, October 20-21). Osobystist M. I. Storozhenka (1836–1906) kriz pryzmu memuariv suchasnykiv [The personality of M. I. Storozhenko (1836–1906) through the prism of the memoirs of his contemporaries]. In *Philology and journalism. Proceedings of the Crimean International Forum* (pp. 135–137). Kyiv; Lviv; Toruń, Ukraine: Liha-Pres. [In Ukrainian].

2. Aleksandrova, H. A. (2021). Roman-biografiiia v ukrainskii literaturii pochatku 21 st. (retseptsiiia obrazu V. Vynnychenka v biohrafichnii prozi Stepana Protsiuka: novi formy osmyslennia) [Novel-biography in Ukrainian literature of the beginning of the 21st century. (reception of the image of V. Vinnichenko in the biographical prose of Stepan Protsyuk: new forms of understanding)]. In *Ukrainska biohrafika XXI stolittia: mozaika kontekstiv i form: kolektyvna monohrafiia* [Ukrainian biography of the 21st century: a mosaic of contexts and forms: collective monograph] (pp. 152-186). Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
3. Aleksandrova, H. A. (2022). Spohady pro Mykolu Illicha Storozhenka: komponenty natsionalno-kulturnoi identychnosti [Memories of Mykola Ilyich Storozhenko: components of national and cultural identity]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 23, 290-313. [In Ukrainian].
4. Bosenko, O. O. (2022). Elektronni resursy ukrainskoi ikonohrafii v internet-merezhii: innovatsiini metody poshuku [Electronic resources of Ukrainian iconography on the Internet: innovative search methods]. *Biography. Biohrafika. Biohrafistyka: zbirnyk prats Instytutu biohrafichnykh doslidzhen*, 1, 194-198. [In Ukrainian].
5. Buhaeva, O. V. (2015). *Muzychne tovarystvo imeni M. D. Leontovycha (1921–1931): biohrafichnyi slovnyk* [M. D. Leontovich Musical Society (1921–1931): biographical dictionary]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
6. Buriak, L. I. (2019). Dialoh u lystakh: z epistolarii Ivana Lysiaka-Rudnytskoho ta Mileny Rudnytskoi [Dialogue in letters : from the epistolary of Ivan Lysyak-Rudnytsky and Milena Rudnytska]. *Ukrainian Historical Journal*, 4, 157-207. [In Ukrainian].
7. Buriak, L. I. (2017). Instalatsiia yak biohrafichnyi konstrukt: Hnat Pavlovych Zhytetskyi [Installation as a biographical construct: Hnat Pavlovich Zhitetskyi]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 15, 13-42. [In Ukrainian].
8. Buriak, L. I. (2021). Ukrainska biohrafika pered vyklykamy epokhy vizualnoho [Ukrainian biography before the challenges of the visual era]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 22, 39-54. [In Ukrainian].
9. Buriak, L. I., & Patyk, V. V. (2021). *Hnat Pavlovych Zhytetskyi: biohrafichnyi eskiz v interieri arkhivnykh dokumentiv i naukovi spadshchyny* [Hnat Pavlovich Zhitetskyi: biographical sketch in the interior of archival documents and scientific heritage]. Kyiv, Ukraine: Parlamentske vydavnytstvo. [In Ukrainian].
10. Vernik, Yu. V. (2023). Bibliohrafichnyi menedzher Zotero yak odyn z instrumentiv orhanizatsii roboty z biohrafichnoiu informatsiieiu [Zotero bibliographic manager as one of the tools for organizing work with biographical information]. *Biography. Biohrafika. Biohrafistyka: zbirnyk prats Instytutu biohrafichnykh doslidzhen*, 2, 207-211. [In Ukrainian].
11. Vernik, Yu. V. (2021, April 20-23). Osoblyvosti rozbudovy virtualnoi biohrafichnoi laboratorii Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Peculiarities of the development of the virtual biographical laboratory of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. In *Interaction of society and science: prospects and problems. Proceedings of the XXII International Science Conference* (pp. 128-131). London, England. [In Ukrainian].
12. Vernik, O. L., & Vernik, Yu. V. (2023, March 27–29). Ukrainskyi biohrafichnyi arkhiv yak instrument doslidzhen u sferi tsyvrovoi humanitarystyky [Ukrainian biographical archive as a research tool in the field of digital humanitarianism]. In *A substantive representation of the system of scientific knowledge. Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 13-16). Riga, Latvia. [In Ukrainian].
13. Popyk, V. I. (Res. editor), Liubovets, N. I., Yatsenko, O. M., & Lyashko, S. M [and others]. (2016). *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia i vykorystannia: kolektyvna monohrafiia* [Domestic resources of biographical and biobibliographic information: problems of formation and use: collective monograph]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
14. Popyk, V. I. (Chief editor). (2019). *Istorychna biohrafika v Ukraini: problemy, zavdannia i perspektyvy rozvytku doslidzhen, vydavnychoi ta informatsiinoi roboty: kolektyvna monohrafiia* [Historical biography in Ukraine: problems, tasks and prospects for the development of research, publishing and information work: collective monograph]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
15. Yatsenko, O. M. (Head of author's group), Vernik, Yu. V., Komaryanska, T. V., & Filippova, N. P. (2021). *Knyzhkovi dzhherela ukrainskoi biohrafistyky (2010–2013): nauk.-bibliohr. doslidzhennia* [Book

sources of Ukrainian biography (2010–2013): science-bibliogr. research]. Kyiv, Ukraine: NBUV. (Series "Sources of Ukrainian biographical studies"; Issue 5). [In Ukrainian].

16. Kryzhanivskiy, V. (2021). *"My zнову zdobuly derzhavnist". Spohady pershoho posla nezalezhnoi Ukrainy v Rosii* ["We regained statehood" Memories of the first Ambassador of Independent Ukraine to Russia]. (Stambol, I. (head of the author's team). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].

17. Stambol, I. (Ref.) (2020). *Lystuvannia Ivana Lypy (1892–1922)* [Correspondence of Ivan Lipa (1892–1922)]. Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].

18. Liubovets, N. I. (2022). Informatsiino-komunikativnyi potentsial spohadiv pro rosiisko-ukrainsku viinu 2014–2022 rr. [Informational and communicative potential of memories of the Russian-Ukrainian war 2014–2022.]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 23, 44-58. [In Ukrainian].

19. Liubovets, N. I. (2021). Memuary yak informatsiino-komunikativnyi resurs: suchasnyi vymir reprezentatsii [Memoirs as an informational and communicative resource: the modern dimension of representations]. In *Ukrainska biohrafika XXI stolittia: mozaika kontekstiv i form: kolektyvna monohrafiia* [Ukrainian biography of the 21st century: a mosaic of contexts and forms: collective monograph] (pp. 99-142). Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

20. Liubovets, N. I. (2023). Memuary yak skladnyk elektronnykh resursiv natsionalnykh bibliotek Ukrainy: dosvid ta perspektyvy [Memoirs as a component of electronic resources of national libraries of Ukraine: experience and prospects]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 1, 3-14. [In Ukrainian].

21. Marchenko, N. P. (2021). Biohrafichni vydannia dlia ditei i yunatstva v Ukraini 2000–2020 rr. [Biographical publications for children and youth in Ukraine 2000–2020]. In *Ukrainska biohrafika XXI stolittia: mozaika kontekstiv i form: kolektyvna monohrafiia* [Ukrainian biography of the 21st century: a mosaic of contexts and forms: collective monograph] (pp. 143-178). Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

22. Marchenko, N. P. (2014). *Volodymyr Rutkivskiy: teksty doli : biohrafichni narys* [Volodymyr Rutkivskiy: texts of fate: biographical sketch]. Ternopil, Ukraine: Navchalna knyha – Bohdan. [In Ukrainian].

23. Popyk, V. I. (Res. editor). Dobko, T. V., & Kiral, S. S. [and others]. (2019). *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: rozvytok natsionalnoi bibliohrafii, biohrafichnykh doslidzhen ta naukovobibliohrafichnoi diialnosti (2000–2019): kolektyvna monohrafiia* [V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine : development of national bibliography, biographical research and scientific bibliographic activity (2000–2019): collective monograph]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

24. Buhaieva, O. (Comp.). (2023). *Nevidomi naukovi pratsi Mykhaila Kushnira u fondakh Ukrainskoho muzeiu i biblioteki Stempforda (USA): z arkhivnoi spadshchyny mystetstvoznavtsia, filosofa, suspilno-politychnoho i kulturno-hromadskoho diacha ukrainskoi emihratsii: arkhеоhrafichna rozvidka* [Unknown scientific works of Mykhailo Kushnir in the funds of the Ukrainian Museum and Library of Stamford (USA): from the archival heritage of the art critic, philosopher, socio-political and cultural-public figure of the Ukrainian emigration: archeographic exploration]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

25. Pliushchuk, O. (2023). Konstruiuvannia pamiaty v miskomu prostori: vizualizatsiia ta biohramy. [Memory construction in urban space: visualization and biographies]. *Istoriia nauky i biohrafistyka. Elektronne naukove fakhove vydannia*, 4. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <https://inb.dnsgb.com.ua/2023-4/13.pdf> [In Ukrainian].

26. Pliushchuk, O. (2023, February 21). Rekonstruksii biohrafichnykh naratyviv rosiisko-ukrainskoi viiny 2014–2023 rr. zhanramy vizualnoho mystetstva [Reconstruction of biographical narratives of the Russian-Ukrainian war 2014–2023 by genres of visual art]. In *Ukrainian language and culture in the modern humanitarian time-space: aspects of interlingual communication and the formation of communicative competence of a modern specialist. Proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference* (pp. 68-70). Irpin, Ukraine: State Tax University. [In Ukrainian].

27. Popyk, V. I. (2021). Biohrafika: fenomen kultury i nauky, informatsiyni resurs suspilstva : monohrafiia [Biography: a phenomenon of culture and science, information resource of society: monograph]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

28. Popyk, V. I. (2022). Vyklyky buremnoi doby i novi obrii ukrainskoi biohrafistyky [Challenges of the turbulent times and new horizons of Ukrainian biography]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 23, 13-43. [In Ukrainian].

29. Popyk, V. I. (2011). Dosvid pershoho desiatylittia diialnosti Instytutu biohrafichnykh doslidzhen NBUV na tli rozvytku suchasnoi biohrafistyky [Experience of the first decade of activity of the Institute of Biographical Research of VNU against the background of the development of modern biographical studies]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 8, 7-26. [In Ukrainian].

30. Popyk, V. I. (2019). Zdobutky i zavdannia providnoho oseredku vitchyznianoï biohrafistyky: do 25-richchia instytutu biohrafichnykh doslidzhen [Achievements and tasks of the leading center of national biographical studies: to the 25th anniversary of the Institute of Biographical Studies]. *Ukrainian biography = Biographistica Ukrainica*, 18, 27-53. [In Ukrainian].

31. Popyk, V. I. (2013). *Resursy dovidkovoï biohrafichnoï informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia* [Resources of background biographical information: historical experience of formation, current state, problems and prospects of development: monograph]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

32. Stambol, I. I. (2021). Mykhailo Komarov [Mykhailo Komarov]. Kharkiv, Ukraine: Folio. ("Famous Ukrainians"). [In Ukrainian].

33. Stambol, I. I. (2021). Novitnia politychna biohrafika u sviti ta v Ukraini [The latest political biography in the world and in Ukraine]. In *Ukrainska biohrafika XXI stolittia: mozaika kontekstiv i form: kolektyvna monohrafiia* [Ukrainian biography of the 21st century: a mosaic of contexts and forms: collective monograph] (pp. 301-322). Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

34. Popyk, V. I. (Res. editor), Aleksandrova, H. A., & Buryak, L. I. [and others]. (2021). *Ukrainska biohrafika XXI stolittia: mozaika kontekstiv i form: kolektyvna monohrafiia* [Ukrainian biography of the 21st century: a mosaic of contexts and forms: collective monograph]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

35. Shalak, O. I. (2022). Dzherela do rekonstruktsii naukovoï biohrafii Kalenyka Sheikovskoho (1835–1903) [Sources for the reconstruction of the scientific biography of Kalenyk Sheikovskyy (1835–1903)]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 23, 314-334. [In Ukrainian].

36. Shalak, O. (2022, June 10). Epistolarii ta pratsi Kalenyka Sheikovskoho: natsionalne dukhovne vidrodzhennia i tvorcha osobystist ukrainskoho folklorysta [Epistles and works of Kalenyk Sheikovskyy: national spiritual revival and creative personality of the Ukrainian folklorist]. In *Ukrainian language and culture in the modern humanitarian time-space: aspects of the formation of communicative competence of a specialist. Proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference* (pp. 91-95). Irpin, Ukraine. [In Ukrainian].

37. Yatsenko, O. M. (2023). Analiz biohrafichnoho skladnyka «Entsyklopedii ukrainoznavstva» yak dzherela dlia formuvannia «Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu» [Analysis of the biographical component of the «Encyclopedia of Ukrainian Studies» as a source for the formation of the «Ukrainian National Biographical Archive»]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 24, 55-76. [In Ukrainian].

38. Yatsenko, O. M. (2021). Virtualna biohrafichna laboratoriiia yak komponenta suchasnykh biohrafichnykh doslidzhen [Virtual biographical laboratory as a component of modern biographical research.]. In *Entsyklopedystyka: geneza v chasi ta prostori: kolektyvna monohrafiia (do 30-richchia proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy)* [Encyclopaedics: genesis in time and space: collective monograph (for the 30th anniversary of the declaration of independence of Ukraine)] (pp. 128-136). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

39. Yatsenko, O. M., Vernik, O. L., & Vernik, Yu. V. (2021). Ukrainskyi natsionalnyi biohrafichnyi arkhiv (2000–2020): transformatsiia zmistu resursu [Ukrainian National Biographical Archive (2000–2020): transformation of the content of the resource]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 32-41. [In Ukrainian].

40. Yatsenko, O. M., Vernik, O. L., & Vernik, Yu. V. (2021). Ukrainskyi natsionalnyi biohrafichnyi arkhiv u systemi vitchyznianskykh elektronnykh biohrafichnykh resursiv [Ukrainian National Biographical Archive in the system of domestic electronic biographical resources]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 22, 239-261. DOI: <https://doi.org/10.15407/ub.22.239> [In Ukrainian].

41. Yatsenko, O. M., & Liubovets, N. I. (2015). Ukrainski personalni bibliohrafichni pokazchyky. Kyiv, Ukraine: NBUV. (Series «Sources of Ukrainian biographical studies»; Issue 3). Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002111> [In Ukrainian].

Volodymyr Popyk,

<https://orcid.org/0000-0001-8746-1026>,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Director of the Institute of Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Nadiia Liubovets,

<https://orcid.org/0000-0002-8811-6627>,
Candidate of Historical Sciences,
Head of the Department of Theory and Methods of Biobibliography,
Institute of Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Oleh Yatsenko,

<https://orcid.org/0000-0003-4277-1869>,
Candidate of Historical Sciences,
Head of Department of Forming of Biobibliographic Information Resources,
Institute of the Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**PROBLEMS OF UKRAINIAN BIOGRAPHY IN THE LATEST RESEARCHES OF INSTITUTE
OF BIOGRAPHICAL RESEARCH OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The purpose of the article is to analyze the latest achievements, research problems and prospective tasks of the Institute of Biographical Research of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. **The research methodology** is based on the complex use of the principles of historicism, the methods of historiographical and scientific analysis and synthesis, the correlation of the achievements of the IBR with the objective needs of the theoretical-methodological and methodical support for the further development of biographical research and the dissemination of biographical knowledge. **The scientific novelty** consists in focusing attention on the main problem-thematic directions and tasks of the scientific and library-informational activities of the Institute of Biographical Research as the only scientific center in Ukraine, the profile of which is the systematic development of theoretical-methodological and practical-applied problems of the progress of life biography. Special attention is paid to changes in the place, meaning and tasks of biographical research in the conditions of the struggle of the Ukrainian people against Russian aggression. **Conclusions.** During the thirty years of its activity, the Institute of Biographical Research is at the center of the process of theoretical-methodological and practical-methodological support for the development of national biography, formation of resources of memorial biographical information. The institute's efforts substantiated the place and role of biography as a multifaceted phenomenon of culture and science, an important informational resource of society. The problems of using the historical experience of domestic biography and assimilating the achievements of European and world humanitarian culture, enriching the creative arsenal of biographical writing are being fruitfully developed at Institute of Biographical Research. An important place in the institute's research belongs to the analysis of creative innovations, genre diversity and the use of experimental forms in modern scientific and literary biographical creativity.

К е у в о р д с: biography, scientific and amateur biographical creativity, biographical information resources, dissemination of biographical knowledge, Ukrainian National Biographical Archive, of the Institute of Biographical Research of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
62, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: popyk@nbuv.gov.ua
e-mail: lyubovets@gmail.com
e-mail: olehjats@bigmir.net

Стаття надійшла до редакції 19.01.2024 р.

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.083>
УДК 021.61:341.123

Людмила Дем'янюк,

<https://orcid.org/00-00003-4242-8390>,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: demianiuk@nbuv.gov.ua

Леся Філімончук,

<https://orcid.org/0009-0006-9436-4308>,
молодша наукова співробітниця,
відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: filimonchuk@nbuv.gov.ua

Система депозитарних бібліотек ООН: особливості формування та розвитку

Мета статті – розглянути особливості розвитку системи депозитарних бібліотек ООН, проаналізувати стратегію переходу до відкритого доступу документів та створення Цифрової бібліотеки ООН. **Методологія дослідження** ґрунтується на системному підході, методах логічного та структурно-функціонального аналізу, історичного підходу. **Наукова новизна** полягає у висвітленні основних етапів історії розвитку системи бібліотек-депозитаріїв ООН та формування Цифрової бібліотеки ООН, що вперше представлено для науково-освітнього середовища України. У **висновках** визначено, що система депозитарних бібліотек ООН у своєму розвитку пройшла значний шлях в формуванні – від фондів друкованих видань установ ООН до Цифрової бібліотеки та динамічної мережі сучасних електронних ресурсів; окреслено роль Бібліотеки імені Дага Гаммаршельда у реформуванні та виробленні стратегії переходу до відкритого доступу до інформаційних ресурсів ООН та формуванні цифрової бібліотеки ООН. Запровадження відкритого доступу до публікацій ООН дало змогу великій кількості користувачів знайти необхідну інформацію, яка позитивно позначилася на ефективності їх діяльності. Нині для ООН існує чіткий нормативний мандат: уряди країн-членів фінансують діяльність ООН, а громадяни світу мають право на інформацію ООН, що продукується її установами. Публікації ООН підтримують, серед іншого, питання миру, прав людини, освіти, культури та збереження навколишнього середовища. ООН дбає про забезпечення відкритого доступу до свого контенту (включно з «платними публікаціями»), активно співпрацює з депозитарними бібліотеками як з партнерами (а не клієнтами). ООН потребує максимального розширення можливостей бібліотек-депозитаріїв задля промотування свого власного процесу перетворення, адже досвід та знання, накопичені бібліотеками-депозитаріями та їх співробітниками, здатні зробити вагомий внесок у оновлення діяльності організації.

Ключові слова: депозитарні бібліотеки ООН (UNDL), Бібліотека імені Дага Гаммаршельда, програма розвитку депозитарних бібліотек ООН, міжнародні відносини, цифрова бібліотека ООН, база даних офіційної документації ООН (ODS), відкритий доступ до цифрових ресурсів ООН.

Актуальність теми дослідження визначається важливістю системи депозитарних бібліотек ООН (The United Nations Depository Libraries System, далі UNDL), оскільки вона відіграє визначну роль у забезпеченні доступу до документів та публікацій ООН, сприяє прозорості та відкритості її діяльності, даючи змогу широкому колу людей отримувати офіційну

інформацію та аналітичні матеріали, які є важливими для розвитку міжнародних відносин, дипломатії, наукових досліджень, ухвалення виважених рішень. Процес виникнення та існування бібліотек-депозитаріїв Організації Об'єднаних Націй, організація переходу до відкритого доступу до інформації у 2015 р., розширення доступу до документів і публікацій ООН, сприяли перетворенню бібліотек на активних учасників інформаційного обміну та навчання, їх інтеграції у цифровий світ, що є важливим аспектом аналізу міжнародного значення ресурсів бібліотек-депозитаріїв. Аналіз діяльності бібліотек відкриває нові можливості для вивчення світових інформаційних ресурсів, сприяє обміну знаннями, інформацією на міжнародному рівні, підносить їх роль в інформаційному суспільстві.

Аналіз досліджень та публікацій здійснювався на основі офіційних документів ООН та вивченні матеріалів, розміщених на сайті головної ланки системи депозитарних бібліотек ООН – Бібліотеки імені Дага Гаммаршельда, на сайтах бібліотек-депозитаріїв ООН, а також на публікаціях окремих вчених. Особлива увага надається документам, що визначили стратегію переходу до відкритого доступу документів та створення Цифрової бібліотеки, зокрема проекту, представленому на міжнародне обговорення – «Консультаційний документ» під назвою «A New Strategic Direction for UN Depository Libraries Consultation Paper» («Новий стратегічний напрям для бібліотек-депозитаріїв ООН», 2014 р.), який був розповсюджений серед депозитаріїв щодо визначення майбутнього нової депозитарної програми. У документі окреслювалися варіанти реорганізації депозитарія ООН, а також пропонувалося спільноті бібліотекарів депозитарних бібліотек надати свої відгуки та пропозиції, що будуть відображені в майбутній політиці UNDL [8]. Обговорення Програми викликало великий резонанс серед бібліотечної спільноти. У публікації «Доступ до інформації ООН у цифрову еру: реінжиніринг програми бібліотек-депозитаріїв ООН», представленій на Всесвітньому бібліотечно-інформаційному конгресі IFLA у 2016 р., Шеррі Алдіс (Sherri Aldis), директорка Регіонального інформаційного центру ООН (UNRIC) у Брюсселі, та Рамона Корс (Ramona Kohrs), координаторка роботи з громадськістю та професійного розвитку Бібліотеки імені Дага Гаммаршельда, представили досвід реорганізації бібліотек, розкриваючи основні засади переходу на цифрові технології та формування мережевого ресурсу бібліотек-депозитаріїв ООН [7].

Крім того, процес трансформації діяльності UNDL відображений у публікаціях бібліотечних фахівців Джеймса Черча (James Church) [9, 10] з Каліфорнійського університету у Берклі та Дебори Грбак (Grbac Deborah) з Католицького університету в Мілані [13]. Зокрема, у статті «The Embattled UN Depository» (2016) Дж. Черча, проаналізовано виклики, з якими стикається Система депозитарних бібліотек ООН (UNDL), висвітлено фінансові труднощі, з якими зіткнувся Департамент публічної інформації ООН (DPI), та їх вплив на доступ до інформації ООН. Обговорюються різні зусилля з підтримки, включаючи кампанію листування та резолюцію про відновлення системи депозитарних бібліотек Організації Об'єднаних Націй «Resolution on the Restoration of the United Nations Depository Library System» (2016) Американської бібліотечної Асоціації ALA (<https://www.ala.org/aboutala/offices/resolution-restoration-united-nations->

depository-library-system), спрямовані на збереження UNDL. Свою статтю автор називає «викликом та закликом» до ООН змінити курс і відновити надійну депозитарну програму ООН, надати відкритий доступ до інформації і сприяти її цифровому резервуванню [10].

Серед українських науковців, які досліджували окремі аспекти діяльності бібліотек-депозитаріїв ООН, слід назвати: Н. В. Стрішенець із науковою працею «Депозитарій ООН в Україні» [3], О. М. Степка «Бібліотека імені Дага Хаммаршельда як інструмент інформаційної політики ООН» (2018) [2], Б. П. Якушка «Оптимізація інформаційно-бібліотечного, інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів на основі використання мережевих ресурсів» (2011) [5], А. М. Лямця та І. А. Лавриненко з сумісною роботою «Особливості формування фондів депозитарних бібліотек ООН» (2015) [1] та ін.

Мета статті – розглянути особливості розвитку системи депозитарних бібліотек ООН, проаналізувати стратегію переходу до відкритого доступу документів та створення Цифрової бібліотеки ООН.

Виклад основного матеріалу. Система депозитарних бібліотек ООН (далі UNDL) є надзвичайно важливим складником Організації Об'єднаних Націй, утверджує їх роль у збереженні та документуванні офіційних записів і публікацій ООН, які є цінним джерелом інформації для дослідження міжнародної діяльності цієї організації. Депозитарні бібліотеки забезпечують вільний доступ до матеріалів, що уможливорює вивчення історії ООН та її ролі у розвитку міжнародних відносин, виробленню заходів щодо попередження глобальних проблем і викликів.

Першою офіційно відкритою депозитарною бібліотекою стала Бібліотека імені Дага Гаммаршельда (Dag Hammarskjöld Library, DHL), заснована одночасно з Організацією Об'єднаних Націй. Рекомендація про створення бібліотеки була включена у доповідь Підготовчої комісії ООН за 1945 р., де підкреслювалася необхідність включення «бібліотеки з дослідницькими та довідковими службами» до Департаменту конференційного та загального обслуговування. З початку свого існування книгозбірня мала назву Бібліотеки Організації Об'єднаних Націй, але згодом була перейменована на Міжнародну бібліотеку Організації Об'єднаних Націй [17].

Відповідно до початкового мандата бібліотечних служб (документ А/С.5/298 від 28 вересня 1949 р. під заголовком «Політика в галузі бібліотечного обслуговування та його організація») основною функцією бібліотеки в Центральних установах Організації Об'єднаних Націй є забезпечення делегацій, Секретаріату та інших офіційних груп Організації можливості максимально оперативного, з максимальною зручністю та мінімальними витратами отримувати доступ до бібліотечних матеріалів та інформації, необхідної для виконання їхніх обов'язків. Проте бібліотека також була уповноважена виходити за рамки цих груп і, наскільки це можливо, надавати послуги спеціалізованим установам, акредитованим представникам засобів масової інформації, міжурядовим організаціям, пов'язаним з Організацією Об'єднаних Націй неурядовим організаціям, навчальним закладам, ученим і письменникам. Крім того, бібліотека фактично була уповноважена

вести роботу зі світовою громадськістю за допомогою здійснення програми депозитарних бібліотек і публікації друкованих бібліографічних покажчиків [15].

Сучасну назву Бібліотека отримала на честь шведського державного діяча та дипломата, другого Генерального секретаря ООН (1953–1961 рр.) Дага Гаммаршельда. У документі Генеральної Асамблеї, датованого 6 жовтня 1961 р., знаходимо інформацію про затвердження пропозиції щодо удостоєння бібліотеки носити ім'я Дага Гаммаршельда від 16 листопада 1961 р. [18].

Нині Бібліотека імені Дага Гаммаршельда є головною у системі депозитарних бібліотек ООН (United Nations Depository Library Programme), входить у структуру Департаменту глобальних комунікацій і координує депозитарну програму за допомогою відділу взаємодії з громадськістю. Вона надає інформаційно-пошукові послуги для сприяння роботі держав-членів Організації Об'єднаних Націй. Як невід'ємна частина ООН Бібліотека також сприяє розповсюдженню інформації про ООН серед ширшої громадської аудиторії за допомогою інтернет-послуг, а також за допомогою глобальної мережі депозитарних бібліотек, яка нею була створена. Сьогодні Бібліотека сприяє поширенню масиву накопичених ООН знань, підтримуючи роботу мережі, підвищення ефективності Організації, забезпечуючи механізм купівлі та контролю електронної інформації для фондів, програм та установ ООН.

Створення та розвиток системи бібліотек-депозитаріїв ООН розпочато у 1947 р. з метою міжнародного поширення документів і публікацій ООН, популяризації офіційної інформації цієї міжнародної установи у світі. Згідно зі статистичними даними, опублікованими на сайті Бібліотеки імені Дага Гаммаршельда, станом на 01.01.2024 р. функціонує 348 бібліотек-депозитаріїв ООН у 135 країнах, включаючи одну територію (Палестину) [19]. В Україні цей статус має Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), яка отримала його у травні 1960 р. (реєстраційний номер DL-155) [4; 14]. За роки функціонування депозитарію було сформовано значний бібліотечно-інформаційний ресурс, що охоплює видання ООН, починаючи з 1945 р. [3]. Завдяки діяльності бібліотеки-депозитарію ООН у НБУВ учені, журналісти, політики, дипломати, широкі кола громадськості України упродовж десятиліть отримують доступ до так званого «депозиту публікацій ООН», тобто друкованих копій документів ООН (офіційні тексти головних органів і спеціалізованих установ), видань ООН (буклетів, брошур, журналів, наукових монографій), якими Секретаріат ООН регулярно поповнює фонди бібліотек-депозитаріїв.

Основними напрямками діяльності бібліотек-депозитаріїв є формування, збереження та популяризація документного фонду ООН, аналітико-синтетичне опрацювання документів та організація доступу користувачів до офіційної інформації та документів ООН, надання підтримки дослідникам у використанні пошукового інструментарію та ресурсів ООН, а саме документів і публікацій ООН.

Публікації готуються в основному для використання фізичними та юридичними особами поза системою ООН, тоді як документи ухвалюються переважно для внутрішнього використання її головними органами й установами. Переважна більшість публікацій ООН випускаються як щорічники, деякі виходять раз

на півроку або щокварталу, або нерегулярно, як одноразові, самостійні видання. Щорічні публікації, як правило, містять підсумки діяльності органу чи установи ООН упродовж визначеного року або підсумки розвитку подій із конкретного питання чи предмета, а також добірки статистичних даних, зібраних ООН щодо питання або теми, про яку йдеться.

Уже на початку 1970-х років депозитарна програма зазнала першої реформи, яка була спрямована на зменшення кількості документів, котрі надсилали до депозитарних бібліотек. У рамках цієї реформи було вирішено вилучити деякі публікації з фондів і програм ООН, включаючи періодичне видання Університету ООН, зі списку матеріалів, які надходили до бібліотек-депозитаріїв. З 1974 р. запроваджується практика сплати внесків для більшості бібліотек-депозитаріїв, які діяли у рамках системи. Кожна бібліотека-депозитарій, за винятком однієї бібліотеки на країну (як правило національної) повинна була щорічно сплачувати внески для забезпечення покриття витрат на друк і доставку документів. Наприклад, у 2016 р. розмір внесків становив 1750 (за повний депозит) або 1000 доларів (за частковий депозит) для бібліотек розвинутих країн і відповідно 500 та 250 доларів для бібліотек із країн, що розвиваються. Політика видання, розповсюдження та продажу документів, інших публікацій ООН, а також відповідних локальних нормативних документів, що стосуються бібліотек-депозитаріїв ухвалюються міжвідомчим органом Секретаріату ООН, Радою публікацій ООН, також вона визначає способи розповсюдження матеріалів ООН, забезпечує їх доступність для громадськості та науковців [7].

Починаючи з 1992 р., документні ресурси ООН стали доступними також у режимі онлайн. Цей процес розпочався з першої бази даних, що містить систему офіційних документів ООН (далі ODS). На початковому етапі реалізація була складною і трудомісткою. Використовуючи систему на оптичних дисках, Департамент у справах Генеральної Асамблеї та конференційного управління, а також Бібліотека імені Дага Гаммаршельда забезпечували завантаження офіційної документації та інформації для індексування шістьма офіційними мовами ООН. Однак значним удосконаленням ODS стала розробка нових серверів, що покращило та автоматизувало процеси, забезпечуючи високі показники якості та надійності. Ці сервери були встановлені в Департаменті у справах Генеральної Асамблеї та конференційному управлінні та Бібліотеці імені Дага Гаммаршельда в 2001 р., замінивши застарілі потужності. У рекомендації 4, що міститься в доповіді A/59/373, пункт 41, Бібліотеку імені Дага Гаммаршельда і Бібліотеку Відділення Організації Об'єднаних Націй у Женеві закликали: «...розглядати переведення старіших документів в електронний формат як спеціальний проєкт, що передбачає спільне використання ресурсів. Цей проєкт має включати в себе переведення документів у цифровий формат, ретроспективну заміну старих карткових каталогів та індексацію документів Організації Об'єднаних Націй, виданих до 1979 р. Слід точно визначити всі аспекти цих завдань, розробити стратегію і графік їх виконання та розрахувати і мобілізувати відповідний обсяг ресурсів» (переклад – Л. Д.) [16]. Деякий час база ODS була пілотним проєктом, а починаючи з 2005 р. почала функціонувати як повноцінна база даних. Спочатку до

неї входили лише цифрові документи та документи, опубліковані після 1993 р. за допомогою технологій оцифрування. Завдяки останнім ODS нині містить більшу частину офіційних документів ООН та забезпечує повнотекстовий пошук документів, починаючи з 1993 р., а також деякі документи, що датуються від 1946 р., зокрема резолюцій усіх головних органів та документів пленарних засідань Ради Безпеки, регулярно додаючи більш ранні документи [19, 20].

До 31 грудня 2004 р. доступ до Системи офіційних документів (ODS) мали лише співробітники ООН та співробітники місій при ООН, решта для отримання доступу повинні були оформляти передплату. З 1 січня 2005 р. всі офіційні документи ООН, починаючи з 1993 р., стали доступними в мережі Інтернет безкоштовно. У 2016 р. базу даних оновили за допомогою деяких оцифрованих документів, опублікованих до 1993 р. У 2007–2008 рр. було запущено ще дві бази даних: базу даних United Nations Treaty Series і веб-сервіс даних United Nations Data. «Серія договорів» та «Статистичний щорічник» були двома періодичними виданнями для продажу (за собівартістю), що розповсюджувалися на паперових носіях у системі бібліотек-депозитаріїв до 2013 р. [13].

У липні 2013 р. депозитарні бібліотеки отримали електронний лист від Бібліотеки імені Дага Гаммаршельда, яким повідомлялося, що друк і розповсюдження публікацій ООН припиняється, відбувається перехід на електронні документи. У повідомленні також зазначалося, що «при першій нагоді ми надамо бібліотекам-депозитаріям онлайн-доступ до їхнього стандартного асортименту публікацій через eCollection ООН, щойно вона буде запущена. У листі також окреслювалися різні варіанти реорганізації UNDL. Депозитаріям рекомендувалося надати пропозиції щодо розвитку, які будуть відображені в майбутній політиці UNDL. Результати опитування були опубліковані в «Executive Summary on the Analysis of Responses to the Consultation Paper on the Re-Engineering of the UN Depository Libraries Programmes» [12].

У 2013 р. Видавнича рада Організації Об'єднаних Націй оголосила, що через збитки та бюджетні обмеження документи не будуть друкуватися на паперових носіях та надсилатися зі штаб-квартири в Нью-Йорку, натомість запроваджується перехід на «первинний» електронний депозит. На виконання цього рішення у квітні 2014 р. з'явився офіційний «консультаційний документ» щодо подальшого розвитку та функціонування бібліотек-депозитаріїв ООН під назвою «Новий стратегічний напрям розвитку бібліотек-депозитаріїв ООН». З 2015 р. перехід до цифрових колекцій здійснювався шляхом реалізації кількох проєктів оцифрування, що охоплювали певний обсяг видань. Таким чином, система депозитарних бібліотек поступово трансформувалася, переходячи від паперових до цифрових колекцій. При цьому, паперові колекції зберігаються у належному стані і є доступними для користувачів. Але справа у тому, що у світі, лише 40 % населення має підключення до Інтернету, і його більша частина проживає у розвинених країнах. Означена тенденція, а особливо різке здорожчання послуг ООН, істотно скорочує кількість бібліотек, які могли б мати доступ до текстів ООН. Крім того бібліотеки-депозитарії упродовж трьох років не мали належного поповнення актуальними документами і публікаціями ООН. Формування, управління

та маркетинг нової онлайн-платформи було доручено Організації економічного співробітництва та розвитку, що розташована у Парижі, і опікується переважно промислово розвиненими країнами. Таким чином, онлайн-платформа вийшла за рамки безпосереднього політичного та правового контролю органів ООН. Серйозним наслідком такої недемократичної політики ООН щодо публікацій могло стати те, що велика кількість депозитарних бібліотек, особливо у слаборозвинених країнах, де доступ до Інтернету не є поширеним або надійним, негативно відреагує на різке підвищення вартості послуг або скасуванням підписки, або скороченням закупівлі літератури ООН. І те, й інше становить проблему для всесвітньої організації, якою є ООН, та яка покладається на глобальну підтримку через доступні канали інформації [8].

У червні 2016 р. Рада публікацій ООН оголосила, що доступ громадськості до інформації буде покращено завдяки двом новим цифровим сховищам: Цифрової бібліотеки ООН та UN-iLibrary. Бібліотекам-депозитаріям пропонувалося підписатися на новий інституційний репозитарій онлайн за ціною зі знижкою, на додаток до вже наявного внеску, який не було скасовано, а лише зменшено [10]. Це повідомлення викликало жваву дискусію серед представників бібліотек-депозитаріїв, оскільки, коли новину оголосили вперше, вона певною мірою навила на думку, що UN-iLibrary буде «обраним» інструментом для електронного переходу системи, а передбачало здійснення нової передплати на видання, хоча на момент надсилання паперових публікацій вартість їх підписки входила до річного внеску до програми.

У травні 2017 р. було запущено другий репозитарій: Цифрову бібліотеку ООН, де офіційні документи і публікації у відкритому доступі були надані в електронному вигляді безкоштовно. Цифрова бібліотека ООН містить каталог бібліографічних записів, пов'язаних з офіційними документами ООН, тут розміщені бази даних протоколів голосування, зібраних під час сесій Генеральної Асамблеї, колекція текстів промов, виголошених під час сесій Генеральної Асамблеї, а також карти, що додаються до міжнародних угод між державами Організації Об'єднаних Націй.

Варто зауважити, що Бібліотека імені Дага Гаммаршельда постійно вдосконалює цифрові інструменти і послуги. Нині це – не просто сховище, а добре упорядкований ресурс із повним каталогом документів ООН. Цифрова бібліотека ООН замінила попередній онлайн-каталог ООН UNBISnet. Як наслідок, бібліотеки-депозитарії тепер мають змогу надавати змістовні консультації дослідникам, політикам, групам громадянського суспільства, громадськості щодо того, де знайти інформацію та дані ООН, а також як ефективно використовувати численні друковані та онлайн-ресурси, сучасні інструменти дослідження та бази даних. Важливим аспектом цієї трансформації було вдосконалення навичок бібліотекарів з ефективного використання цифрових ресурсів, а також із розширення доступу до паперових колекцій.

У той же час була введена в користування повноцінна система та процес цифрового документообігу, що сприяло підвищенню стійкості функціонування та дозволило внести зміни з урахуванням гібридних умов праці. В результаті

Бібліотека імені Дага Гаммаршельда відмовилася від існуючої десятиліттями системи та пов'язаного з нею паперового документообігу на користь основаного на прикладному програмному інтерфейсі документообігу, пов'язаного з аналогічними системами Департаменту у справах Генеральної Асамблеї та конференційного управління та Управління інформаційно-комунікаційних технологій. Цифрова бібліотека Організації Об'єднаних Націй, яка починаючи з 2018 р. забезпечила доступ до величезної кількості документів Організації Об'єднаних Націй для користувачів інтернету, була удосконалена для покращення процесів післяаварійного відновлення та для досягнення більшої відповідності стандартам Організації Об'єднаних Націй у сфері кібербезпеки.

У звіті Департаменту глобальних комунікацій відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї 77/128 В за 1 липня 2022 р. по 31 січня 2023 р. викладено підсумки досягнень у просуванні роботи Організації Об'єднаних Націй до глобальних аудиторій через просвітницькі та інформаційні служби. Зокрема, зазначається, що за звітний період у Цифровій бібліотеці було зафіксовано 14,7 млн випадків завантаження файлів користувачами з 30 186 міст світу [6].

Під час пандемії COVID-19 цифровізація ресурсів бібліотек розвивалася фактично як «відкрита спільнота», використовуючи максимальну кількість онлайн-інструментів. Звичайно, перехід із паперових колекцій на цифрові та пов'язані онлайн-сервіси істотно прискорювався карантинними обмеженнями, які діяли по всьому світу. При цьому паперові колекції історичних документів продовжують зберігатися в депозитаріях, оскільки вони є корисними для вивчення матеріалів, які ще не оцифровані. Співпраця у режимі «відкрита спільнота» відбувалася під керівництвом Бібліотеки імені Дага Гаммаршельда, яка надавала всю необхідну інформацію: про основні дати з історії ООН, про цілі сталого розвитку, проводила вебінари для безперервної освіти та навчання бібліотекарів UNDL, видавала посібники з конкретних тем та оновлення проєктів оцифрування. Учасники проєкту активно співпрацювали, демонструючи свою діяльність на спеціальному вебсайті бібліотек-депозитаріїв, сприяючи обміну передовим досвідом та відбору кращих пропозицій [9].

Система депозитарних бібліотек Організації Об'єднаних Націй як глобальна платформа завдяки цифровізації також сприяла реалізації проєктів з поглиблення двосторонньої співпраці, наприклад, щодо обміну документами для поповнення колекцій.

Висновки. Отже, система депозитарних бібліотек ООН у своєму розвитку пройшла значний шлях в формуванні – від фондів друкованої продукції установ ООН до Цифрової бібліотеки та динамічної мережі сучасних електронних ресурсів, які представлені у відкритому доступі з 2015 р. Ця трансформація справила істотний вплив на доступність інформації ООН, що стало особливо важливим під час пандемії COVID-19, коли зростала потреба в «відкритій спільноті». Ці зміни стали ключовими для забезпечення доступності та прозорості глобальних інформаційних ресурсів ООН.

Вагому роль у реалізації стратегії переходу до відкритого доступу до інформаційних ресурсів ООН відіграла бібліотека імені Дага Гаммаршельда,

координуючи інноваційну діяльність депозитарних бібліотек ООН по всьому світу. Запровадження відкритого доступу до публікацій ООН дало змогу великій кількості користувачів знайти необхідну інформацію, яка позитивно позначилася на ефективності їх діяльності. Нині для ООН існує чіткий нормативний мандат: уряди країн-членів фінансують діяльність ООН, а громадяни світу мають право на інформацію ООН, що продукується її установами. Публікації ООН підтримують, серед іншого, питання миру, прав людини, освіти, культури та збереження навколишнього середовища. ООН турбується про забезпечення відкритого доступу до свого контенту (включно з «платними публікаціями»), активно співпрацює з депозитарними бібліотеками як з партнерами (а не клієнтами). ООН потребує максимального розширення можливостей бібліотек-депозитаріїв задля промотування свого власного процесу перетворень, адже досвід та знання, накопичені бібліотеками-депозитаріями та їх співробітниками, здатні зробити вагомий внесок у оновлення діяльності організації.

Список бібліографічних посилань

1. Лямець А. М., Лавриненко І. А. Особливості формування фондів депозитарних бібліотек ООН. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 5. С. 15–18.
2. Степко О. М. Бібліотека імені Дага Хаммаршельда як інструмент інформаційної політики ООН. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2018. Вип. 24. С. 104–110.
3. Стрішенець Н. В. Депозитарій ООН в Україні. *Україна дипломатична*. 2005. Вип. 5. С. 159–163.
4. Читальний зал публікацій ООН. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : вебсайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/639>
5. Якушко Б. П. Оптимізація інформаційно-бібліотечного, інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів на основі використання мережевих ресурсів. *Бібліотечний вісник*. 2011. № 3. С. 9–13.
6. Activities of the Department of Global Communications: outreach and knowledge services: report of the Secretary-General, A/AC.198/2023/4. URL: <https://library.un.org>
7. Aldis Sherri, Kohrs Ramona. Access to UN Information in the Digital Era: Reengineering the UN Depository Libraries Programme. *IFLA*. URL: <https://library.ifla.org/id/eprint/1429/1/099-aldis-en.pdf>
8. A new strategic direction for UN Depository Libraries – Consultation paper. Communication, 22nd April 2014. *Dag Hammarskjöld Library*. URL: <https://library.un.org>
9. Church James. Documents without borders. The Once and Future UN Depository. URL: <https://escholarship.org/uc/item/5fm3k568>
10. Church James. The Embattled UN Depository, Documents to the People. URL: <https://escholarship.org/uc/item/4xd8k0p9>
11. Dag Hammarskjöld Library's staff. What are the conditions for requesting UN depository status and what obligations do depository libraries have? URL: <https://ask.un.org/faq/348861>
12. Executive Summary on the Analysis of Responses to the Consultation Paper on the Re-Engineering of the UN Depository Libraries Programmes. *Dag Hammarskjöld Library*. URL: <https://www.un.org/depts/dhl/deplib/whatsnew.htm>.
13. Grbac Deborah. United Nations Depository Libraries System as an open community: the ongoing evolution from a knowledge base to a knowledge network. URL: <https://umanisticadigitale.unibo.it/article/view>
14. List of Depository Libraries Receiving United Nations Material. *United Nations Digital Library*. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1491955?ln=en>
15. Modernization and integrated management of United Nations libraries and in-depth review of library activities: report of the Secretary-General, A/AC.198/2004/4. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/517243?ln=en>

16. Modernization and integrated management of United Nations libraries: update on new strategic directions: report of the Secretary-General, A/AC.198/2006/2. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/569451?ln=en>

17. Report of the Preparatory Commission of the United Nations, PC/20. 23 December 1945. London. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl4/600/01/pdf/nl460001.pdf?token=e6UTXgVLU65T7JUZ17&fe=true>

18. United Nations Library: proposal for a memorial to the late Dag Hammarskjöld: proposal submitted by Argentina, Ceylon, Denmark, Ireland, Liberia, Mexico, Norway, Tunisia and the United Arab Republic. A/C.5/885. [New York]: UN, 6 Oct. 1961. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3903050?ln=ru>

19. United Nations Depository Library Programme. *Dag Hammarskjöld Library*. URL: <https://www.un.org/en/library/page/united-nations-depository-library-programme>

20. UN Resources & Documents. *Dag Hammarskjöld Library*. URL: <https://www.un.org/en/library/page/un-resources-documents>

References

1. Liamets, A. M., & Lavrynenko, I. A. (2015). Osoblyvosti formuvannia fondiv depozytarnykh bibliotek OON [Features of the Formation of UN Depository Library Collections]. *Visnyk Knyzhkovoї Palaty*, 5, 15-18. [In Ukrainian].

2. Stepko, O. M. (2018). Biblioteka imeni Daga Khammarshelda yak instrument informatsiinoi polityky OON [The Dag Hammarskjöld Library as a Tool of UN Information Policy]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin*, 24, 104-110. [In Ukrainian].

3. Strishenets, N. V. (2005). Depozytarii OON v Ukraini [The UN Depository in Ukraine]. *Ukraina dyplomatychna*, 5, 159-163. [In Ukrainian].

4. Chyhalnyi zal publikatsii OON. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*: website. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/639> [In Ukrainian].

5. Iakushko, B. P. (2011). Optymizatsiia informatsiino-biblioteknoho, informatsiino-analitychnoho obsluhovuvannia korystuvachiv na osnovi vykorystannia merezhevykh resursiv [Optimization of Library and Information-Analytical Services for Users Based on the Use of Network Resources]. *Biblioteknyi Visnyk*, 3, 9-13. [In Ukrainian].

6. Activities of the Department of Global Communications: outreach and knowledge services: report of the Secretary-General. A/AC.198/2023/4. Retrieved from <https://library.un.org> [In English].

7. Aldis, Sherri, & Kohrs, Ramona. (2016). Access to UN Information in the Digital Era: Reengineering the UN Depository Libraries Programme. *IFLA*. Retrieved from <https://library.ifla.org/id/eprint/1429/1/099-aldis-en.pdf> [In English].

8. (2014). A new strategic direction for UN Depository Libraries – Consultation paper. Communication, 22nd April 2014. *Dag Hammarskjöld Library*. Retrieved from <https://library.un.org> [In English].

9. Church, James. (2015). Documents without borders. The Once and Future UN Depository. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/5fm3k568> [In English].

10. Church, James. (2016). The Embattled UN Depository, Documents to the People. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/4xd8k0p9> [In English].

11. Dag Hammarskjöld Library's staff (2021). What are the conditions for requesting UN depository status and what obligations do depository libraries have? Retrieved from <https://ask.un.org/faq/348861> [In English].

12. Executive Summary on the Analysis of Responses to the Consultation Paper on the Re-Engineering of the UN Depository Libraries Programmes. *Dag Hammarskjöld Library*. Retrieved from <https://www.un.org/depts/dhl/deplib/whatsnew.htm> [In English].

13. Grbac, Deborah. United Nations Depository Libraries System as an open community: the ongoing evolution from a knowledge base to a knowledge network. Retrieved from <https://umanisticadigitale.unibo.it/article/view> [In English].

14. List of Depository Libraries Receiving United Nations Material. *United Nations Digital Library*. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/1491955?ln=en> [In English].

15. Modernization and integrated management of United Nations libraries and in-depth review of library activities: report of the Secretary-General, A/AC.198/2004/4. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/517243?ln=en> [In English].

16. Modernization and integrated management of United Nations libraries: update on new strategic directions: report of the Secretary-General, A/AC.198/2006/2. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/569451?ln=en> [In English].

17. (1945). Report of the Preparatory Commission of the United Nations. PC/20. 23. December 1945. London. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl4/600/01/pdf/nl460001.pdf?token=e6UTXgVLU65T7JUz17&fe=true> [In English].

18. (1961). United Nations Library: proposal for a memorial to the late Dag Hammarskjöld: proposal submitted by Argentina, Ceylon, Denmark, Ireland, Liberia, Mexico, Norway, Tunisia and the United Arab Republic. A/C. 5/885. [New York]: UN, 6 Oct. 1961. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/3903050?ln=en> [In English].

19. United Nations Depository Library Programme. *Dag Hammarskjöld Library*. Retrieved from <https://www.un.org/en/library/page/united-nations-depository-library-programme> [In English].

20. UN Resources & Documents. *Dag Hammarskjöld Library*. Retrieved from <https://www.un.org/en/library/page/un-resources-documents> [In English].

Liudmyla Demianiuk,

<https://orcid.org/0000-0003-4242-8390>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,

Department of International Information and Foreign Relations,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Lesia Filimonchuk,

<https://orcid.org/0009-0006-9436-4308>,

Junior Researcher,

Department of International Information and Foreign Relations,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

THE UN DEPOSITORY LIBRARY SYSTEM: FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT

The purpose of this article is to examine the development of the United Nations depository library system, analyze the strategy for transitioning to open access to documents, and the creation of the UN Digital Library. The **research methodology** is based on a systematic approach, logical and structural-functional analysis methods, and a historical approach. The **scientific novelty** lies in highlighting the main stages in the history of the development of the UN depository library system and the formation of the UN Digital Library, presented for the first time to the scientific and educational community of Ukraine. **The research findings** determine that the UN depository library system has undergone significant development, from collections of printed publications of UN institutions to the Digital Library and a dynamic network of modern electronic resources; the role of the Dag Hammarskjöld Library in reforming and developing the strategy for transitioning to open access to UN information resources and forming the UN Digital Library is outlined. The implementation of open access to UN publications has enabled a large number of users to find the necessary information, which has positively impacted the efficiency of their activities. Currently, there is a clear normative mandate for the UN: the governments of member states fund the activities of the UN, and the citizens of the world have the right to information produced by its institutions. UN publications support, among other things, issues of peace, human rights, education, culture, and environmental protection. The UN is concerned with ensuring open access to its content (including "paid publications"), actively cooperating with depository libraries as partners (not clients). The UN needs to maximize the capabilities of depository libraries to promote its own transformation process, as the experience and knowledge accumulated by depository libraries and their staff can make a significant contribution to the renewal of the organization's activities.

К е y o r d s: UN depository libraries (UNDL), Dag Hammarskjöld Library, UN depository libraries development program, international relations, UN Digital Library, United Nations Official Document System (ODS), open access to UN digital resources.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3, Holosiivskyi Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: demianiuk@nbuv.gov.ua

e-mail: filimonchuk@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 13.02.2024 р.

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ. МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ

Соціальна стійкість та міцні професійні мережі як передумова миру

9–10 жовтня 2023 р. у Національній бібліотеці Молдови за підтримки Міністерства культури Республіки Молдова та Конференції європейських національних бібліотек (CENL) відбулася міжнародна конференція «Social resilience and stronger professional networks as preconditions for peace» («Соціальна стійкість та міцні професійні мережі як передумова миру»). Від Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) у зібранні взяли участь: генеральна директорка НБУВ Л. А. Дубровіна, директорка Інституту інформаційних технологій НБУВ К. В. Лобузін, т. в. о. відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ Л. М. Дем'янюк.

У своїй доповіді «V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine during the crisis: paths to survival – European solidarity» («Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського під час кризи: шляхи до виживання – Європейська солідарність») генеральна директорка НБУВ, докторка історичних наук, професорка, член-кореспондентка Національної академії наук (далі НАН) України **Л. А. Дубровіна** відзначила, що кризові періоди в історії держав мають різні прояви, але всі вони супроводжуються руйнацією різних сфер суспільства, зокрема культури і науки, характеризуються істотним погіршенням морально-психологічного стану населення. Державі, щоб віднайти засоби для виживання та відновлення, необхідно активно працювати як на внутрішньополітичному, так і зовнішньополітичному напрямках. Україна нині орієнтована на вступ до Європейського Союзу, а це потребує зростання темпів розвитку науки, піднесення національної економіки, нарощування людського капіталу, а також піднесення культури, яка гарантує утвердження загальнолюдських ціннісних орієнтацій у житті особистості, розкриття креативності всього суспільства. В умовах збройної агресії Росії проти України всі ці проблеми набувають критичного характеру.

Наша наука, культура, як їх минуле, так і майбутнє, є часткою загальноєвропейського культурного, наукового ресурсу. Якщо цей ресурсний капітал буде науково опрацьований, структурований, наданий у відкритий доступ на європейській платформі, то він стане органічним складником одночасно національної і європейської ідентичності в умовах глобалізації.

Національні бібліотеки України, яких декілька в Україні, відзначила доповідачка, провадять важливі наукові дослідження, здійснюють актуалізацію історичної, духовної, культурної спадщини України як фундаменту формування громадянської національної ідентичності. Інтегруючись у Європейське співтовариство, ми водночас відкриваємо наші знання світові у повному обсязі і разом маємо потужний захист від непередбачених наслідків війни. Нині в Україні триває активне обговорення низки проєктів державної стратегії розвитку науки, культурної сфери, інноваційної діяльності з орієнтацією на європейські технології і комунікації. Сьогодні українськими фахівцями активно опрацьовуються можливості оптимізації та переходу на правові, інформаційно-технологічні умови входження в європейську систему організації форм і засобів вільного обігу інформації, інформаційного забезпечення цього процесу, реорганізації наукової

і культурної сфер, встановлення нових форм наукової, культурної комунікації, зокрема і у бібліотечному співтоваристві.

Л. А. Дубровіна підкреслила, що просування до європейської спільноти вимагає спільних зусиль усіх національних та інших провідних бібліотек з метою інтеграції ресурсів, створення об'єднаної культурної, наукової і освітньої спадщини. Цей процес є важливим аспектом спілкування, співпраці між бібліотеками в сучасному світі. Особливо ця тематика актуалізується сьогодні, коли в Україні розробляється проєкт створення Національної електронної бібліотеки культурної спадщини за підтримки ЮНЕСКО і Міністерства культури та інформаційної політики України. Реалізація цього проєкту передбачає створення інституції, яка вміщуватиме найцінніші бібліотечні ресурси, відповідатиме європейським стандартам та технологіям. Але найголовнішим тут є те, що ми в процесі цієї роботи маємо змогу долучитися до баз даних CENL та інших бібліотечних спільнот.

У своїй доповіді генеральна директорка акцентувала увагу на тому, що у 2022 р. була ухвалена Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з урахуванням вимог сьогодення, зокрема воєнних подій в Україні. Документ визначає ключові пріоритети бібліотечної діяльності, які охоплюють передусім збереження та розвиток уніфікованого фонду Бібліотеки, створення інтегрованих електронних ресурсів та сервісів. На перший план виступає прискорене формування цифрових ресурсів, що представляють духовний, інтелектуальний капітал української та світової науки і культури, з урахуванням динамічного розвитку технологій, цифровізації суспільства. Ключовим також є забезпечення цифрового збереження документної спадщини для майбутніх поколінь, а також розвиток бібліотечних послуг, зокрема й для користувачів з особливими потребами.

Л. А. Дубровіна відзначила унікальність НБУВ, яка визначається тим, що це – найбільша державна бібліотека національного статусу в Україні, провідний науково-інформаційний та соціокультурний центр країни, а також науково-дослідний інститут НАН України. Фонди Бібліотеки яскраво відображають глибоку приналежність України до європейської культурної спадщини. Тут зібрана унікальна колекція документів, яка засвідчує багатовікову історію та культурне багатство України – від найдавніших періодів до наших днів. Ця спадщина підтверджує значний внесок українського народу в світову культуру. Меморіальні колекції Бібліотеки – це безцінний культурний скарб для всього суспільного загалу.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського має у своєму розпорядженні фонди універсальної наукової та видатної літератури з різних галузей науки, культури, освіти. Як депозитарій міжнародних організацій та зберігач колекцій літератури з різних країн світу Бібліотека відіграє ключову роль у розповсюдженні знань. Останнім часом фахівці установи активно працюють над створенням цифрових колекцій, які охоплюють не лише історичну спадщину, але й сучасні наукові періодичні видання та наукові праці України. Наша мета – забезпечити максимально повний доступ до електронних ресурсів, що сприяє позитивному іміджу України в сфері глобальних цифрових комунікацій.

Як науково-дослідна установа НБУВ розвиває комплекс бібліотечних наук, які також мають власну місію, забезпечують всебічне розкриття потенціалу фондів та його максимальне використання, перетворюючи бібліотечні фонди на безцінний ресурс знань для суспільства. Основна відповідальність за цю важливу діяльність покладається на наукові інститути та інформаційно-аналітичні відділи, спеціально створені у структурі НБУВ. Їхнє пріоритетне завдання полягає у задоволенні інформаційних потреб у процесі інноваційного розвитку українського суспільства, а також в активній підтримці процесів євроінтеграції в Україні.

Розуміння важливої ролі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у житті суспільства, відзначила доповідачка, дуже щиро продемонстрували провідні бібліотеки Європи, які в суворих обставинах сьогодення почали забезпечувати нас усім необхідним, щоб ми вистояли, зберегли нашу науку і культуру, мали реальні перспективи оновлення нашого матеріального і нормативно-правового фундаменту, мали змогу приєднатися до європейських цифрових ресурсів, що сьогодні є основною проблемою збереження цього знаннєвого капіталу та його нарощування. Бібліотека має потужний інтелектуальний доробок та кадровий потенціал, досвід розвитку соціальних комунікацій і це гарантує нам вихід з кризового стану. Крім того, в роки воєнної агресії ми не – одні, ми реально відчули дружню руку європейських бібліотек, і це принесе щедрі плоди в майбутньому самій європейській солідарності.

На завершення очільниця НБУВ висловила особливу вдячність CENL, Національній бібліотеці республіки Молдова, які проведенням цієї конференції привернули увагу до питань міжбібліотечного співробітництва, вивчення багатого досвіду професійної міжнародної комунікації, визначення нових перспектив поглиблення співпраці, зміцнення професійних мереж, котрі є надійним шляхом нашого руху у спільне майбутнє.

Тимчасово виконуюча обов'язки завідувачки відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ, кандидатка історичних наук **Л. М. Дем'янюк** оприлюднила доповідь «V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: library diplomacy and building international relations during the crisis time» («Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотечна дипломатія та розбудова міжнародних відносин у кризовий час»). Вона зазначила, що міжнародна співпраця завжди вважалася одним із головних пріоритетів діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України її значущість зросла до безпрецедентного рівня. Війна кардинально змінила не лише економічну, політичну, соціальну ситуацію в Україні, але й звичний бібліотечний устрій. Зокрема, зміни зазнали порядок денний бібліотек, їхні виробничі процеси і, загалом, умови функціонування бібліотек. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, як і інші книгозбірні країни, зіштовхнулася з непередбачуваною реальністю війни, наповненою викликами та пошуком відповідних шляхів виживання, руху вперед. Особлива увага нині приділяється міжнародним відносинам. Насамперед стратегії їхнього розвитку, розширенню та поглибленню, з особливим акцентом на бібліотечну дипломатію як засобу забезпечення того, щоб голос українських бібліотекарів був почутий на міжнародній бібліотечній арені. У наші дні співпраця, активна комунікація з міжнародною бібліотечною спільнотою стали найважливішими чинниками збереження цінних бібліотечних ресурсів та забезпечення функціонування бібліотечно-інформаційних закладів України, зокрема НБУВ. З самого початку повномасштабної війни Росії проти України зарубіжні партнери надають Бібліотеці неоціненну допомогу у подоланні численних викликів. Вони стали нашими надійними союзниками, гарантами того, що долати проблеми воєнного лихоліття ми будемо не самотужки, а спільними зусиллями.

Відповідь на питання, як підтримувати міжнародні відносини в складних кризових ситуаціях, полягає в активній комунікації та узгоджених зусиллях, спрямованих на поглиблення співпраці з іноземними партнерами. Нині голос українських бібліотекарів не просто лунає на міжнародній арені, але й знаходить відгук та визнання. Завдяки активній участі співробітників Бібліотеки в міжнародних заходах, а також членству в CENL, наша установа продовжує демонструвати свою життєву силу та вплив. Це не лише сприяє підвищенню авторитету НБУВ на міжнародному рівні, але й служить джерелом натхнен-

ня для наших фахівців, мотивуючи їх наполегливо і віддано виконувати свою місію – служіння книзі, знанням і розвитку інтелектуального потенціалу суспільства. Ця залученість до міжнародного діалогу та обміну досвідом збагачує українську бібліотечну сферу, відкриває нові горизонти для співпраці, сприяє глобальному визнанню внеску України у світову культурну спадщину.

Л. Дем'янюк висловила особливу подяку Національній бібліотеці Молдови за гостинність та організацію конференції, наголосивши на актуальності обраної теми. Учасникам зібрання в діалозі, який перетинав кордони і сприяв колективному прогресу в рамках спільної місії, вдалося обговорити цілу низку важливих питань нашого часу. Конференція переконливо засвідчила, що навіть у викликах, з якими ми стикаємось, ми не ізольовані; навпаки, ми є частиною глобальної бібліотечної спільноти. Учасники зібрання подали гучний сигнал міжнародній спільноті, що, незважаючи на несприятливі умови, ми продовжуємо свою роботу, виступаємо як стійкі, сильні й непохитні партнери.

Директорка Інституту інформаційних технологій НБУВ, докторка наук із соціальних комунікацій **К. В. Лобузін** у доповіді «V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine support of Open Scientific Communication during the war» («Підтримка відкритої наукової комунікації Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського під час війни») зазначила, що однією з актуальних проблем у воєнний час є збереження та охорона бібліотечних фондів і ресурсів, зокрема предметів наукової та культурної спадщини. Втрата цих скарбів може мати незворотні наслідки для суспільства та культурної спадщини країни. Ситуація зі збереженням та доступом до національного наукового та історико-культурного надбання загострилась у всьому світі ще під час пандемії Covid-19 та стала особливо гострою в Україні у 2022 р. у зв'язку з російською збройною агресією. У цьому контексті, національні, наукові бібліотеки виконують стратегічно важливі завдання підтримки життєвого циклу наукових даних та організації, збереження цифрової спадщини для розвитку сучасних наукових досліджень, для задоволення інформаційних потреб прийдешніх поколінь. За таких умов бібліотеки мають не лише забезпечувати доступ до інформації, а й вирішувати важливі завдання, пов'язані з оцифруванням, створенням електронних ресурсів, захистом культурних і наукових цінностей у кризовий період.

Сьогодні наукові бібліотеки країни відіграють важливу роль у формуванні електронної дослідницької інфраструктури. Бібліотечний портал НАН України, який розробляє Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, вже став невід'ємною частиною електронної наукової інфраструктури України. Активна участь НБУВ в ініціативах CENL не лише зміцнює нашу прихильність до європейської наукової співпраці, але й забезпечує безперервне поширення українських бібліотечних електронних ресурсів на європейський ландшафт наукових даних, сприяючи тіснішій співпраці та обміну знаннями. Постійна допомога CENL стала вагомим важелем розвитку електронної дослідницької інфраструктури України та її просування на європейський простір, зокрема в умовах війни, що триває. Діалоговий форум CENL «Національні бібліотеки як інфраструктури даних» є важливою платформою, яка робить вагомий внесок у сталий розвиток, з особливим акцентуванням на збереженні та доступності даних. На переконання доповідачки, цей форум продемонстрував, що непохитне прагнення до сприяння міжнародній співпраці та обміну знаннями відіграє ключову роль у розвитку можливостей бібліотек в епоху цифрових технологій.

На завершення К. В. Лобузін поділилася досвідом роботи у рамках Національного плану відкритої науки в Україні, ухваленого у 2022 р. На думку дослідниці, це – важливий крок, який започаткував створення Репозитарію Національної академії наук України,

надаючи потужний імпульс розвитку наукового спілкування та обміну знаннями. Репозитарій покликаний виконувати низку критично важливих функцій:

- створення умов для проведення ефективної роботи з науковою інформацією, що наявна у відкритому доступі;
- розроблення національних, тематичних (галузевих) та інституційних репозитаріїв даних;
- забезпечення стандартизації та сертифікації репозитаріїв даних у міжнародних системах сховища даних;
- забезпечення спільного використання наукових даних із країнами ЄС, зокрема шляхом інтеграції в Європейські простори даних.

Для реалізації Національного плану НАН України створила робочу групу з провідних фахівців у галузі відкритої науки. До складу групи увійшли представники Інституту кібернетики НАН України, Інституту програмних систем НАН України, Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України, видавничого дому «Академперіодика», а також Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Серед внесків Бібліотеки у цю ініціативу особливо важливим є розвиток інформаційного блоку «ЖУРНАЛИ» в Репозитарії НАН України, розміщеного на порталі LibNAS, що пропонує вдосконалені можливості для пошуку та доступу до наукових ресурсів, підвищуючи доступність та взаємодію з відкритими науковими даними. Наукові журнали сайту пов'язані з іншими блоками порталу LibNAS: «УСТАНОВИ», «НАУКОВЦІ», «ПУБЛІКАЦІЇ». Списки журналів можна переглянути за назвами, за відділеннями, за установами НАН України. Сайт має англomовний інтерфейс, для статей подається інформація українською та англійською мовами. Бібліографічний опис наводиться обов'язково англійською мовою в стандарті APA. Кожна вебсторінка окремої статті наділена комплектом метаданих, необхідних для коректного індексування Google Scholar. Сайт jnas.nbuv.gov.ua підтримує протокол обміну науковими метаданими OAI-PMH, що є необхідним елементом інтеграції наукових метаданих до міжнародних систем наукової інформації. В умовах воєнного стану в Україні такий проєкт сприятиме доступу до наукової інформації незалежно від місця знаходження вченого, що є важливим чинником поступу української науки, коли значна частина провідних наукових кадрів була переміщена в межах різних регіонів України або опинилась за кордоном. Про це свідчить статистика використання онлайн-вих наукових ресурсів бібліотеки, яка залишилась на рівні довоєнного часу, але частка закордонних користувачів зросла удвічі і досягла практично п'ятої частини всіх користувачів. Цей феномен не тільки підкреслює великий міжнародний інтерес до української науки, культури, але й свідчить про глобальний вплив і значення нашої наукової спільноти, що розширює горизонти впливу, робить українські наукові ресурси більш доступними та важливими для міжнародного діалогу. Ця ініціатива підкреслює наше прагнення зробити дослідження, наукові ресурси більш доступними для світу, сприяючи максимальному поширенню знань, поглибленню співпраці в глобальному масштабі.

Людмила Дем'янюк,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: demianiuk@nbuv.gov.ua

Катерина Лобузінa,
докторка наук із соціальних комунікацій, старша наукова співробітниця,
директорка Інституту інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: loboozina@nbuv.gov.ua

Практична наукометрія у діяльності українських наукових бібліотек

Нова парадигма сучасної науки, трансформація глобальної системи наукових комунікацій вимагають зміщення функціональних акцентів у діяльності українських наукових бібліотек. Від необхідності змінюватися, впроваджувати прогресивні бібліотечні сервіси та інноваційні послуги, оцифровувати наявні фонди, актуалізувати форми дистанційного обслуговування – від цього сьогодні залежить ефективність діяльності наукової бібліотеки та її затребуваність суспільством.

Останніми роками світова бібліотечна практика демонструє, що найтрендовіші послуги пов'язані з підтримкою наукових досліджень, упровадженням нових сервісів і послуг, що дозволяє українським науковим бібліотекам змішувати вектор уваги до пріоритетності надання адекватних послуг користувачеві-науковцеві. Запровадження активного бібліотечного партнерства на всіх етапах наукового дослідження – від інформування та надання доступу до інформації до розповсюдження, аналізу та оцінки результатів дослідження – сприяє підвищенню якості наукових публікацій та відображенню їх у міжнародних наукометричних базах даних, а це, своєю чергою, підвищує імідж країни у світі. Ефективність висвітлення результатів наукових пошуків українських учених – вимога сьогодення та стратегія успіху країни загалом.

Саме для висвітлення цього важливого аспекту діяльності наукових бібліотек України 12 грудня 2023 р. відбувся тематичний семінар для бібліотекарів «**Наукометрія у практиці наукових бібліотек**», який було проведено у змішаному форматі онлайн та офлайн зустрічі на платформі Zoom та у залі засідань Вченої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (модератор – завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій **О. Л. Сокур**).

Організатори заходу – Інститут бібліотекознавства спільно з Інститутом інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У роботі семінару взяли участь близько 80 учасників зі всіх куточків України, зокрема: фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Національної наукової медичної бібліотеки України, Національної історичної бібліотеки України, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки, Одеської національної наукової бібліотеки, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Короленка, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Г. Заболотного, Державної науково-технічної бібліотеки України, Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, Науково-технічної бібліотеки Українського державного університету науки і технологій, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, бібліотеки Інституту електросварювання ім. Є. О. Патона НАН України, Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України, Інституту молекулярної біології і генетики НАН України, Інституту клітинної біології та генетичної інженерії

НАН України, Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України, Інституту археології НАН України, Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, Інституту відновлювальної енергетики НАН України, Інституту надтвердих матеріалів імені В. М. Бакуля НАН України, Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології імені Р. Є. Кавецького НАН України, Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України, Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Інституту теоретичної фізики НАН України, Інституту технічної теплофізики НАН України, Радіоастрономічного інституту НАН України, Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, Інституту радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України, Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України та інші.

Змістовною була доповідь завідувачки відділу бібліометрії та наукометрії Інституту інформаційних технологій НБУВ, кандидатки наук із соціальних комунікацій **Тетяни Симоненко** «Національний бібліометричний проєкт: 10 років на службі України». Наголошено, що цей проєкт виступає потужним загальнонаціональним інструментом для популяризації наукового доробку українських вчених у світі. Створена фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» дає можливість отримати інформацію щодо представництва публікацій українських учених у професійних профільних видання, насамперед тих, що індексуються у зарубіжних наукометричних базах даних Scopus, Web of Science, Google Scholar. Доповідачка детально зупинилася на умовах реєстрації у системі «Бібліотетрика української науки» – національному бібліометричному і наукометричному сервісі, який призначений для формування у суспільстві цілісного уявлення про стан та динаміку процесів, що мають місце у науковому середовищі України. На конкретному прикладі учасникам було продемонстровано відображення досягнень науковця у Бібліометриці, Scopus, Web of Science та Google Scholar, а також праці вченого за ORCID у НБУВ. Також було наочно продемонстровано профіль установи у системі «Бібліотетрика української науки» на прикладі Інституту ядерних досліджень Національної академії наук України (вчені установи та їх розподіл за різними показниками, місце Інституту в рейтингу установ НАН України за показником h-index у системах Scopus, Web of Science та Google Scholar. Завершила свій виступ Т. Симоненко словами одного із засновників бібліометрії і наукометрії Юджина Гарфільда (*англ.* Eugene Garfield) «наукометрія – потужний інформаційний інструмент для підтримки розвитку науки і, як будь-який інструмент, – від ядерної енергії до молотка – повинна бути правильно використана».

Виступ провідної бібліографині наукової бібліотеки Інституту археології Національної академії наук України **Ірини Черновол** був присвячений висвітленню досвіду діяльності книгозбірні з упорядкування наукометричної бази даних учених цієї наукової установи. Наголошено на важливості упорядкування і оприлюднення результатів досліджень у вигляді бібліометричних портретів як науковців, так і установи загалом, адже це є своєрідним звітом суспільству за здійснювану наукову діяльність. Доповідачка детально зупинилася на методиці здійснення цього виду діяльності та ознайомила присутніх з навчальними посібниками і ресурсами в Інтернеті, які допомагають у роботі зі системами Scopus, Web of Science.

Надзвичайно інформативним був виступ завідувачки сектору інформаційно-аналітичної роботи інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету **Ольги Куц** «Наукометричний та аналітичний супровід публікаційної діяльності університету в роботі наукової бібліотеки

Харківського національного медичного університету». Доповідачка докладно розповіла про історію розбудови цього одного з найстаріших в Україні закладів вищої освіти, окремо зупинившись на потужному професорсько-викладацькому складі університету. Також учасники були ознайомлені зі структурою наукової бібліотеки ХНМУ (дев'ять відділів, 10 секторів, сім абонементів, 20 читальних залів), кількісною і якісною структурою її фондів (1,33 млн прим.), Репозитарієм, Електронним каталогом, Фондом оцифрованих книжок (47 тис. у цифровому форматі). О. Куц детально зупинилася на інформаційно-аналітичній підтримці та супроводі науково-публікаційної діяльності науковців університету, підкресливши, що пріоритетним напрямом співпраці вчених зі структурним підрозділом, який вона очолює, залишається надання індивідуальних консультацій щодо використання наукометричних платформ. Учасники засідання детально ознайомилися з показниками ХНМУ у системах Scopus та Web of Science (усього публікацій, загальна кількість цитувань, h-index). Перша редакція профілю університету виявила 25 розбіжностей у назві установи, їх усунення сприяло збільшенню кількості публікацій у профілі ХНМУ більш ніж на 300 статей та 150 авторів. Нині за даними системи «Бібліотетрика української науки» університет посідає 53 місце у загальному рейтингу серед 440 закладів вищої освіти та наукових установ України, а за даними Міжнародного рейтингу університетів світу Top Universities by Citations in Top Google Scholar profiles посідає 35 місце.

Окремо доповідачка висвітлила заходи, які були проведені з 2019 р. науковою бібліотекою ХНМУ з популяризації цього напрямку серед науковців університету: семінар «Представництво у цифровому просторі як складова бренду науковця» (2019); вебінари щодо алгоритмів роботи з авторськими профілями у спеціалізованих сервісах (Google Scholar, Publons, Scopus, ORCID) та системами управління бібліографічною інформацією на прикладі менеджера цитувань Medeley (2020); круглий стіл в онлайн-форматі «Інформаційно-ресурсна база ХНМУ як складова інтеграції до європейського освітньо-наукового простору» (2021); методичний вебінар «Інформаційно-ресурсна база ХНМУ» та заняття Pro Resources в рамках 5-ї Школи молодого науковця для членів Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених ХНМУ (2022); тренінг «Міжнародні наукометричні бази даних Scopus та Web of Science: особливості пошуку релевантної інформації» та методичний вебінар щодо оптимізації персональних профілів у спеціалізованих сервісах «Онлайн-ідентичність автора наукових публікацій» (2023).

Усі виступи супроводжувалися презентаціями, насиченими яскравим ілюстративним матеріалом.

Підбиваючи підсумки науково-методичного семінару «Наукометрія у практиці наукових бібліотек», О. Сокур подякувала учасникам і доповідачам за плідну роботу та висловила надію на подальшу результативну співпрацю фахівців інформаційно-бібліотечної сфери України у розбудові національного наукового інформаційного простору.

Олена Сокур,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
завідувачка відділу науково-методичної роботи,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: sokurol@ukr.net

Збереження фондів як пріоритетний напрям у діяльності бібліотек в умовах воєнного стану

В інформаційному просторі України особливе місце посідає бібліотечно-інформаційний комплекс Національної академії наук України у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника та бібліотек наукових установ Національної академії наук (далі НАН) України зі сукупними ресурсами на паперових носіях понад 32,2 млн од. зберігання.

26 вересня 2023 р. відбувся тематичний семінар «Збереження фондів як пріоритетний напрям у діяльності бібліотек в умовах воєнного стану», організований для українських бібліотекарів, який проходив у змішаному форматі онлайн та офлайн зустрічі у залі засідань Вченої ради НБУВ та на платформі Zoom. Організатор заходу – відділ науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства та Центр збереження і оцифрування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Учасників привітала завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій **О. Л. Сокур**.

Цікавою і змістовною була доповідь директорки Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатки історичних наук **О. М. Василенко** «Розвиток системи збереження бібліотечних фондів і проблеми сьогодення». Було наголошено, що світовою спільнотою бібліотечні фонди розглядаються як пам'ять людства, стратегічний ресурс держави, головна ланка системи збереження національного культурного надбання. Винайдення писемності зумовило й виникнення проблеми збереження фондів. У процесі цивілізаційного розвитку людством використовувалося певне різноманіття фізичних носіїв документальної інформації, основу яких до появи паперу складали глина, кора і листя дерев, метал, шкіра і тканина та інші матеріали, які з часом під впливом навколишнього середовища і механічної впливу піддавалися псуванню та руйнації. Історичні факти свідчать, що хранителі таких фондів, як правило, вели облік документів, а також робили спроби захистити документи від несприятливих дій природи і людини. Перевіреними шляхами порятунку унікальних рукописних та книжкових документів, які визнані вже класичними, є реставрація та консервація. З настанням епохи інформатизації з'явився третій спосіб збереження історичного знання – це оцифрування, тобто переведення паперових книг в електронний формат.

О. М. Василенко звернула увагу й на облік бібліотечного фонду в традиційному та інноваційному аспектах. Нормативно-методичне забезпечення системи обліку бібліотечного фонду закладає основи для ефективного процесу управління бібліотечним фондом та його збереження. Воно ґрунтується на нормативних документах, якими визначається політика держави щодо бібліотек взагалі та обліку і збереження бібліотечних фондів зокрема. Як зазначила вчена, нині розроблено низку організаційно-управлінських документів, які регламентують різноманітні аспекти збереження фондів: від обліку документів до забезпечення умов їх фізичного зберігання. Облік фонду бібліотеки – це процес, який складається з комплексу операцій, що забезпечують створення статистичної (кількісної) та змістовної (якісної) інформації про стан бібліотечного фонду, його окремих частин та документів.

Зупинилась вона й на «Інструкції з обліку фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», в котрій відображено організацію роботи бібліотеки у межах багатоструктурованої системи обліку фонду. Ця інструкція побудована за функціональною ознакою технологічних процесів сумарного та індивідуального обліку різних видів документів, які представлені у дванадцяти розділах. У ній розкрито основні положення організації системи обліку документів фонду НБУВ; визначено одиниці та особливості обліку окремих видів і категорій документів, вимоги щодо організації обліку бібліотечного фонду в процесі надходження, руху і вибуття документів, ведення сумарного та індивідуального обліку документів із бібліотечного фонду; регламентовано порядок проведення перевірки бібліотечного фонду та організації діловодства з обліку фонду. Окремим розділом викладено основні терміни і поняття, які використовуються у цьому нормативному документі.

Виконавча секретариня Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, кандидатка історичних наук, провідна наукова співробітниця відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ **Г. І. Солоїденко** у виступі «Координуюча роль Інформаційно-бібліотечної ради НАН України щодо питань збереження бібліотечних фондів» охарактеризувала діяльність Інформаційно-бібліотечної ради НАН України як методичного центру для всіх бібліотечно-інформаційних підрозділів НАН України. Інформаційно-бібліотечна рада НАН України започаткувала серію семінарів із питань збереження фондів бібліотек. На семінарах, як зауважила доповідачка, першочергово розглядатимуться питання щодо збереження цінних і рідкісних документів, колекцій та особових бібліотек.

Виступ старшої наукової співробітниці відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатки історичних наук **Т. Л. Кулаковської** «Бібліотечний фонд Національної академії наук України – проблеми збереження» був присвячений діяльності бібліотечної мережі НАН України в умовах російсько-української війни. Наголошено, що пріоритетним напрямом роботи бібліотечно-інформаційного комплексу НАН України є збереження і захист сформованих упродовж десятків років галузевих фондів наукових видань, до складу яких входять також цінні та рідкісні документи. Вони є базою інформаційного забезпечення української науки. Упродовж перших місяців війни в усіх наукових установах НАН України, крім забезпечення інших важливих напрямів діяльності, першочергово вирішувались питання щодо нагляду за приміщеннями і фондами бібліотек. Значну увагу було приділено організації захисту та збереження особливо цінних та рідкісних видань, архівних і рукописних документів, історичних колекцій та мистецьких зібрань, що мають статус національного надбання. Ці цінні частини фондів було переміщено у більш захищені місця. Важливою була допомога міжнародних фондів, зарубіжних фахових організацій та установ.

Т. Л. Кулаковська наголосила, що питання збереження бібліотечних документів на паперових та новітніх носіях у сучасних умовах були у центрі постійної уваги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як науково-методичного та координаційного центру з цього напрямку діяльності, зокрема відділу наукових технологій збереження фондів НБУВ. За результатами науково-прикладних досліджень підготовлено методичні рекомендації, інструкції, численні наукові публікації, тематичні збірники, регулярно надаються науково-методичні консультації бібліотекам з широкого кола питань фізичного збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів. Роботі бібліотечної мережі НАН України в умовах воєнного стану із захисту та збереження особливо цінних

і рідкісних частин фондів, архівних і рукописних документів було присвячено засідання Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, за результатами якого розроблено рекомендації для керівників установ та бібліотечних працівників із забезпечення збереження фондів під час війни на випадок надзвичайних ситуацій, техногенних загроз. Як підкреслила доповідачка, це, по суті, план роботи на найближчу та середньострокову перспективу.

Наступним важливим напрямом роботи, констатувала Т. Л. Кулаковська, є актуалізація бібліотечних фондів як складника інформаційних ресурсів України. Бібліотеками наукових установ НАН України, відповідно до Рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України від 23 травня 2022 р., проаналізовано склад фондів із метою вилучення антиукраїнських видань, зміст яких спрямовано на: ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив безпеки, незаконне захоплення державної влади, спотворення історичних подій; видань радянської доби, що втратили актуальність; призупинено заміну книжок, втрачених (пошкоджених) читачами, книжковою продукцією з Росії, а також приймання як дарунків книжок, виданих у Росії, тощо.

Змістовним був виступ **Л. П. Затоки**, в. о. завідувачки відділу наукових технологій збереження фондів НБУВ «Комплекс рятувальних робіт у бібліотеці для подолання надзвичайної ситуації». Доповідачка акцентувала на тому, що важливим складником всього комплексу рятувальних робіт та запорукою успішного подолання надзвичайної ситуації у бібліотеці, зокрема й такої, що виникла через військові дії, є визначення пріоритетності для порятунку документів. Список пріоритетних документів на випадок евакуації з установи має бути в такій формі, щоб ним могли скористатись не лише співробітники бібліотеки, а й представники інших служб, наприклад, рятувальної служби міста. У другому блоці доповіді мова йшла про визначення пріоритетності рятування документів через руйнівну дію такого поширеного негативного фактора надзвичайної ситуації, як надмірне зволоження під час гасіння пожежі чи прориві водопровідних труб. Наголошено на тому, що підготовлено рекомендаційний бібліографічний список, який включає значимі документи з міжнародного досвіду щодо питань забезпечення збереження фондів у екстремальних ситуаціях, а також планування заходів профілактики аварій та відновлення пошкоджених документів.

Тему збереження продовжила у своїй доповіді «Ентомофауна бібліотечних сховищ» і молодша наукова співробітниця відділу наукових технологій збереження фондів НБУВ **Л. М. Куява**. Вона наголосила, що важливим завданням бібліотек є турбота про особливо цінні бібліотечні фонди. Однією із головних проблем, якою опікуються фондоутримувачі, є втрата документами експлуатаційних властивостей за рахунок деградації матеріальної основи рукописного чи друкованого документа. Для вирішення цієї проблеми необхідно стабілізувати та поліпшувати фізичний стан різних видів бібліотечних документів. Моніторинг бібліотечних фондів є невід'ємною частиною профілактичних заходів із забезпечення збереження їх цілісності з метою довготривалого користування документами. Отже, підвищення експлуатаційних властивостей бібліотечних документів шляхом продовження їх фізичного життя, збільшення тривалості активного використання та поліпшення умов зберігання – невід'ємні складники цих заходів. На сьогодні документи переважно зберігаються у сховищах із нерегульованим кліматом. Режим

зберігання документів у таких приміщеннях має змінні кліматичні параметри повітря залежно від умов зовнішнього середовища, характеристики будівель, особливостей роботи систем енерго- та тепlopостачання, зокрема, опалення тощо. Одним із головних чинників, які прискорюють руйнування як бібліотечних документів, так і конструкцій будівель та сховищ, є комахи-шкідники. Захист документів від комах-шкідників потребує систематичної роботи у двох напрямках: попереджувальні профілактичні заходи та заходи зі знищення самих комах-шкідників. Фахівчиня детально охарактеризувала основні групи комах-шкідників, які найчастіше мешкають у книгосховищах і пошкоджують бібліотечні фонди.

У виступі головної бібліотекарки Державного природознавчого музею НАН України **І. М. Сушуловської** «Робота бібліотеки Державного природознавчого музею НАН України зі збереження бібліотечного фонду в рамках проєктної діяльності» було подано історію однієї з найстаріших наукових бібліотек мережі НАН України, яку було засновано у 1870 р. на основі Бібліотеки Поторицької Юзефа Каласанти Дідушицького. Доповідачка озвучила всі заходи, які проводяться музеєм щодо збереження бібліотечного фонду. Сучасний фонд цієї бібліотеки – природнича література. Важливим кроком у збереженні фондів бібліотеки стала закупівля техніки для оцифрування найцінніших документів. Це стало можливим завдяки фінансовій допомозі ГО «Дунайсько-Карпатська Програма» спільно з Whitley Fund for Nature (WFN) у рамках заходу «Збереження стародруків та цінних наукових матеріалів у період війни» проєкту «Відновлення дикої природи на радіоактивно забруднених теренах України». На сьогодні оцифровано 19 рідкісних видань, 21 диплом, 1130 карток блок-карткового каталогу.

Усі виступи на семінарі супроводжувалися презентаціями, насиченими яскравим ілюстративним матеріалом.

Наталія Капустянська,
провідна редакторка,
відділ науково-методичної роботи,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: kapus_natali@ukr.net

«Бібліотечна практика, освіта та наука в умовах соціальних трансформацій»

Під такою назвою 21 грудня 2023 р. відбулися Дев'яті бібліотекознавчі студії, присвячені пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника. Захід пройшов у змішаному форматі: майданчиком для офлайнного спілкування було обрано Національну бібліотеку України імені Ярослава Мудрого (далі НБУ ім. Ярослава Мудрого), онлайннову частину заходу на платформі Zoom було організовано Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ).

Інформаційну підтримку Дев'ятих бібліотечних студій надали фахові періодичні видання «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета» та «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

Метою науково-комунікативного заходу є об'єднання зусиль науковців і практиків щодо особливостей підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та актуальних напрямів функціонування української бібліотечно-інформаційної сфери в умовах соціальних трансформацій, розвитку бібліотекознавчих досліджень під час воєнного стану в Україні.

Співорганізаторами обговорень виступили Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка та Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

У засіданні взяли участь знані науковці, провідні бібліотечні фахівці та викладачі профільних закладів вищої освіти, зокрема, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету культури і мистецтв (далі КНУКІМ), Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі НАККІМ), Київського університету культури, Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Маріупольського державного університету, Національного університету (далі НУ) «Одеська політехніка», Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, бібліотек наукових установ Національної академії наук України.

Вели засідання директорка Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук О. М. Василенко та завідувач відділу НБУ ім. Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук, доцент О. Г. Кириленко (модераторка – завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій О. Л. Сокур).

До програми Дев'ятих бібліотекознавчих студій було відібрано 20 доповідей, автори яких – соратники, колеги, учні – послідовники відомого вченого і педагога, українського бібліотекознавця, документознавця і бібліографознавця. Усі доповіді супроводжувалися презентаціями, що наочно підсилювало сприйняття та допомагало розкриттю заявлених тем.

Відкрив засідання в. о. генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, доктор наук із соціальних комунікацій, професор **О. О. Сербін**. У вступному слові він акцентував увагу присутніх на необхідності адаптації діяльності українських бібліотек як базових соціокомунікаційних та культурних інституцій держави в умовах війни, активізації роботи книгозбірень у соціальних мережах, розширен-

ні традиційних та впровадженні нових напрямів (зокрема волонтерство, різноаспектна допомога Збройним Силам України тощо). Також О. О. Сербін висвітлив результати VI етапу дослідження НБУ ім. Ярослава Мудрого «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії» стосовно моніторингу стану втрат як фондів, так і матеріально-технічної бази бібліотек, які були в зоні бойових дій чи опинилися в окупації.

Директорка Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук **О. М. Василенко** (доповідь «Бібліотечно-інформаційний комплекс в сучасних умовах: основні аспекти наукового дослідження») детально розкрила проблемні питання, досліджувані у межах відомчої науково-дослідної роботи (далі НДР) «Теоретичні та прикладні аспекти організації діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в сучасних умовах» Інституту бібліотекознавства НБУВ (2023–2025), у контексті трьох основних напрямів: 1) концептуальні засади управління бібліотечно-інформаційним комплексом як складника науково-інформаційного потенціалу країни в умовах несприятливих зовнішніх чинників; 2) функціонування бібліотечно-інформаційний комплексу як відкритої системи; 3) науково-методичне забезпечення діяльності та взаємодія наукових бібліотек в умовах соціальних трансформацій. Доповідачка висвітлила теоретичні та науково-прикладні напрацювання першого етапу виконання НДР, спрямовані на розроблення теоретичних засад, науково-методичного інструментарію і практичних рекомендацій щодо забезпечення ефективного функціонування бібліотечного науково-інформаційного комплексу в умовах несприятливих зовнішніх впливів і чинників. Зокрема в аспектах розвитку бібліотекознавчої термінології, стандартизації бібліотечної справи, реалізації нових моделей, видів та форм науково-професійних комунікацій на основі новітніх технологій і телекомунікації, удосконалення технологічних процесів централізованого опрацювання нових надходжень та обслуговування користувачів НБУВ, а також оновлення управлінських і науково-методичних підходів до організації діяльності, активізації міжінституційної та міжбібліотечної взаємодії на відомчому, національному та міжнародному рівнях, формування стійких мережевих зв'язків проектно-стратегічного, організаційно-управлінського, техніко-технологічного, продуктно-сервісного характеру.

Доповідь **О. В. Григоревської**, докторки наук із соціальних комунікацій, старшої наукової співробітниці, професорки кафедри інформаційних комунікацій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, дослідниці-візитерки Вільного університету Брюсселя (Бельгія), міжнародної експертки Національного агентства з якості вищої освіти (Україна), «Забезпечення якості вищої освіти: дискусійні питання використання штучного інтелекту» сфокусувала увагу присутніх на нових викликах, котрі постали перед науковою та освітянською спільнотою з поширенням використання технологій штучного інтелекту (далі ШІ). Як справедливо констатувала доповідачка, з одного боку, технології ШІ упевнено входять у професійну діяльність викладачів закладів вищої освіти. Опанування навичками роботи з такими сервісами як ChatGPT, Writesonic, Topic, сервісами для покращення перекладів текстів DeepL, Wordtune, сервісами на основі ШІ для візуалізації даних, технології підготовки наукових публікацій LaTeX дає безліч можливостей для покращення якості та прискорення виконання деяких рутинних процесів. З іншого, загострює питання академічної доброчесності підготовки публікацій та різноманітних студентських робіт. Допомогти опанувати вищезазвані сервіси та зняти певне професійне напруження покликані спеціальні тренінгові програми у системі підвищення фахових компетентностей науково-педагогічних працівників, зокрема такі як «Штучний інтелект у діяльності викладача», «Штучний інтелект та академічна доброчесність».

О. М. Збанацька, професорка Київського університету культури, головна бібліотекарка Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, докторка наук із соціальних комунікацій, доцентка, виступила з доповіддю «Трансформація змісту сучасної бібліотечної освіти». Доповідачка підкреслила, що зміст бібліотечної освіти сьогодні зазнає досить радикальних змін, оскільки значна увага приділяється компоненту інформаційної науки в освіті, архітектурі даних, взаємодії людини та комп'ютера, цифровому розвитку та сучасним культурним форматам. Важливою частиною бібліотечної освіти є допомога користувачам у самостійному та ефективному пошуку інформації, тому посилюється роль бібліотечного фахівця як посередника та промоутера культурного контенту. Адже сучасні бібліотеки – це більше ніж просто фізичне місце, оскільки вони стають майданчиками для зустрічей, обміну інформацією і спільної роботи. Сьогодні бібліотеки підтримують створення нової інформації, управління даними, участь в аналізі даних, бібліометрію, пошукову оптимізацію, етичні та моральні питання, дослідницьку політику і планування, маркетинг та інші види діяльності. Тому бібліотечні та інформаційні фахівці мають розвивати нові навички, оскільки бібліотека вже – не тільки постачальник інформації, а включена в дослідницьку, викладацьку, навчальну і суспільну діяльність. Набір навичок бібліотечних фахівців повинен охоплювати здатність працювати з партнерами та волонтерами, спільно створювати та проєктувати практики, програми та послуги, які розвиватимуться. Отже, теорії та практики дизайнерського мислення мають бути частиною навчального плану, як і теорії залучення спільноти з соціальних наук.

«Сучасні виклики інформаційного поля» – тема виступу професорки кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, докторки наук із соціальних комунікацій, професорки **О. М. Тур**. Доповідачка констатувала, що ім'я Михайла Семеновича Слободяника сьогодні відоме не лише в Україні, а й за її межами. Професор – мудрий педагог, невтомний учений, наукові інтереси якого були настільки глибокими й різновекторними, а ідеї далекоглядними, що й сьогодні є фундаментом й одночасно дають поштовх до наукових досліджень принципів і методів формування інформаційного потенціалу, інтелектуального оброблення інформації, виробництва інтегрованої та синтезованої інформації, забезпечення комунікаційного процесу. Він зазначав, що на сучасному етапі інформаційного розвитку існують різноманітні виклики для суспільства. Передусім це – глобалізація інформаційного простору: завдяки Інтернету світ стає все більш з'єднаним, що може стати передумовою появи проблем у сфері культурного розмаїття. З кожним днем зростає обсяг доступної інформації. Ефективне управління нею та аналіз великих обсягів даних стає важливим завданням для бізнесу, держав й організацій. Зі зростанням кількості зібраної та обробленої інформації виникають проблеми з захистом приватності. Люди стають все більше обізнані у питаннях щодо використання їхніх особистих даних і вимагають більшого контролю. Зростаюча кількість кібератак та порушень безпеки даних висуває великі виклики перед компаніями, урядами та приватними особами. Захист конфіденційної інформації та мережева безпека стають критичними завданнями. Для подолання цих викликів та розроблення ефективних стратегій і політик кібербезпеки необхідно об'єднувати зусилля громадян, урядів, бізнесу та технологічних компаній, а найперше – фахівців з інформаційної діяльності, підготовку яких Михайло Семенович Слободяник вважав чи не найважливішою справою, оскільки, як говорив сам Професор, «кадри вирішують усе!».

Логічним продовженням виголошеного виступу стали доповіді провідних викладачів галузевих закладів вищої освіти. Зокрема, професорка кафедри інформаційних техно-

логій Київського національного університету культури і мистецтв, докторка історичних наук, професорка **Т. В. Новальської** доповідь присвятила розкриттю концептуальних поглядів Михайла Семеновича Слободяника на бібліотечно-інформаційну освіту початку XXI ст. Доповідачка наголосила, що поряд із концепціями науковців бібліотечної галузі В. Бабича, В. Пашкової, Н. Кушнарєнко, В. Загумєнної, М. Сенченка, Л. Каліберди, А. Чачко та інших М. С. Слободяник запропонував змістовний проєкт розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти, в концептуальну модель якої було включено такі складники: зміст освіти; спеціалізація освіти; інтенсифікація навчального процесу; особистісна орієнтація освіти. Кожен складник поділявся на блоки, які своєю чергою – на навчальні компоненти. Майже всі освітні компоненти були запроваджені в навчальний процес на факультеті документних комунікацій та міжнародної інформації КНУКІМ, який у 2000–2001 рр. очолював Михайло Семенович. Т. Новальська підкреслила, що концепція вченого сприяла підготовці нової генерації кадрового складу бібліотек на початку 2000-х років та не втрачає своєї актуальності і в наш час. Також доповідачка поділилась спогадами про роки співпраці з Михайлом Семеновичем Слободяником у Київському національному університеті культури і мистецтв.

«Вплив поглядів наукової школи М. С. Слободяника на формування сучасних фахівців з інформаційної аналітики» – тема доповіді професорки кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій НУ «Одеська політехніка», докторки наук із соціальних комунікацій, професорки **О. В. Шевченко**. Загалом, як підкреслила доповідачка, сьогодні важко переоцінити внесок М. С. Слободяника у формування українського бібліотекознавства, документознавства та інформології. Вчений насамперед обґрунтував сучасну концепцію документознавства як теорії і практики функціонування документа у суспільстві та перспективні напрями подальшого розвитку документознавчих досліджень як невід’ємного складника галузевих документальних комунікацій. Необхідність наукового осмислення надбань наукової школи М. С. Слободяника з кожним роком зростає, і не втрачають актуальності ідеї видатного українського науковця в умовах глобального соціокомунікативного простору. Стрижневі погляди М. С. Слободяника стосовно системного аналізу інформаційної діяльності та принципи розробки інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття рішень покладені в основу освітньо-кваліфікаційних програм для підготовки сучасних фахівців з інформаційної аналітики в Національному університеті «Одеська політехніка».

О. А. Політова, завідувачка кафедри інформаційних комунікацій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидатка історичних наук (доповідь «Залучення молоді у наукову діяльність – головний пріоритет М. С. Слободяника»), акцентувала, що Михайло Семенович Слободяник був не лише генератором нових ідей у бібліотечній справі, науковій бібліографії та документознавстві, а й засновником яскравих наукових колективів. Біографія вченого насичена цікавими подіями, доленосними зустрічами з непересічними особистостями. Де б він не працював – у бібліотеці, закладі освіти чи науковій установі – навколо нього завжди гуртувалася молодь: студенти, аспіранти, які біля нього швидко ставали науковцями. Його особистим професійним кредо завжди було активне залучення молоді у наукову діяльність, адже, як вважав учений, лише такий підхід дає змогу досягти інноваційних змін в освіті та науці. На початку 2000-х років у Національній (тоді Державній) академії керівних кадрів культури і мистецтв Михайлу Семеновичу вдалося дати дорогу у професійне життя багатьом молодим науковцям спеціальності «Документознавство, архівознавство» (сьогодні «Інформаційна,

бібліотечна та архівна справа»). Завдяки його вмілому демократичному управлінню, креативній адміністративній та науково-педагогічній роботі з колективом створеної ним кафедри документальних комунікацій, усі початківці-науковці мали можливість викладати профільні дисципліни й стати частиною науково-педагогічного колективу кафедри. Саме під його мудрим керівництвом аспіранти напрацьовували як науковий, так і практичний викладацький досвід, визначалися з пріоритетами у своїй подальшій кар'єрі. З наукової школи М. С. Слободяника вийшла плеяда відомих науковців: кандидатів та докторів наук, які сьогодні очолюють структурні підрозділи в українських закладах вищої освіти та провідних наукових установах і є визнаними лідерами наукової думки в галузі соціально-комунікаційних наук: О. Воскобойнікова-Гузєва (О. Григорєвська), О. Виноградова, В. Добровольська, С. Дубова, О. Збанацька, О. Кириленко, В. Кудлай, І. Петрова та багато інших.

Завідувач кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету, кандидат наук із соціальних комунікацій **В. О. Кудлай** представив доповідь «Михайло Семенович Слободяник та започаткування документознавчої освіти в Маріуполі». Як зазначив доповідач, у серпні цього року виповнилося вже вісім років, відколи відійшов у вічність видатний український вчений, доктор історичних наук, професор, знаний в Україні та за її межами науковець, талановитий педагог та непересічна особистість Михайло Семенович Слободяник, а в день, коли проходять Дев'ять бібліотекознавчі студії, присвячені його пам'яті, нашому вчителю мало б виповнитися 73 роки. Для викладачів кафедри інформаційної діяльності й випускників спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» Маріупольського державного університету (далі МДУ) він запам'ятався високоосвіченим фахівцем у галузі бібліотекознавства, документознавства та інформології, блискучим викладачем, науковим керівником, широю та мудрою людиною. Михайло Семенович доклав багато зусиль щодо підготовки висококваліфікованих випускників кафедри, неодноразово приїздив в університет для викладання фахових дисциплін, що безперечно вплинуло на розуміння освітніх та наукових проблем документознавства. У 2003 р. у МДУ був здійснений перший набір студентів на спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» – 30 осіб, і першим набором пощастило слухати з документознавства лекції саме Михайла Семеновича. «Як авторитетний учений, він був науковим керівником викладачки нашої кафедри та колеги І. О. Петрової, разом з якою ми поділяємо прищеплені нам ідеї та передаємо їх наступним поколінням здобувачів вищої освіти. І цього року, завдячуючи В. В. Добровольській, була оприлюднена знакова стаття, присвячена 20-річчю підготовки маріупольських документознавців, у журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», фундатором у 2004 р. та редактором якого до 2012 р. і був Михайло Семенович. Не тільки викладачам і студентам Маріупольського університету, а й усім, хто спілкувався з Михайлом Семеновичем, завжди припадали до душі його жваві, полемічні виступи, які він збагачував цитатами своїх вчителів, зокрема, Клавдії Іванівни Рудельсон. І, звичайно ж, після його соковитих лекцій хотілося читати від А до Я видання тих науковців, з якими нас крізь призму власних життєвих історій знайомив наш Вчитель. Усі ми сумуємо за плідним, мотивуючим спілкуванням з нашим першим викладачем документознавства в Маріуполі та водночас безмежно дякуємо за посяяні знання, прищеплену любов до досліджень, за ті історії, які чули, за те, ким ми стали. Вічна Вам пам'ять, вельмишановний Михайло Семеновичу!».

«М. С. Слободяник – організатор освітнього процесу в період диференціації нових спеціальностей» – тема виступу **М. В. Макарової**, доцентки кафедри інформаційних

комунікацій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидатки культурології, доцентки. Доповідачка зазначила, що діяльність Михайла Семеновича у Київському національному університеті культури і мистецтв припала на період диференціації нових спеціальностей, розробки нових навчальних планів, освітніх програм. У ході розвитку української вищої освіти виразно проступали зміни не лише у структурі її формування, змісту, форм і методів освітніх послуг, але й у структурі пріоритетних цінностей фахівців. Всі перетворення у системі вищої освіти відбувалися інертно і дуже стримано. Завданням Михайла Семеновича було консолідувати всіх працівників для вироблення і корекції нових планів і програм, змісту освіти, оновлення лабораторного устаткування, методів викладання та проведення наукових досліджень. На думку доповідачки, тільки унікальне вміння Михайла Семеновича слухати аргументи інших, сприймати деякі результати і доводи з почуттям гумору дали позитивні результати. Михайло Семенович – людина-реформатор, він бачив далеко наперед, які процеси потрібно трансформувати в українській вищій освіті для інтегрального зв'язку з європейською. «Добре, що ми пам'ятаємо і цінуємо М. С. Слободяника не тільки як науковця, але і як педагога, реформатора, добру і чуйну людину».

Змістовним був виступ **О. В. Стретович**, завідувачки загального відділу Маріупольського державного університету на тему «Документознавча концепція Михайла Семеновича Слободяника: сучасний контекст». Доповідачка акцентувала увагу, що розвиток української науки про документ назавжди тісно пов'язаний із видатною статтю документознавця, бібліотекознавця, інформацієзнавця, доктора історичних наук, професора Михайла Семеновича Слободяника. Наукова школа, започаткована вченим у 2000-х роках, розширила контекст знань і розуміння науки про документ та запропонувала новітні концептуальні підходи до всебічного вивчення документа. Його ідеї з успіхом втілюються учнями та послідовниками в наукових роботах, які присвячені документознавчій тематиці та аналізу інформаційних ресурсів сучасного суспільства. Сміливі думки та впевнені кроки Михайла Семеновича як дослідника-новатора завжди були орієнтовані на вивчення потреб інформаційного суспільства та інноваційні розробки в галузі. Його методологічні ідеї і сьогодні надають можливість фахівцям продуктивно використовувати їх у керуванні документацією та інформаційній діяльності, щоденно напрацьовуючи результати на подальший розвиток документознавчої науки.

Продовжили тему висвітлення значущого внеску М. С. Слободяника у розвиток української бібліотечної науки, освіти і практики доповіді соратників видатного бібліотекознавця і педагога: «М. С. Слободяник – невинуватий оптиміст» (співдоповідачі **Л. Й. Костенко**, старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидат технічних наук, та **В. О. Копанєва**, доцентка кафедри інформаційних комунікацій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидатка історичних наук), «Роль М. С. Слободяника в моїй бібліотечній сім'ї» (**О. Г. Кириленко**, завідувач відділу НБУ ім. Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук, доцент), «М. С. Слободяник – учений, бібліотекознавець, педагог та інтегрування його поглядів у наукові школи Української держави» (**В. Г. Спрінсян**, завідувач кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій НУ «Одеська політехніка», кандидат мистецтвознавства, доцент, президент Асоціації документознавців України). Названі виступи, які супроводжувалися презентаціями, насиченими яскравими світлинами, викликали значне зацікавлення та обговорення.

У доповідях здобувачок нової освітньо-наукової програми «Біографістика і текстологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка **К. М. Однолько** (тема «Методологія біографістики в аналізі творчості Івана Світличного») та **Є. Ю. Лейєр** (тема «Методи біографістики у формуванні літературного портрета Володимира Лиса») зазначалося, що біографічні ресурси, присвячені постаті М. С. Слободяника, активно використовуються в освітньому процесі на магістерській програмі кафедри інформаційних комунікацій факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Зокрема, у межах семінару-практикуму «Біобібліографічна діяльність бібліотек України», окрім інших, досліджується структура і зміст біобібліографічного ресурсу «Михайло Семенович Слободяник (1949–2015)», створеного Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського. Одночасно дослідницькі компетентності, які поглиблюються на практикумах із методології біографічних досліджень у бібліотекознавстві, стають у нагоді магістранткам у здійсненні власних наукових розвідок.

В. В. Добровольська, в. о. завідувача кафедри Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, докторка наук із соціальних комунікацій, професорка виступила з доповіддю «Інтеграція наукового журналу "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія" в міжнародний наукометричний простір». Свого часу саме М. С. Слободяник став фундатором та ідейним керівником провідного галузевого періодичного видання, яке від моменту започаткування і до сьогодні є актуальною платформою для апробації та оприлюднення наукових досліджень за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», адже має категорію Б у переліку наукових фахових видань України. Як наголосила вчена, сьогодні українська періодика зазнає динамічних трансформацій на шляху до інтеграції в міжнародний наукометричний простір. Останніми роками інтеграційні процеси значно інтенсифікувалися та набули позитивної динаміки. Важливою умовою для успішної інтеграції у світовий науковий інформаційний простір є узгодження української наукової періодики з міжнародними стандартами видавничої діяльності. У цьому контексті надзвичайно важливим є визначення критеріїв для ідентифікації невідповідностей, зокрема, наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» вимогам Scopus та Web of Science. Визначальним показником репрезентативності наукового контенту часопису є його включення до цих авторитетних баз даних наукових цитувань. Формування принципів організації та функціонування наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» з урахуванням ідентифікованих невідповідностей дозволить редакційній колегії наукового видання самостійно реалізовувати його просування в міжнародний науковий інформаційний простір.

Доповідь «Організація практики студентів закладів вищої освіти у бібліотеці: досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», яку виголосила завідувачка відділу теорії та історії бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук **О. Г. Яковенко**, репрезентувала багаторічний досвід провідного науково-інформаційного комплексу держави – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодо організації практики здобувачів вищої освіти із застосуванням нових форм і методів цієї роботи, використанням традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій, розважально-інтелектуальних ігор, виконанням творчих завдань; визначено фактори, які впливають на формування у здобувачів вищої освіти

професійних умінь і навичок, підвищення позитивного ставлення до проведеної в бібліотеці практики. Також доповідачка наголосила на доцільності розширення та поглиблення взаємодії між бібліотеками і закладами вищої освіти як партнерами у системі соціальних комунікацій задля забезпечення інформаційної підтримки освітньої та наукової діяльності студентів, реалізації спільних проєктів і програм.

У доповіді «Онлайн-семінар як форма підвищення кваліфікації бібліотекарів мережі бібліотек Національної академії наук України: основні напрями у 2023 р.» **О. Л. Сокур**, завідувачки відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатки наук із соціальних комунікацій (співдоповідачка **О. З. Клименко**, завідувачка відділу наукових видань Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук, доцентка), було наголошено, що з початком повномасштабної агресії Російської Федерації проти суверенної незалежної України бібліотекарі досягнули важливості опору цій навалі через спростування фейкової інформації, підтримку наукової діяльності як Національної академії наук України, так і галузевих академій та освітніх установ для якнайшвидшої перемоги нашої країни у цій страшній за масштабами руйнувань та людських втрат війні. Проведені у 2023 р. семінари були організовані у змішаному форматі офлайнних та онлайнних зустрічей (платформа Zoom), що дозволило залучати близько 100 учасників зі всіх куточків України, всіх систем і відомств. Проведені заходи з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників були присвячені таким актуальним у час війни питанням, як популяризація ресурсів та сервісів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, збереження бібліотечних фондів у надзвичайних ситуаціях та просування української науки та науковців у світі в умовах сьогодення.

Л. А. Литвинова, завідувачка сектору з охорони інтелектуальної власності НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій, виголосила доповідь «Баланс між авторським правом та інноваціями: NFT у бібліотеках, архівах та музеях», в якій акцентувала увагу на тому, що сьогодні невзаємозамінні токени (NFT) стають дедалі популярнішими у світі мистецтва, але вони також відкривають широкі можливості для бібліотек, архівів і музеїв. Адже дозволяють цим установам зберігати та ефективно демонструвати свої колекції у цифровому форматі, що раніше було неможливо. NFT гарантують збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь, перетворюючи об'єкти у цифрові форми. Крім того, NFT відкривають нові джерела доходів для установ, дозволяючи їм продавати рідкісні або унікальні предмети з колекцій. Заради підтримки діяльності та збереження колекцій установи можуть генерувати кошти, підвищуючи інтерес до своїх культурних зібрань і колекцій. Установи також можуть використовувати NFT для демонстрації та відзначення унікальних культурних артефактів і підвищення обізнаності про їх історичне та культурне значення. Крім того, смарт-контракти, вбудовані в NFT, можуть забезпечити механізм управління авторськими правами, гарантуючи, що власники авторських прав отримують справедливую компенсацію за використання їхніх творів. У випадку створення та продажу NFT захищеного авторським правом твору установа повинна отримати дозвіл від власника авторських прав. Передача прав власності NFT може бути складною процедурою, вимагаючи від установи дотримання відповідних правових норм. Тож, установам слід ретельно вивчити виклики та наслідки перед впровадженням цієї технології у свою роботу.

Завідувачка навчально-методичного відділу Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв **В. В. Шереметьєва** висвітлила тему «Архівне зберігання документів: виклики воєнного часу». Як наголосила доповідачка, в умовах повномасштабного

вторгнення архівні установи повинні фахово реагувати на виклики війни, зокрема забезпечити належне архівне зберігання документів. Для виконання цієї місії Міністерством юстиції України було затверджено «Порядок забезпечення евакуації, зберігання та знищення документів в умовах особливого періоду». Архіви на підставі цього документа розробляють власні порядки, в яких чітко визначені заходи, котрі забезпечують зберігання документів, переміщення найбільш цінних у більш безпечні місця, а також їх вивезення у разі потреби до місць евакуації. Однак це можливо лише за умов, що архіви знаходяться на підконтрольній Україні території. На тимчасово окупованих територіях ми можемо сьогодні говорити тільки про збереження архівних документів, які були завчасно оцифровані. Тому так важливо, попри всі виклики, що ставить перед нами війна, продовжувати роботу з оцифрування архівних фондів. На сьогодні вчасно здійснене оцифрування є запорукою їх подальшого збереження для нащадків.

Роль та значення тематичних електронних виставок у популяризації спеціалізованого фонду та для самоосвіти бібліотечних фахівців розкрила наукова співробітниця відділу теорії та історії бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства НБУВ **С. М. Масловська**. Вона зауважила, що наявність у читальній залі Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського унікального бібліотекознавчого фонду з широкою ретроспекцією (від середини XIX ст. – до наших днів) дає можливість оперативно та якісно забезпечувати інформаційні потреби бібліотечних спеціалістів. Фундаментальні монографії, збірники наукових праць, матеріали і тези доповідей та повідомлень наукових конференцій, автореферати дисертацій, наукові довідники й енциклопедії, наукові джерелознавчі та періодичні видання з питань книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії – найвагоміша частина спеціалізованого фонду, джерельна база для подальшого розвитку бібліотечної наукової думки України. Вивчення інформаційних потреб користувачів засвідчило, що досить затребуваними є саме електронні інформаційні ресурси читальної зали. Останнім часом зростає рівень користування БД «Бібліотекознавча література» у віддаленому режимі, доступ до якої є на сайті НБУВ, а також викликають чималу зацікавленість електронні тематичні виставки з актуальних проблем бібліотечної справи. Так, упродовж 2022–2023 рр. було підготовлено вісім електронних тематичних виставок, присвячених історичним, сучасним подіям та визначним науковцям, серед яких найбільш популярними стали такі: «Мелвін Дьюї та його УДК у сучасних реаліях бібліотек»; «Бібліотечно-інформаційні ресурси: використання та збереження»; «Право інтелектуальної власності в бібліотечно-інформаційній сфері»; «Ада Семенівна Чачко: до 90-річчя від дня народження»; «Галина Миколаївна Швецова-Водка: до 80-річчя від дня народження» та ін. Електронні тематичні виставки стали більш розгорнутими, кожне джерело супроводжується короткою анотацією та зовнішнім покликанням. Загалом, усі електронні тематичні виставки, підготовлені працівниками читальної зали Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зберігаються в архіві на сайті НБУВ.

Підбиваючи підсумки засідання, О. Г. Кириленко запропонував запровадити видання збірника матеріалів щорічних бібліотекознавчих студій, присвячених пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника. Підтримуючи колегу, О. М. Василенко внесла пропозицію оформити здійснені завершені дослідження у вигляді наукових статей та подати окремим розділом у збірник «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

Загалом проведений захід підтвердив, що у другий рік повномасштабної війни Російської Федерації проти суверенної України науковці, практики та освітяни успішно адаптували роботу до умов воєнного стану та націлені ефективно працювати з перспективою на повоєнну відбудову держави. Адже виголошені доповіді та презентації засвідчили високий науковий рівень доповідачів – теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної сфери України.

Інформація про перебіг заходу (зі світлинами) оприлюднена на офіційному вебпорталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/pode/6358>), на шпальтах щомісячного інформаційного бюлетеня «Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс» (2023, № 11 (193), грудень, с. 176–177), https://nbuviar.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/shliahi_rozv_nauki/nauka11.2023.pdf), на сторінках у соціальних мережах НБУВ, е-сторінці факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (<http://tinyurl.com/3uwn4hbх>) тощо.

Оксана Клименко,
кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка відділу наукових видань,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: klimenko_oz@ukr.net

XXI Міжнародна науково-практична конференція медичних бібліотек України

15–16 листопада 2023 р. у Національній науковій медичній бібліотеці України (далі ННМБУ) відбулася XXI Міжнародна науково-практична конференція медичних бібліотек України «Трансформація діяльності медичних бібліотек України в реаліях сьогодення». Учасниками заходу, який проходив у змішаному (онлайн/офлайн) форматі, були працівники наукових бібліотек медичних закладів вищої освіти, обласних наукових медичних бібліотек, керівники відділів медичної літератури обласних універсальних бібліотек, науково-дослідних медичних та інформаційних установ, бібліотек інших систем і відомств.

Привітав учасників конференції радник міністра охорони здоров'я України, професор кафедри організації медичного забезпечення Збройних сил України Української військово-медичної академії, президент Українського медичного клубу, відповідальний секретар Світової федерації українських лікарських товариств, заслужений працівник охорони здоров'я України **Іван Сорока**. Він наголосив на важливості інформаційного забезпечення військових медиків, яке здійснює ННМБУ, на необхідності подальшого вдосконалення цієї роботи. До привітань доєдналися президент Громадської спілки «Українська асоціація видавців і книгорозповсюджувачів», заслужений працівник культури України **Олександр Афонін** і видавець, голова Благодійного фонду «Бібліотечна країна» **Ігор Степурін**. Із Польщі учасників конференції привітав давній друг Бібліотеки, лікар, історик медицини, ініціатор і співзасновник на базі ННМБУ Польської медичної бібліотеки імені професора Збігнева Реліги, голова товариства «Шпиталь Уяздовського» **Кшиштоф Круліковські**. Він виголосив доповідь «20 років музею шпиталю Уяздовського». Учасників конференції привітала також директорка академічної бібліотеки Латвійського університету, докторка філології, Кавалер латвійського Ордена Трьох Зірок та українського Ордена Княгині Ольги III ступеня **Вента Коцере**. Вона засвідчила велику повагу народу України, працівникам бібліотек, розповіла про плідну співпрацю з українськими колегами і запевнила в подальшій підтримці України у боротьбі проти російського агресора.

З ґрунтовною доповіддю «Спільними зусиллями наближаємо перемогу» виступила в. о. генерального директора ННМБУ, заслужена працівниця культури України **Тетяна Остапенко**. Вона розповіла про масштаби руйнувань об'єктів культури, зокрема бібліотек, у різних областях України. Зазначила, що руйнувань зазнала і будівля Національної наукової медичної бібліотеки України – пам'ятка архітектури кінця XIX ст. Внаслідок ракетних ударів по центру столиці, уламками від ракет у кількох місцях було пошкоджено покрівлю, фасад будинку, на стінах будівлі з'явилися тріщини, частково обвалилася штукатурка, було вибито близько пів сотні вікон. Постраждало також приміщення Польської медичної бібліотеки імені професора Збігнева Реліги, яка з 2010 р. працює на базі ННМБУ. Доповідачка висловила вдячність усім, хто підтримав Бібліотеку, і наголосила, що ніяка агресія не в силі зламати волю українців до перемоги і незалежності.

Професорка кафедри організації медичного забезпечення Збройних сил України Української військово-медичної академії, кандидатка історичних наук **Ірина Пасько** ознайомила присутніх із результатами дослідження «Науково-практичні видання з про-

блем стану довкілля України в умовах воєнних дій у фондах ННМБУ: 2014–2023 рр.». Вона серед іншого зазначила, що російська збройна агресія на сході України завдала серйозної шкоди довкіллю Донецької, Луганської, Запорізької та інших областей. Однією з основних проблем є масштабне забруднення водних ресурсів і відсутність державного контролю за їх станом на непідконтрольних Україні територіях. Зокрема, в Луганській області існує загроза техногенної катастрофи внаслідок підтоплення вугледобувних підприємств і територій регіону шахтними водами недіючих шахт, які знаходяться на неконтрольованій українським урядом території та мають гідрологічні зв'язки з діючими шахтами на контрольованій території.

У режимі онлайн із Великої Британії в конференції взяла участь експертка україношвейцарського проекту «Діємо для здоров'я», експертка з місцевого розвитку та управління змінами Великої Британії, членкиня Міжнародної федерації коучінгу (ISF), співробітниця Інституту лідерства Великої Британії (IoL) **Зорина О'Донелл**. Дослідниця презентувала науково обґрунтований метод впливу на поведінку людей «Здорові розмови».

До теми промоції фізичного і психічного здоров'я доєдналась виконавча директорка Благодійного фонду «Бібліотечна країна» **Люсьєна Шум** із доповіддю «Міжсекторальне партнерство задля покращення громадського здоров'я: досвід упровадження проекту "Здорові бібліотеки"». Вона закликала учасників зібрання долучатись до цього проекту. Проблем популяризації здорового способу життя торкнулася у своїй доповіді «Промоція здоров'я: проекти і партнерська взаємодія Національної наукової медичної бібліотеки України під час війни» і завідувачка відділу зовнішніх комунікацій та маркетингу ННМБУ **Світлана Кириї**.

Теоретичні засади науково-методичної роботи у сучасному інформаційному середовищі представили учасникам конференції завідувачка відділу наукових видань Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), кандидатка історичних наук, доцентка **Оксана Клименко** і завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій **Олена Сокур**. Дослідниці детально розкрили сутність та зміст науково-методичної роботи, подали сучасне розуміння цього важливого сегменту бібліотечної діяльності. Провідна наукова співробітниця відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук **Галина Солоіденко** у своїй доповіді наголосила на необхідності розроблення стратегій бібліотек та на важливості їх реалізації.

Про діяльність Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки (далі ННСГБ) Національної академії аграрних наук (далі НААН) України під час війни йшлося у виступі заступниці директора ННСГБ НААН України з наукової роботи, кандидатки історичних наук **Людмили Татарчук**.

Стипендіатка Німецької національної бібліотеки, національна координаторка проекту «RESEARCH4Life» в Україні **Маргарита Цюра** розповіла про доступ до світових інформаційних ресурсів медичної галузі, забезпечення української медицини науковою інформацією (за можливостями платформи RESEARCH).

Активну участь у роботі конференції взяли працівники бібліотек медичних університетів України. Тему діяльності таких університетських бібліотек під час воєнної агресії 2022–2023 рр. (за результатами анкетування) розкрила директорка наукової бібліотеки

Харківського медичного університету **Ірина Киричок**. Вона відзначила, що жодна з 14 бібліотек медичних закладів вищої освіти не припинила роботу за час воєнного стану. Серед пріоритетних напрямів роботи бібліотек в умовах війни доповідачка виокремила такі: організація інформаційної підтримки освітнього та наукового процесів в університетах; забезпечення здобувачів вищої освіти навчальною літературою; створення електронних інформаційних ресурсів та надання дистанційних послуг; моніторинг публікаційної активності науковців; робота з бібліотечними фондами. Директорка бібліотеки Полтавського державного медичного університету **Ольга Боровик** і провідна бібліотекарка відділу обслуговування цього університету **Галина Шишова** на прикладі роботи бібліотеки свого закладу вищої освіти обґрунтували актуальність медіаінформаційної грамотності в освітньому просторі.

З підвищеним інтересом аудиторія сприйняла доповідь директорки наукової медичної бібліотеки Черкаської медичної академії **Лілії Діхтярук**, в якій було розкрито досвід створення хабу цифрової освіти у науковій медичній бібліотеці Черкаської медичної академії, висвітлено історію зародження цього руху, роль бібліотеки у підвищенні цифрової грамотності користувачів.

Еволюцію функцій наукової бібліотеки Запорізького державного медико-фармацевтичного університету та її роль у сучасному освітньому середовищі розкрили слухачам у своїй співповіді завідувачка сектору наукометричного аналізу наукової бібліотеки Запорізького державного медико-фармацевтичного університету (далі ДМФУ) **Анастасія Катаннікова** і провідна бібліографія відділу інформаційно-аналітичного моніторингу цього університету **Наталія Тюркеджи**. На прикладі діяльності бібліотеки Запорізького ДМФУ доповідачки проаналізували нові виклики та можливості університетських бібліотек, пов'язані з розвитком цифрових технологій.

Про ефективність роботи наукової бібліотеки закладу вищої освіти йшлося у доповіді директорки наукової бібліотеки Буковинського державного медичного університету **Ганни Кіселиці** «Роль бібліотеки закладу вищої освіти Буковинського державного медичного університету в наданні допомоги науковцям». Заступниця директорки бібліотеки цього університету **Олена Гімчинська** презентувала доповідь «Інформаційно-пошукові системи на сайті бібліотеки БДМУ».

Завідувачка науково-методичного відділу Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова **Ярослава Бондарчук**, спираючись на аналіз сучасних тенденцій, озвучила контраверсійні роздуми з приводу майбутнього українських бібліотек.

Гордість за нашу країну, за нашу багату історію в учасників конференції викликали розвідки з минулого української медицини. Це, зокрема, доповідь головної бібліотекарки відділу організації науково-дослідної роботи ННМБУ **Валентини Харченко** «Про роль жінок в історії вітчизняної медицини», в якій розглядався внесок ННМБУ у розроблення української медичної біографістики, наголошено на важливій ролі жінок у розвитку медицини; співповідь «Історія українських акушерських шкіл за книгами з фонду рідкісних видань наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова» завідувачки сектору рідкісних книг і рукописів НБ ВНМУ ім. М. І. Пирогова **Лариси Щукіної** і заступниці директорки цієї бібліотеки **Майї Мельник**; доповідь «Лікарі Галичини. Доктор Теодозія Туна-Надрага (1893–1976)» директорки наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету ім. Данила

Галицького, кандидатки історичних наук, старшої дослідниці, заслуженої працівниці культури України **Марти Надраги**.

З доповідями на історичну тематику виступили також професор кафедри давньої та нової історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Віктор Короткий** (доповідь «Іван Лазаревич – лікар і колекціонер»); завідувачка науково-медичної бібліотеки ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМН України» **Оксана Немирович-Булгакова** (доповідь «Духовна гармонія життя і творчості професора Євгена Тимофійовича Скляренка»).

Фахівці Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки, директорка **Людмила Васюха**, завідувачка відділу **Вікторія Гетманчук** і провідна бібліотекарка **Людмила Васькевич** підготували доповідь «Імідж та професійні компетенції бібліотекаря у сучасному інформаційному середовищі». Було наведено приклади, як фаховий рівень бібліотечних працівників впливає на імідж бібліотеки. Наголошено на важливості модернізації принципів роботи установи, зокрема на більш активному використанні у бібліотечній практиці комп'ютерних технологій. Директор Інституту патології крові та трансфузійної медицини НАМН України, член-кореспондент НАМН України, академік АНВО, доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України **Василь Новак**, учена секретарчиня **Оксана Тарасюк**, старша дослідниця **Софія Примак** і провідна бібліотекарка установи **Лариса Сільник** оприлюднили співдоповідь «Іміджевий рейтинг бібліотеки ДУ "Інститут патології крові та трансфузійної медицини НАМН України"».

Тема іміджу бібліотеки наукової установи, хоча і дотично, прозвучала й у виступі завідувачки бібліотеки ДУ «Інститут нейрохірургії ім. академіка А. П. Ромоданова НАМН України» **Світлани Кричун** – «Участь наукової бібліотеки в підготовці докторів філософії в ДУ «Інститут нейрохірургії ім. академіка А. П. Ромоданова НАМН України».

Про свою діяльність у статусі завідувачки відділу медичної літератури Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки (далі ОУНБ) розповіла колишня директорка Хмельницької обласної наукової медичної бібліотеки, реорганізованої у відділ ОУНБ, **Ірина Козак** у доповіді «Відділ медичної літератури Хмельницької ОУНБ в умовах війни».

Національна наукова медична бібліотека України як організаційно-методичний центр бібліотек мережі також була представлена різноплановими доповідями. Заступниця генерального директора ННМБУ **Тетяна Мусієнко** розкрила інформаційні сервіси Національної наукової медичної бібліотеки України. Ґрунтовний огляд «Діяльність наукових бібліотек вищих навчальних медичних закладів України у подоланні викликів війни 2022–2023 рр.» зробила головна бібліотекарка відділу організаційної та науково-методичної роботи, кураторка наукових бібліотек медичних університетів України **Олена Кірішева**. Тему «Ефективне управління бібліотекою. Образ сучасного керівника» розглянула у своєму виступі вчена секретарчиня ННМБУ, кандидатка наук із соціальних комунікацій **Тамара Кулієва**.

Різні напрями діяльності ННМБУ та бібліотек мережі висвітлювалися: заступником генерального директора з інформаційних технологій **Юрієм Шкодою** (доповідь «Практика створення нового репозитарію»); завідувачкою сектору відділу науково-інформаційної роботи **Оленою Поляковою** (доповідь «Періодичні видання для публікації медикам»); завідувачкою відділу організаційної і науково-методичної роботи **Світланою Науменко** (доповідь «Стратегії інформаційної безпеки»); завідувачкою відділу

комплектування наукових фондів **Людмилою Бондар** (доповідь «Військова медицина в ННМБУ: останні надходження до фондів бібліотеки»); завідувачкою відділу депозитарного зберігання наукової літератури та книгообміну **Лілією Правосервою** (доповідь «Традиційні та інноваційні підходи до збереження приватних колекцій відомих вчених-медиків у фондах ННМБУ»); завідувачкою відділу науково-інформаційної роботи **Аллою Панфіловою** (доповідь «Доступ до світових інформаційних ресурсів медичної галузі у забезпеченні вітчизняної медицини науковою інформацією»); головною бібліографинею відділу наукової бібліографії **Ларисою Самчук** (доповідь «Інформаційно-бібліографічний супровід наукових досліджень з питань медичного забезпечення військ в умовах російської збройної агресії проти України»).

Підбиваючи підсумки роботи конференції, учасники були одностайні в думці щодо ефективності таких зустрічей для концентрації зусиль, спрямованих на боротьбу з російським агресором. Задля ефективного наповнення та використання єдиного інформаційного простору в умовах воєнного стану було вирішено розвивати корпоративну комунікацію медичних бібліотек України, нарощувати роботу зі створення спільних інформаційних ресурсів, поглиблювати співпрацю з усіма установами та організаціями, що надають наукову медичну інформацію.

Світлана Науменко,
завідувачка відділу організаційної та науково-методичної роботи,
Національна наукова медична бібліотека України,
e-mail: medlibinfo@gmail.com

Редактори *О. Клименко, О. Косюк, В. Симкович*
Комп'ютерне верстання, дизайн *С. Головаха*
Дизайн обкладинки *Л. Огир*

Підп. до друку 18.03.2024. Формат 70x100/16.
Папір офс. Ум. друк. арк. 9,67.

Обл.-вид. арк. 9,98. Наклад 200 прим. Зам. № 6.

Видавець і виготівник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Проспект Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна